

ITETER

Integrált Társadalmi Előrejelző és Trendelemző Rendszer

A veszprémi ifjúsági munkanélküliség alakulását befolyásoló tényezők longitudinális vizsgálata

- kutatási záróbeszámoló, 1999 -

A programot megvalósító szervezet:

ANIMA Ifjúságkutató és - segítő Csoport

Programvezető:

Domokos Tamás

Programkoordinátor:

Kulcsár László

A program támogatásáért a következő szervezeteknek szeretnénk köszönetet mondani:

ITETER 1.

“Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány

Gyermek és Ifjúsági Alapprogramok Tanácsa

ITETER 2.

Országos Foglalkoztatási Közalapítvány

A programban a következő szervezetekkel működünk együtt:

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata

Veszprém Megyei Munkaügyi Központ Veszprémi Kirendeltsége

GATE Vidékfejlesztési és Szaktanácsadási Központ

Marketing Centrum Országos Piackutató Intézet

STÁTUSZ Társadalomkutató Egyesület

ECHO Oktatókutató Műhely

MONITOR Társadalomkutató Intézet és Módszertani Központ

Copyright © Domokos Tamás & Kulcsár László, 1996-1999

Jelen kutatási beszámoló további felhasználásához lépjen kapcsolatba az Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet Közhasznú Társasággal!

A kutatási beszámoló kéziratnak minősül, hivatkozni ennek figyelembevételével a feltüntetett szerzők, annak hiányában a beszámolót jegyző szervezet engedélyével lehet.

A kutatáshoz kapcsolódó adatbázis és módszertani anyagok az Intézetnél történt regisztráció után szintén elérhetők.

Javaslatait, észrevételeit, szakmai megjegyzéseit is szívesen várjuk a következő címen:

Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet
8000 Székesfehérvár, Forgó u. 15.
Tel: +36 (22) 502-276, Fax: +36 (22) 379-622
www.echosurvey.hu info@echosurvey.hu

1. A program előzményei – az ITETER, mint keretmodell

1995. februárjában alakult meg Veszprémben az Önkormányzat szerveként működő Ifjúsági Tanács. A Tanács célja, hogy megalkossa a város ifjúsági koncepcióját, majd koordinálja és működtesse az ebből adódó feladatok végrehajtását.

Az Ifjúsági Tanács megalakulásakor nyilvánvalóvá vált, hogy az ellátni kívánt funkció egyik leglényegesebb alkotóeleme - és előfeltétele - az ifjúság jelenlegi helyzetének pontos és mélyreható ismerete. Az elmúlt években azonban nem készült átfogó felmérés, elemzés, a meglévő információk is szétszórta, mindenféle kapcsolódást nélkülözve állnak rendelkezésre. Az ifjúságpolitikai koncepció és annak végrehajtási terve csakis akkor adhat adekvát választ a problémákra, akkor irányozhatja elő a megfelelő források megteremtését és elosztását, épülhet be a város társadalompolitikai rendszerébe, ha a konkrét helyzetet és nem általánosságokat tár fel és vesz alapul. Ezt csakis egy mélyreható és mindenre kiterjedő társadalomtudományi vizsgálat eredménye indíthatja el és támaszthatja alá.

Az Ifjúsági Tanács 1995. évi legfontosabb tevékenységként határozta meg a komplex ifjúságkutatás végrehajtását. A kutatás a VMJV Önkormányzat Ifjúsági Tanácsának megrendelésére 1996. tavaszán zárult le. Az akkor elkészült kutatási beszámoló csak a helyzetképet tartalmazta. A kutatás komplex volta miatt azonban, a számos feltárt probléma orvoslása nem kezdődhetett meg, hiszen a sok területet átfogó kutatói munka nem tudta mélyen feltárni az egyes ifjúsági problémák összetevőit, okait. Ezért volt szükség olyan további szociológiai kutatásokra, amelyek csupán egy-egy problématerületre koncentrálnak. Egy ilyen kutatói projekt a veszprémi ifjúsági munkanélküliséget vizsgáló trendelemző és előrejelző rendszer (ITETER), amely alkalmas arra, hogy az önkormányzati döntéshozatali mechanizmust szakmai információkkal ellássa.

A rendelkezésre álló információk alapján a városi önkormányzat ugyanis még nem képes hatékonyan fellépni a pályakezdő munkanélküliség kezelésében. Ehhez elsősorban az szükséges, hogy a döntés-előkészítési folyamatokba becsatlakozzanak rendszeres elemzések eredményei, kimutatások a jelenlegi és a jövőben várható trendekről.

A rendszer alapvetően stratégiai, döntési szintekhez tartozó feladatok támogatására alkalmas, így például segíthet tervezési, fejlesztési és döntés-előkészítési folyamatokat. Az

ITETER általános célja nyilvántartási célra létrehozott, meglévő adatbázisok magasabb szintű hasznosítása és folyamatos kiegészítése.

Az ITETER program vezérlő elvei a következők:

- Mindig az adott problématerületet vizsgálva a rendelkezésre álló statisztikai adatok, mutatók alapján feltárni azokat a társadalmi folyamatokat, trendeket, amelyek az adott területen lévő jelenlegi helyzet kialakulásához vezettek.
- A jelenlegi helyzethez vezető folyamatok feltárásával mód van arra, hogy az adott problémának a jelenlegi helyzetét jobban megérthessük.
- A múltban gyökerező és a jelenhez vezető trendek továbbszámításával rövid és hosszú távú prognózisok, előrejelzések készítése.
- Mindig az adott térség elérhető adataira kell támaszkodni, a hiteles kép érdekében, hogy valós képet adjunk az adott térség társadalmi problémáiról.
- Az adott társadalmi probléma vizsgálatakor minél szélesebb körben kell gyűjteni és felhasználni az adatokat. Erre azért van szükség, mert a társadalmi folyamatok sem egymástól elszigetelten zajlanak, állandó köztük a kölcsönhatás. Ily módon integrálva a különböző területekről származó információkat, pontosan megérthetjük és ábrázolhatjuk a trendek alakulását, magyarázhatjuk azok okait.

A program első, modellértékű felhasználására, az ifjúsági munkanélküliség felmérése kapcsán került sor Veszprémben.

A munkanélküliség, vagy szélesebb értelemben a foglalkoztatási problémák kezelése nem csupán az aktív és passzív eszközök felhasználását jelenti, hanem olyan elemző tevékenységet is, mely egy széles információs bázisra építve meghatározhatja, hogy mely technikák a legmegfelelőbbek a foglalkoztatási gondok megoldásában.

A problémák közül az egyik legsajátosabb a pályakezdő vagy fiatalkorú munkanélküliek helyzete. A fiatalok foglalkoztatásból történő kirekesztése, kiesése súlyos társadalompolitikai problémák okozója lehet. A munkanélküliség legtöbbször kedvezőtlen pszichikai terheket ró a fiatalokra és negatívan befolyásolja a munkához, illetve közvetve a társadalomhoz való viszonyukat. Helyzetüket tovább nehezíti, hogy a kezdeti életszakasznak megfelelően nem tudnak felhalmozni olyan tartalékot, amely a későbbi családteremtés, önálló egzisztencia szempontjából létfontosságú. Ehelyett anyagi problémáik és kései leválásuk

áttételes gondokat okozhat szűkebb családjukban, ahol a viszonylag rövid anyagi túlterhelés is visszafordíthatatlan társadalmi lecsúszást indíthat meg.

Ennek megfelelően kiemelt fontosságúnak tartjuk a fiatal (30 év alatti) korosztályok pályakezdetének figyelemmel kísérését. Ezen generációk befogadókészsége és a változásokhoz való könnyebb alkalmazkodása (a koruknál fogva) javíthat a helyzetükön, de a munkaerőpiaci szerveknek megfelelő információkkal kell őket ellátniuk, mivel (szintén a koruknál fogva) a tapasztalatok hiánya könnyen hibás lépéseket eredményezhet.

A modell ezen elveknek megfelelően célul tűz ki egy olyan információs szolgáltatást, amely alapvetően a város információforrásaira építve valós képet ad a térség fiatal (pályakezdő) generációit érintő foglalkoztatási problémákról, továbbtanulási, pályaválasztási és pályakorrekciós szokásokról, mobilitási lehetőségekről és megkísérli behatárolni a fiatalok azon szegmenseit, amelyek legvalószínűbben érintettek lesznek a foglalkoztatási problémákban, így megjelennek majd a munkaügyi központ vagy az önkormányzat statisztikáiban.

1996-ban - az eredeti elképzeléseknek megfelelően - sikerült elindítani a projektet (ITETER 1). Az első fázisban vállalt feladatoknak a projekt szervezői eleget tettek, az önkormányzat támogatásának köszönhetően. Az 1997. év második felétől rendszeres jelentések készültek a pályakezdő munkanélküliség alakulásáról, illetve egy, a projekt tapasztalatait összefoglaló, és a vizsgált jelenség egyéves alakulását feldolgozó zárótanulmány.

Az ITETER 1 program tapasztalatait felhasználva egy longitudinális vizsgálatot folytattunk le (ITETER 2), amely egyrészt statisztikai-demográfiai elemzésekkel mutat ki trendeket a jelenségről, másrészt a szervezetrendszer elemzésével megmutatja, hogy a probléma kezelése milyen keretek közt történt eddig, hol vannak hiányosságok, milyen kapcsolatrendszer és kommunikációs háló létezik az ifjúsági munkanélküliség kezelésére hivatott állami és nonprofit szervezetek közt, harmadrészt primer adatgyűjtésekkel a város középiskolásainak reprezentatív mintáján a munkanélküliséggel, munkaerőpiaccal kapcsolatos véleményeket, attitűdöket mérte fel, hiszen a mostani középiskolások lehetnek akár a későbbi potenciális munkanélküliek.

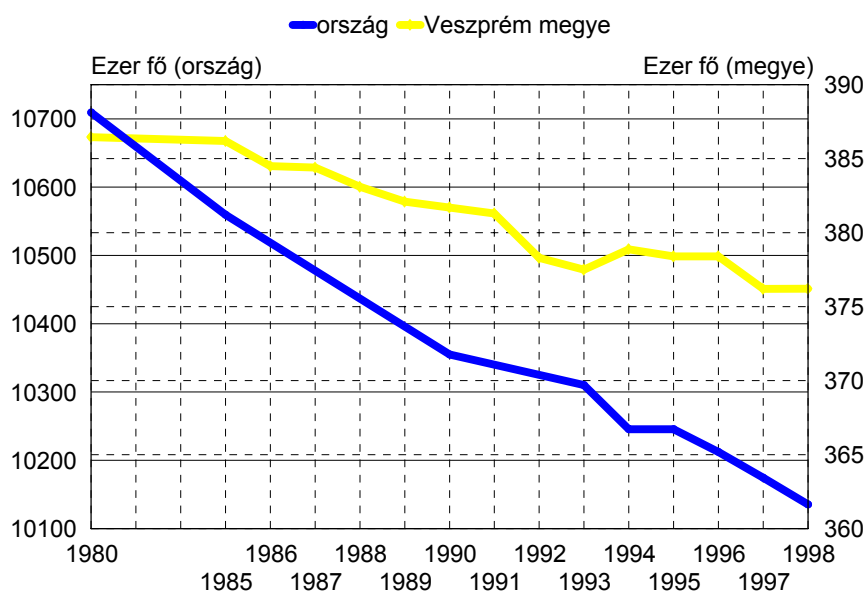
2. Demográfiai helyzetkép

A régió legnagyobb területű megyéjéhez nem tartozik a legnagyobb népesség. A megye népessége a legfrissebb, 1998 január 1-i adatok szerint 376,211 fő, ami megelőzi Komárom-Esztergom megyét (310,466 fő), de elmarad Fejér megye népességétől (426,694 fő). Ha ezeket az ország népességéhez viszonyítjuk, akkor Veszprém megye népessége 3.7 százalékot, Komárom-Esztergomé 3.1, Fejéré 4.2 százalékot tesz ki. Ha a regionális összehasonlító adatokat idősorosan nézzük, akkor az derült ki, hogy Fejér megye relatív népességgyarapodása nem tudta ellensúlyozni Veszprém és Komárom-Esztergom népességvesztését.

A megye lélekszáma az országos tendenciának megfelelően csökken. 1980-ig az ország szinte összes területén népességnövekedés volt megfigyelhető (Békés és Bács-Kiskun kivételével), de az 1990-es adatok az 1980-as százalékában már mindenhol csökkenést mutatnak. A régió és azon belül Veszprém megye a hetvenes és a nyolcvanas években is az országos átlagnál kedvezőbb mutatókat mondhatott magáénak (a régión belül Fejér megyében volt a legnagyobb a népességgyarapodás) és ez a tendencia az 1990 és 1998 közti változásokat tekintve is megmaradt.

Mint az 1. ábra is mutatja, a megye népességcsökkenése az elmúlt közel húsz évben az országosnál kedvezőbb – alacsonyabb volt, különösen az 1994-1996 közötti időszakban.

A megye és az ország népességváltozása

1. ábra

Az ITETER 1 zárótanulmányában a legfrissebb adatok még 1996-ból származtak, akkor a KSH adatai alapján 1990 óta mindössze egy évben, 1995-ben történt népességnövekedés¹. A születések és halálozások alakulását a megyében a 2., a kistérségekre lebontott természetes szaporodást a 3. ábra mutatja. A születések számának gyors visszaesésén látszik, hogy a hetvenes évek közepén születettek (akik az elmúlt években kerültek szülői korba) demográfiai hulláma visszaesőben van.

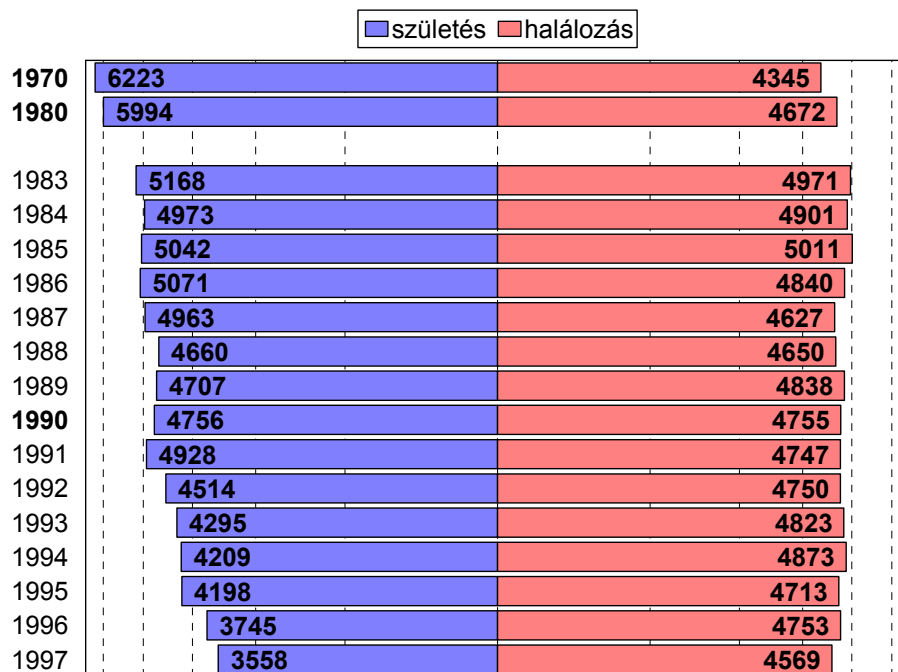
A megye népessége 1990-1997

Év	Fő	Változás az előző évhez képest	
		Fő	Százalék
1990	382,090	-984	99.7
1991	381,685	-405	99.9
1992	381,218	-467	99.9
1993	378,276	-2,942	99.2
1994	377,531	-745	99.8
1995	378,880	1,349	100.4
1996	378,404	-476	99.9
1997	377,105	-1,299	99.7
1998	376,211	-894	99.8

forrás: KSH

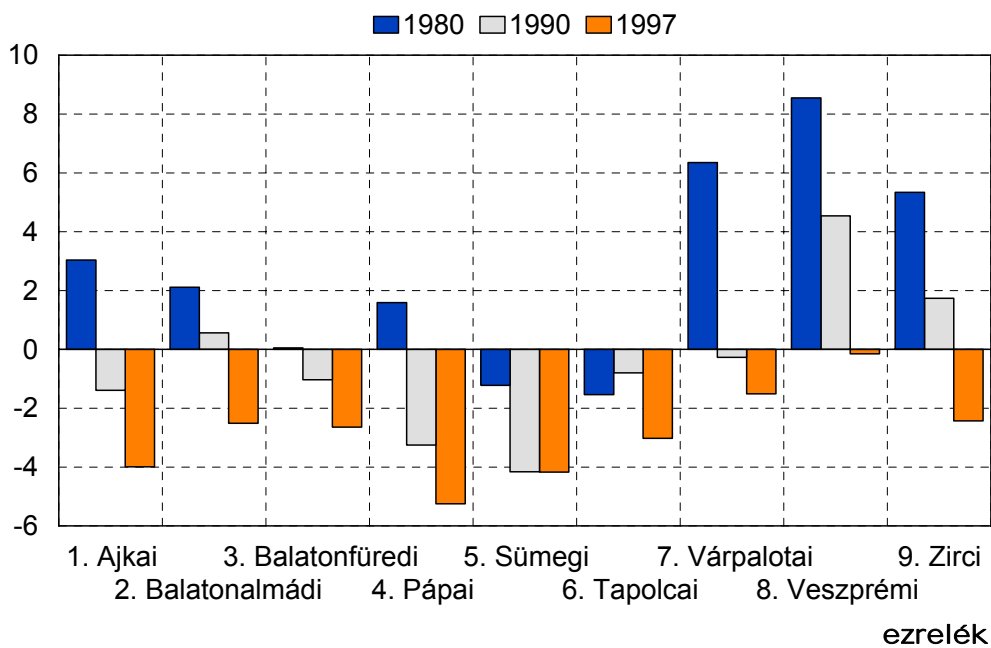
¹ Az 1997-es megyei évkönyvben azonban a KSH korrigálta a múltat, és a népességnövekedést egy évvel korábbra helyezte. Mi itt az eredeti, kiegészített táblázatot közöljük.

A megye népesedési eseményei

2. ábra

Természetes szaporodás a megye kistérségeiben

3. ábra

Az élveszületések tekintetében Veszprém megye kedvezőtlen helyzetben van, a megyében 1997-ben ezer lakosra mindössze 9.4 élveszületés jutott, s ennél csupán a főváros, a nyugat-dunántúli régió, illetve Békés megye produkált alacsonyabb arányt. Időben vizsgálva az élveszületési arányt radikális csökkenés tapasztalható. Míg 1980-ban 15.5, 1985-ben 13, 1990-ben 12.5, 1996-ban pedig már csak 9.9 élveszületés jutott ezer lakosra. Az élveszületések aránya a balatoni kistérségekben a legalacsonyabb 8.3-8.4 ezrelék (a balatonalmádi kistérségben a legalacsonyabb a 18-39 évesek aránya) s Várpalota és Sümeg környékén a legnagyobb (10.7-10.8 ezrelék).

A halálozás tekintetében már jobb a helyzet, Fejér megye 11.4 ezrelékes aránya után Veszprém megyében a legalacsonyabb a mortalitási mutató (12.1 ezrelék), s ez az arány az elmúlt 25 évben állandónak tekinthető. A halálozási arány szerint is tapasztalható különbség a megye kistérségei között, a gazdasági válság komoly mentálhigiénés következményei, a súlyosan szennyezett környezet (pl. vízbázisok) is közrejátszik abban, hogy az ajkai, a sümegi és a pápai kistérségben a legnagyobb az ezer főre jutó halálozás száma (13-15 ezrelék), s a legjobb helyzetben lévő településen (ahol a legfejlettebb egészségügyi ellátórendszer is), a megyeszékhelyen a legalacsonyabb, 9.6 ezrelék.

Veszprém megyében (csakúgy mint a közép-dunántúli régió egészében) 1980-ban még természetes szaporodásról lehetett beszélni (3.51 ezrelék). Ebben az időszakban mindössze két kistérségben, a sümegiben és a tapolcaiban volt természetes fogyás. Kiugrónak tekinthető a veszprémi kistérség 8.55 ezrelékes szaporodási mutatója.

Tíz évvel később azonban a természetes szaporodás megyei szinten megállt, a megye nyugati kistérségeiben (pápai, ajkai, tapolcai, sümegi) már inkább fogyás volt tapasztalható, míg a veszprémi és zirci térségben továbbra is pozitív előjelű maradt a természetes szaporodás. A legnagyobb arányban a várpalotai kistérségben csökkent a természetes szaporodás, tíz év alatt 6.62 ezreléket.

Az egész országban tapasztalható kedvezőtlen folyamat 1997-re tovább romlott, ekkor már nem volt egyetlen olyan kistérség, ahol természetes szaporodásról lehetne beszélni. A megyében átlagosan mért -2.48 ezrelékes fogyásnál sokkal rosszabb eredményt mutat a Marcali-medence két kistérsége (pápai, sümegi).

A megye lakónépessége nemcsak természetes úton változhat, hanem a migrációs folyamatok, vándorlás révén is. A megyei vándorlási különbözet (beköltözők-kiköltözők) 1990-ben -469, 1996-ban -291, s 1997-ben +117 fő volt. Ez utóbbi átlag azonban elfedi azt a tényt, hogy az állandó lakóhelyet váltók egyenlege -73 volt, s pozitív tendenciát az

ideiglenesen lakóhelyet váltók +190 fős egyenlege okozza. Migrációs szempontból Veszprém megyének a környező megyék közül sorrendben Győr-Moson-Sopron, Fejér és Zala megyével van intenzívebb kapcsolata, a főváros részesedése 26 százalék. Az egyes régiók vándorlási mutatóját összevetve megállapítható, hogy ez a régió az egyetlen, amelynek minden megyéje tipikusan befogadó, a vándorlási mutató pozitív előjelű. Ennek legkézenfekvőbb oka a kedvező gazdasági környezet, az átlagnál alacsonyabb munkanélküliségi ráta, a viszonylag jó közlekedési kapcsolatok, és a kedvező (környezeti károktól kevésbé terhelt) életkörülmények.

A megyén belüli költözésre alapvetően két tendencia jellemző. Egyrészt megfigyelhető egy dezurbanizációs folyamat, másrészt érzékelhető, hogy a volt északkelet-délnyugati ipari tengely Veszprém megyében található erodálódott térségeiről, ipari városaiból, hagyományos bányavidékeiről (Ajka, Várpalota, Zirc-Dudar) a lakosság egy része a megye jobb helyzetben lévő települései felé orientálódik. 1997-ben a megye városaiból 5,600 fő költözött el a megyén belül, 66 százalékuk községekbe vándorolt, míg a községekből elköltözők (5,300 fő) 57 százaléka ment városokba.

A város helyzete ebben a demográfiai képben korántsem egyértelmű. A nyolcvanas években és a kilencvenes évek elején, mikor a gazdasági és társadalmi változások először a vidéki Magyarországon éreztették negatív hatásukat, az emberek egy része a városokba költözött a több munkalehetőség és a könnyebb megélhetés miatt. Összességében a megyeszékhely folyamatosan veszít lélekszámából. Ezt a folyamatot bizonyítja a következő táblázat is.

Veszprém MJV népessége 1992-1997

Év	Népesség	Népesség a megye százalékában	Változás az előző év százalékában	Változás az 1990-es év százalékában
1992	64,727	17.1	*	101.3
1993	65,789	17.4	100.6	103.0
1994	64,622	17.1	98.2	100.5
1995	64,345	17.0	99.6	100.1
1996	63,975	16.9	99.4	100.2
1997	63,319	16.8	99.0	98,5

forrás: KSH

A város lakossága gyakorlatilag 1993-ig nőtt (1980-ban például még csak 57,249 fő volt), majd ez megfordult. 1990-ben a város lakossága 63.867 fő volt, amely akkor a megye

16.7 százalékát jelentette. A legutóbbi teljes körű népszámlálás óta a megye lakossága gyorsabban fogy, mint a városé, aminek a fent említett migrációs jelenség (is) az oka. A másik ok kétségkívül az élveszületési/halálozási arány, melynek országossal megegyező mutatója, hogy míg az élveszületések száma egyre csökken, addig a halálozások száma stagnál.

A gyermeknépesség eltartottsági rátája a megyében 25.9 százalék, ami az országos átlaggal gyakorlatilag megegyező. Az idős népesség eltartottsági rátája 19.1 százalék s ez az országos átlagnál kedvezőbb, de régióban a legmagasabb arány. Ha a megye öregedési indexét² vizsgáljuk 73.7 százalékot kapunk. Nem mondható tehát, hogy a megye öreg lenne, sőt ebből a szempontból az ország egyik legkedvezőbb helyzetű területe, s ez a tény növeli a megye gazdasági potenciálját, elősegíti a fejlődését. Ugyanakkor ha az öregkor határát a 60. életévnél húzzuk meg, és a 15 évnél fiatalabb lakosság százalékos arányában adjuk meg a 60 év felettiek arányát, akkor a megyei öregedési index értéke 101.6.

Ez az átlag azt a belső összetételt takarja, hogy veszprémi és a várpalotai kistérségben az index 80.4 illetve 94.7, a többi részen pedig mindenhol a hatvan éven felüliek vannak nagyobb arányban. A lekedvezötlenebb helyzetben a nyugati részen lévő rurális jellegű pápai (118.6), valamint a balatonalmádi kistérség van (119.5). Időben vizsgálva a folyamatokat, tettenérhetővé válik a megye előregedése, mert ez az érték 1990-ben még minden kistérségben 100 százalék alatt volt. A legfiatalabb kistérség akkor is és most is a veszprémi, bár 26 százalékkal itt is romlott az időskorúak és a fiatalok aránya.

A fentiek ismeretében a kedvezőtlen demográfiai folyamat megfordulása nem várható. Az 1981 óta tartó népességcsökkenési folyamat a fiatal korosztályokban is érzékelhető, hiszen a legutóbbi demográfiai hullámhegy idején, a hetvenes évek közepén születettek³ vannak most húszas éveikben, és lép(né)nek be a leginkább produktív korba – bár a születések számának visszaesése ennek ellentmondani látszik.

A kedvezőtlen demográfiai mutatókat az is befolyásolja, hogy az egyén szintjén is jelentkező gazdasági problémák miatt kitolódik a családalapítás ideje, a nők egyre később vállalják első gyermeküket, ami viszont azt eredményezi, hogy sokan már nem is vállalnak többet (erre a szociális ellátórendszer sem kapacitál). Így az elsődleges fontosságú női termékenység tovább csökken.

² Az idős népesség (65-) aránya gyermeke népesség (-14) százalékában.

³ Akik tulajdonképpen (leegyszerűsítve) a Ratkó-korszakban születettek gyermekei.

3. Foglalkoztatási helyzetkép⁴

Veszprém megyében az aktív keresők száma 140,800 fő, ami 11,800 fővel kevesebb mint egy évvel korábban volt. Ez a csökkenés érzékelhető volt a régió mindhárom megyéjében. 1992 óta a mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás és halászat gazdasági ágban alkalmazásban állók aránya 10 százalékról 6.4 százalékra csökkent, míg az iparban foglalkoztatottak aránya ugyanebben az időszakban 1.7 százalékkal, 43.8 százalékra nőtt.

Az alkalmazásban állók százalékos megoszlása ágazonként

Gazdasági ág	1992	1997	változás
Bányászat	6,4	1,7	-4,7
Mezőgazdaság, vadgazdálkodás és erdőgazdálkodás, halászat	10	6,4	-3,6
Kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása, karbantartása	7,1	5,3	-1,8
Építőipar	3,5	2,3	-1,2
Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás	3,7	2,6	-1,1
Egyéb közösségi, társadalmi és személyi szolgáltatás	2,5	2,1	-0,4
Ingatlanügyletek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás	1,9	1,9	0
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	7,9	8,1	+0,2
Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolgáltatásai	1,5	2	+0,5
Oktatás	9,1	10	+0,9
Egészségügyi és szociális ellátás	7,4	8,3	+0,9
Villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás	4,1	5,6	+1,5
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	3,3	7	+3,7
Feldolgozóipar	31,6	36,5	+4,9
ÖSSZESEN	100	100	

forrás: KSH

A gazdasági szerkezetváltás irányát jelzi, hogy 1992-97 között az alkalmazásban állók nemzetgazdasági ágak szerinti százalékos megoszlása több ponton átrendeződött. A legnagyobb arányú csökkenést a hagyományosan válságiparág, a bányászat szenvedte el, míg 1992-ben az összes foglalkoztatott 6.4 százaléka dolgozott itt, 1997-ben már csak 1.7 százalékuk. Jelentősen csökkent az agrárium (-3.6%) részesedése is, mely csökkenés erőteljesebb volt a régió átlagánál (-2.6%). Mindazonáltal az agráriumban dolgozók aránya az összes aktív kereső százalékában Veszprém megyében a legnagyobb, 3.6 százalék. Ha azonban az alkalmazásban állókat nézzük, akkor a veszprémi arány 6.4 százalékkal a régióban a legkisebb. Az agrárium foglalkoztatottsági visszaesése mellett jelentősen nőtt

⁴ Forrás: OMK, KSH.

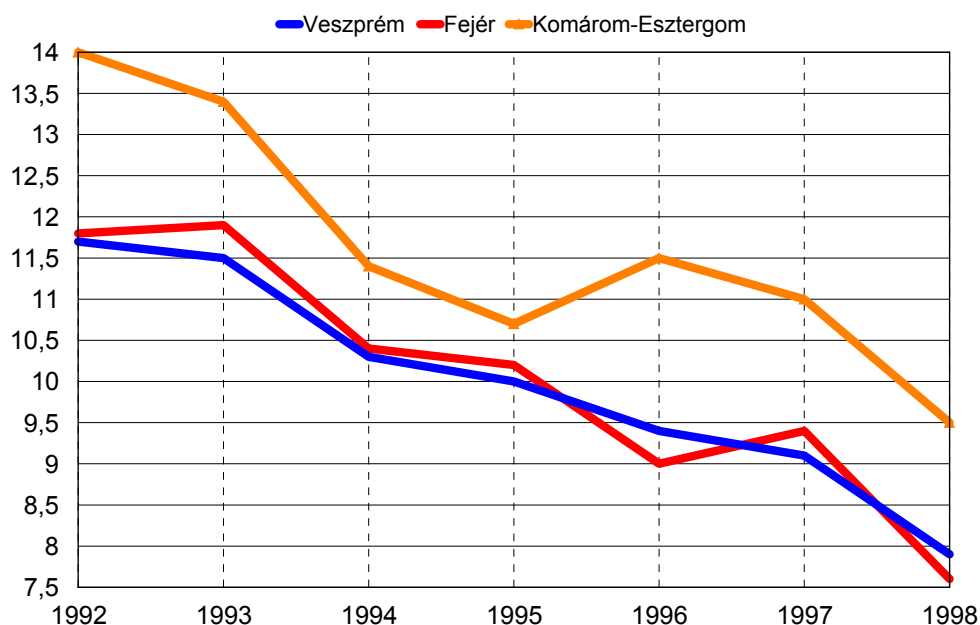
viszont a feldolgozóiparban, és a közigazgatásban, főként a humánszolgáltató intézményrendszerben dolgozók aránya.

Természetesen az alkalmazásban állók nemzetgazdasági ágak közötti megoszlása területi különbségeket mutat az egyes kistérségek gazdaságföldrajzából következőknek megfelelően. Foglalkoztatási mutatók alapján a leginkább agrár jellegű terület a sümegi, a zirci, a pápai és a tapolcai kistérség. Ugyanakkor azt is hozzá kell tenni, hogy mindegyik térségben az ipari és a szolgáltatási szektorban dolgozók vannak többségben. A tapolcai kistérségben - a Balaton közelsége miatt - a legtöbben szolgáltatásban dolgoznak (48 százalék).

Kifejezetten ipari jellegű foglalkoztatási struktúra jellemzi az ajkai és a várpalotai kistérséget (54 és 62 százalék az iparban dolgozók aránya), míg a veszprémi és különösen a balatonfüredi kistérség a szolgáltató szektornak ad több munkát. Előbbi a megyeszékhelyen elérhető funkciók miatt (közigazgatási, humánszolgáltatási, gazdasági szolgáltatási központ jellegéből adódóan), utóbbi az idegenforgalmi szálláshely és vendéglátó turizmus miatt. A balatonalmádi kistérségben az ipari és a szolgáltatási szektor foglalkoztatottsága megegyező mértékű (44-45 százalék). Az itt erőteljesen jelenlévő ipari foglalkoztatásnak az az oka, hogy a térséghez tartozik Balatonfüzfő, ahol papírgyár és az ország egyik legnagyobb vegyipari üzeme is található.

A Veszprém megyei regisztrált munkanélküliek aránya 1992 óta folyamatosan csökken, a régióban egyedülálló módon. Általánosságban nézve Fejér és Komárom-Esztergom megyében is kedvezőbb lett a helyzet, de a csökkenés nem volt folyamatos. Veszprém megyében a munkanélküliségi ráta 1996 óta alacsonyabb az országos átlagnál. Az 1992-es 11.7-ről 1998-ra 7.9 százalékra csökkent (a régió átlagot tekintve ez időszak alatt 12.4-ről 8.2-re csökkent a ráta). Abszolút számokban kifejezve ez annyit jelent, hogy az 1993-as 25 ezer feletti számról 1997-re 15.817 főre csökkent. Összevetve a három megye adatait látható, hogy a regisztrált munkanélküliek aránya majdnem minden évben Veszprémben a legalacsonyabb, csupán 1996-ban és 1998-ban mérhető kedvezőbb arány Fejérben (4. ábra).

Munkanélküliségi ráta a régió megyéiben

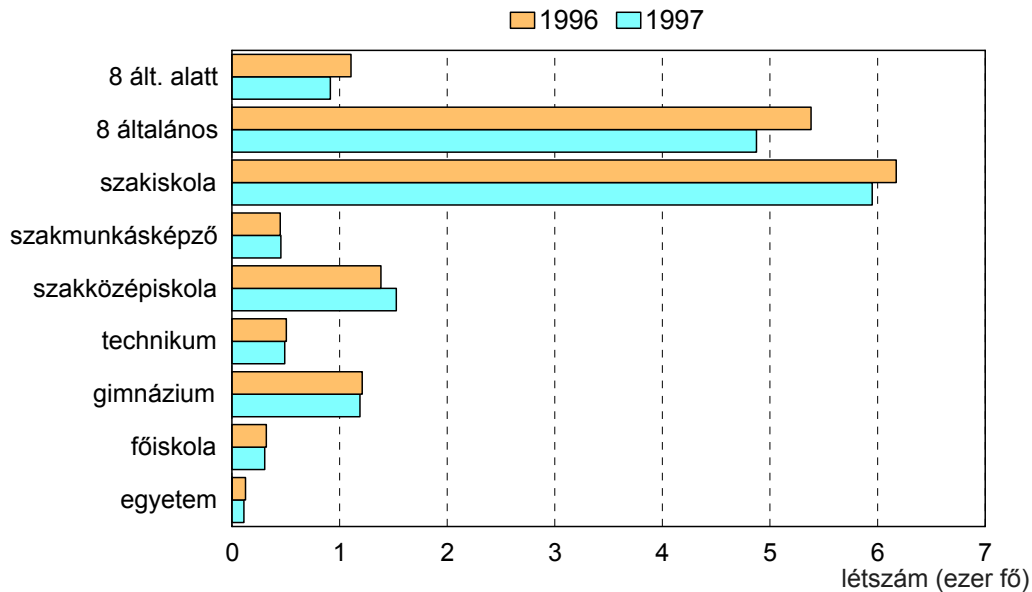

4. ábra

A munkaerőpiac egyenlőtlenségei miatt a munkanélküliség a megye különböző részein eltérő mértékű. Legrosszabb helyzetben a tapolcai kistérség van, itt 1997 végén 9.2 százalékos volt a munkanélküliség. Hasonlóan problémás a sümegi kistérség (8.3 százalék). A tartósan (180 napon túli) munkanélküliek aránya szintén ezekben a kistérségekben a legmagasabb (kiegészítve az ajkai kistérséggel). Legjobb helyzetben a megyeszékhely és vonzáskörzete van (veszprémi kistérség 5.7 százalék, zirci kistérség 6.1 százalék), itt a tartósan munkanélküliek aránya 2.4-2.7 százalék. Ebben közrejátszik a Balaton partjának közelsége, és az idegenforgalmi szezon időszakos munkalehetőségei.

A regisztrált munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlását a megyében az 5. ábra mutatja. Az iskolai végzettség szerinti bontás megmutatja, hogy az országos tendenciának megfelelően a munkanélküliség leginkább az alacsonyabb végzettségűeket sújtja, azokat, akik nehezebben tudnak szükség esetén pályakorrekciót végrehajtani. Az érettségivel nem rendelkezők közül kiemelkedik a különböző szakiskolákat végzettek aránya, ami az oktatási/képzési rendszer reformjának késésre utal.

A regisztrált munkanélküliek iskolai végzettség szerint

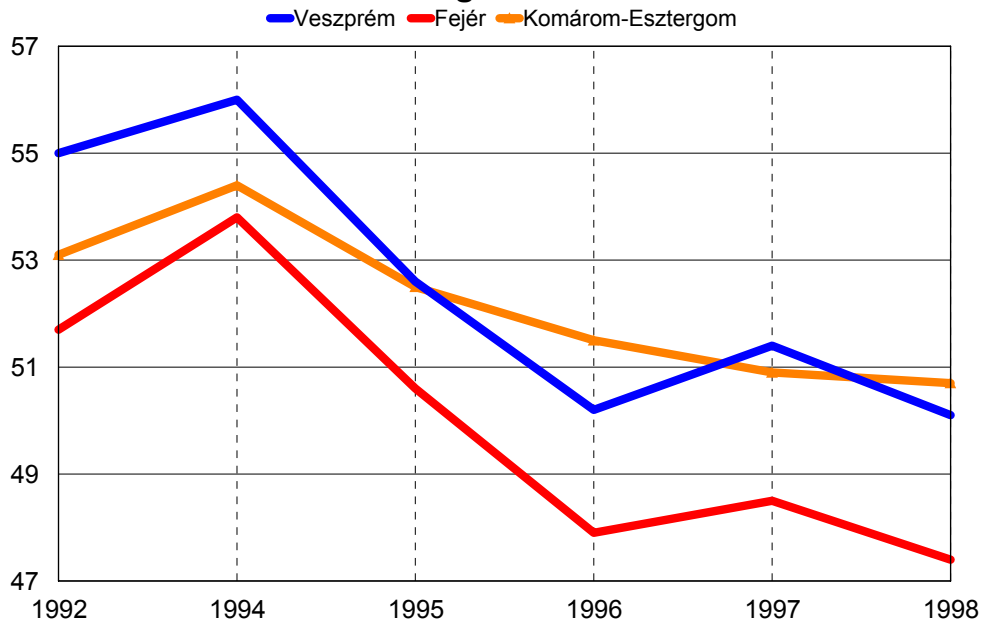
5. ábra

A regisztrációból kieső munkanélküliek az önkormányzatokhoz fordulhatnak jövedelempótló támogatás végett. Erre Veszprém megyében 1997-ben 5,554 fő volt jogosult, kevesebb, mint az alacsonyabb lakosságszámú Komárom-Esztergom megyében. Az ezer főre vetített érték a legkedvezőbb a régióban (14.8), ez Fejérben 15.5, míg Komárom-Esztergomban 19.0. A megye kedvező értékét ellensúlyozza, hogy arányuk a megyeszékhelyen az egy évnél régebben munka nélkül lévők közt 1997-ben 40 százalékot tett ki.

A munkanélküliség súlyosságát az időtartamán is meg lehet ítélni. Tartós munkanélkülinek a hat hónapja, vagy régebben munka nélkül lévőket nevezzük. Ők 1997-ben a megyeszékhelyen regisztrált munkanélküliek mintegy 80 százalékát tették ki, vagyis minden öt állástalanból négy huzamosabb munkanélküli létre rendezkedhetett be.

A 35 évnél fiatalabb munkanélküliek száma 1992-98 között a felére csökkent, ám a regisztrált munkanélkülieken belüli arányuk csak kis mértékben javult (55-ről 50 százalékra csökkent). A 35 évnél fiatalabb munkanélküliek aránya a régióban Fejér megyében a legalacsonyabb (6. ábra).

A 35 évnél fiatalabb regisztrált munkanélküliek aránya a régióban

6. ábra

A pályakezdő munkanélküliek aránya 1994-ben 13 százalék volt a megyében, 1997-ben azonban már csak 8 százalék. E mögött azonban nem egyértelműen a munkalehetőségek bővülése áll, mert időközben megszűnt a pályakezdők munkanélküli segélyre való jogosultsága, s az iskolából kikerülő, elhelyezkedni nem tudó fiatalok jelentős része nem regisztráltatja magát.

Az életkor szerinti bontás azt mutatja, hogy a 35 év alattiak az összes regisztrált munkanélküli mintegy felét teszik ki. 1997-re a legalsó korosztály (17-20 évesek) aránya jelentősen mérséklődött, 6 százalékra esett vissza. Ebben kétségtelenül nagy szerepe van a demográfiai hullám elmúlásának, amit az is mutat, hogy a 20-35 év közötti munkanélküliek aránya viszont nőtt, vagyis ez a réteg csak egy másik kategóriába sorolódott át, jelentős részük nem talált vissza (ki) a munkaerőpiacra.

A fiatalok munkaerőpiaci helyzetét a demográfiai helyzetkép mellett a beiskolázási arányszám határozza meg. 1990 és 1998 között a potenciális ifjúsági munkaerő-kínálatot jelentő 15-29 év közötti korosztály létszáma több, mint 250 ezer fővel gyarapodott. A demográfiai csúcs oka az ötvenes évek népességpolitikai intézkedéseinek következménye, mivel az akkor született nagy létszámú korosztályok gyermekei a kilencvenes években lettek munkavállalási korúak. Demográfiai oldalról tehát az ifjúsági munkaerő-kínálat éppen akkor nőtt, mikor a keresleti oldal szűkült. A megnövekedett kínálat azonban nem jelent még teljes

egészében meg a munkaerőpiacon, ugyanis nőtt a továbbtanulók, az egyetemi és főiskolai hallgatók aránya.

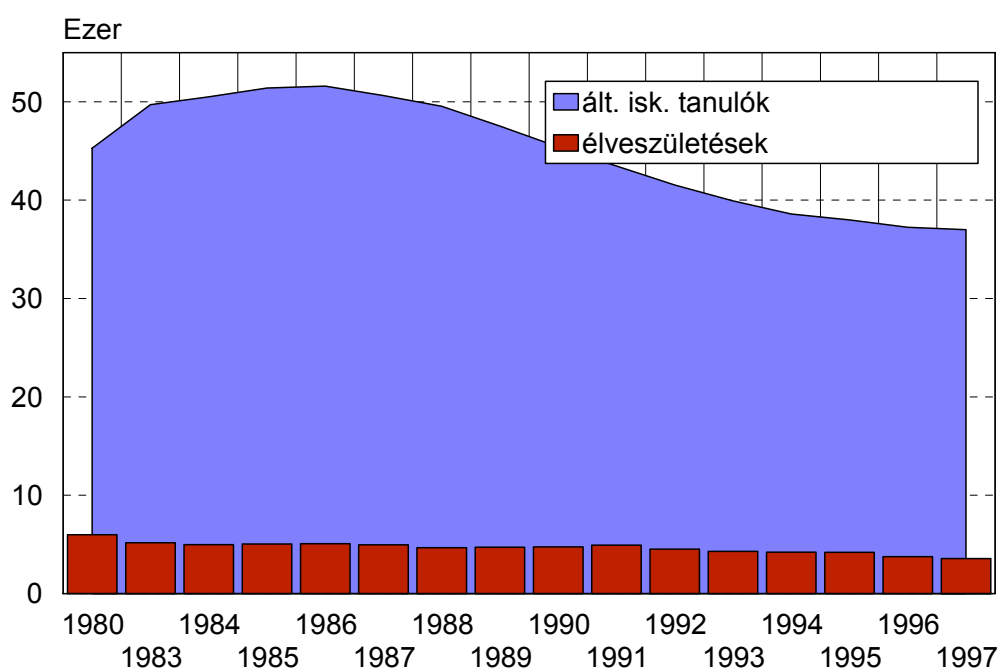
A munkaerőpiaci kereslet oldaláról vizsgálva a helyzetet, a “demográfiai csere” által felszabaduló munkahelyek száma alacsonyabb, mint a munkaerőpiacra frissen belépni szándékozó fiatalok száma. Ez azt eredményezi, hogy az iskolából kikerülők egy része vagy egyáltalán nem vagy csak időlegesen tud elhelyezkedni. Az ifjúsági munkanélküliség helyzete szoros összefüggésben van a képzési struktúrával. A szakmunkásképzési rendszer sok munkanélküli fiatalot bocsátott ki, mivel struktúrája nem követte rugalmasan a gyorsan változó munkaerőpiaci igényeket. A középiskolát végzetteken belül a gimnáziumi érettségivel rendelkezőknek vannak elhelyezkedési gondjaik. A munkanélküliség azonban a középiskolai végzettséggel rendelkezők körében gyakran csak átmeneti, s a tényleges cél nem elsősorban az elhelyezkedés, hanem a tanulmányok folytatása.

A munkanélküliség tartóssá válása a fiatalok körében is igen súlyos probléma, ugyanis így ők már csak nehezen integrálhatók vissza a munkaerőpiacra - különösen, hogy semmilyen konvertálható képesítésük és szakmai gyakorlatuk sincs. Innen egyenes út vezethet a marginalizálódáshoz, a devianciákhoz.

4. Oktatási helyzetkép

A megye oktatási helyzetképe az országos tendenciának megfelelő. Az élvészületések száma folyamatosan csökken, így 1986 óta csökken az általános iskolába beíratottak száma is (7. ábra).

Az általános iskolások száma a megyében

7. ábra

A létszámcsökkenés (és a részben ebből adódó osztálytermek számának bővülése) nem jár feltétlenül a helyzet javulásával, mivel a pedagógusok száma is egyre csökken. Az 1997/98-s tanévben 3,192 pedagógus tanított a megye általános iskoláiban, többségük tanári képesítéssel. A megyeszékhely általános iskoláinak adatait a következő táblázat mutatja.

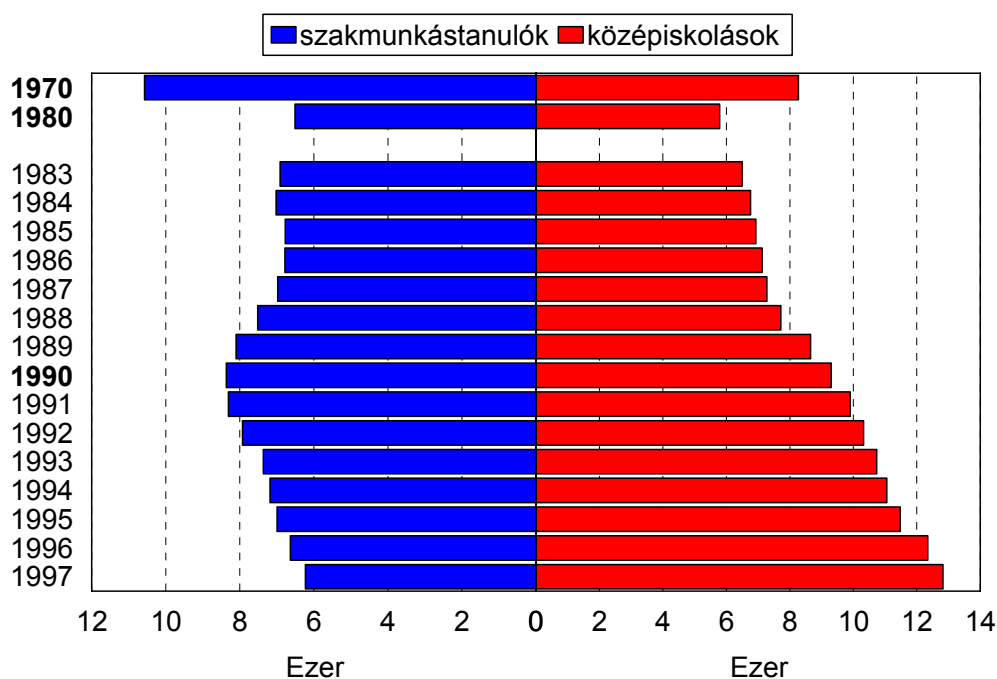
Veszprém MJV általános iskolai adatai 1993-1997

Év	Általános iskolások	Általános iskolákban tanító pedagógusok
1993	6,859	631
1994	6,929	651

1995	6,836	627
1996	6,752	629
1997	6,883	600

Az országos arányoknak megfelelően az olló a szakmunkásképzés és az érettségit adó középfokú képzések között 1990 óta egyre jobban kinyílik. A szakmunkásképzésben résztvevő fiatalok száma folyamatosan csökken, míg a középiskolásoké folyamatosan nő (8. ábra). A felsőoktatásban lévő fiatalok száma dinamikus emelkedést mutat, az 1990-es 697 főhöz képest 1995-ben 2,765, míg 1997-ben már 4,202 fő volt.

A középfokú oktatásban lévők létszáma Veszprém megyében

8. ábra

A fenti folyamatban nem lehet nem észrevenni a társadalmi változások munkaerőpiacra gyakorolt hatását. Az utóbbi években egyértelmű folyamat mutatkozik a 14-18 év közti korosztályban a preferenciaváltás tekintetében. A szakmunkásképzőben tanuló fiatalok száma 1997-re az 1980-as szint alá csökkent. Az érettségit adó középiskolai képzésben résztvevők száma erőteljesebben növekszik a szakközépiskolák tekintetében, mint a gimnáziumoknál - ennek oka az, hogy a szakmunkásképzők csökkenő létszámát elsősorban a szakközépiskolák veszik át. A szakközépiskoláknál a hagyományos szakmák közül

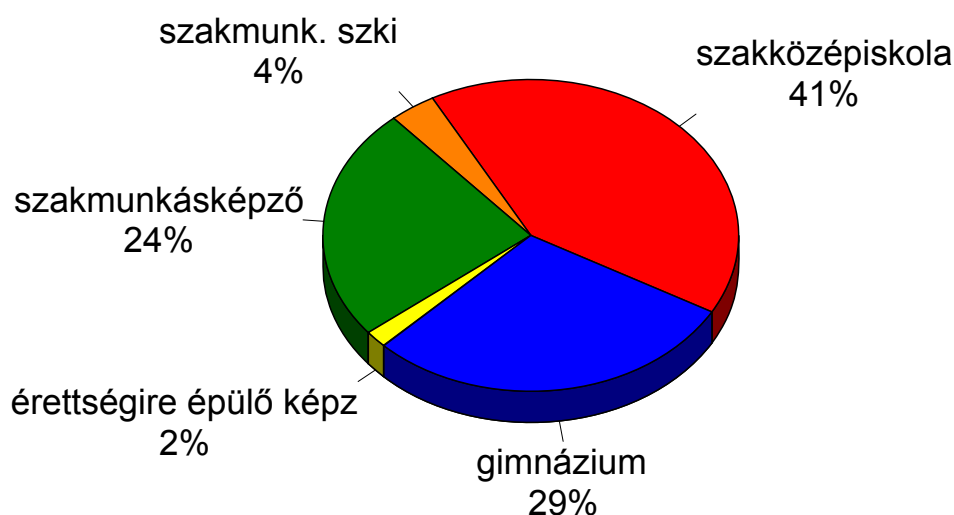
legtöbben az ipari szakmákban voltak érdekeltek, bár itt az első évfolyamon tanulók száma csak egyhatoda a végzős évfolyamon lévőknek.

5. A veszprémi fiatalok

Általános demográfiai helyzetkép és a tanulók családja

A Veszprémben nappali tagozaton tanuló középiskolás diákok iskolatípusonkénti megoszlásáról elmondható, hogy a tanulók 29 százaléka vesz részt gimnáziumi képzésben, 41 százaléka hagyományos szakközépiskolai oktatásban, s 24 százaléka tanul szakmunkásnak (9. ábra). A fennmaradó tanulók részben szakmunkások szakközépiskolájába járnak (4 százalék), részben érettségire épülő szakképzésben vesznek részt.

A középiskolások megoszlása az iskolatípus szerint

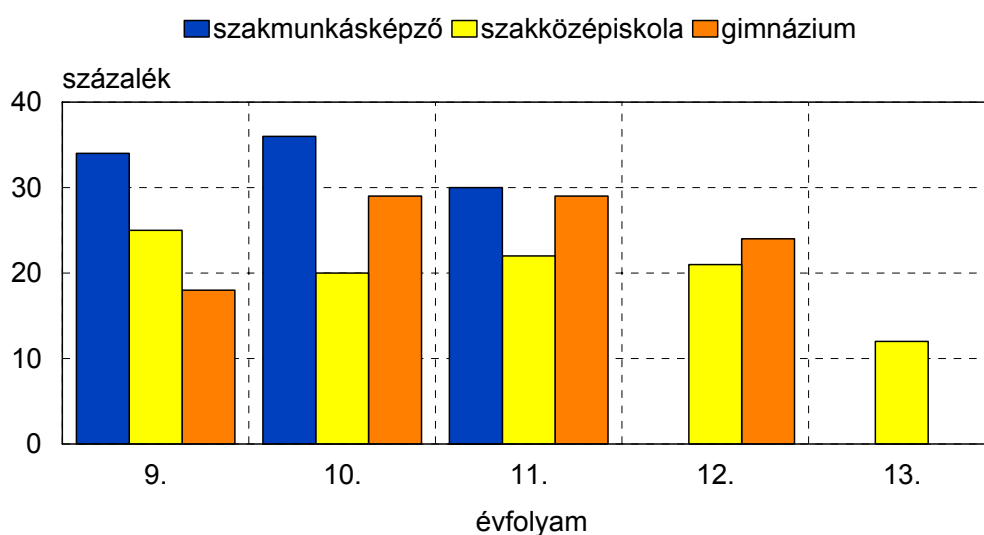

9. ábra

A diákok az első két évfolyamon nagyjából egyenlő arányban vannak (25-26 százalék), a harmadikosok valamivel többen vannak (28 százalék). A negyedik (16 százalék) és az ötödik évfolyamon (5 százalék) tanulók aránya sokkal alacsonyabb, hiszen a három éves szakmunkásképzésben résztvevők ekkora már végeznek, az ötödik évre pedig csupán a néhányan maradnak. Ennek megfelelően az egyes iskolatípusok között eltérő a válaszolók évfolyamok szerinti megoszlása. A szakmunkásképző iskolákban az három évfolyamon

egyenlő arányban tanulnak. A szakközépiskolák évfolyam szerinti megoszlása az érettségit adó négy éves képzésig szintén kiegyenlített, 20-24 százalék az egyes évfolyamokon tanuló diákok aránya. Érettségi utáni képzésben az iskolatípus 12 százaléka vesz részt. A szakmát nyújtó iskoláktól eltér a gimnázium belső struktúrája, az második, harmadik, és negyedik évfolyamon valamivel többen tanulnak, mint az elsők. Ennek egyértelmű magyarázata a gimnáziumi férőhelyek differenciálódó középiskolai nem a lemorzsolódás, vagy a kimaradás az oka, hanem a gimnáziumi férőhelyek bővülése. Ez utóbbi két évben, közel száz fővel több tanulót iskoláztak be ebbe az iskolatípusba mint az azt megelőző két évben, ennek megfelelően mozdult el az évfolyamok szerinti megoszlás is (10. ábra).

Az egyes iskolatípusok évfolyam szerinti összetétele

10. ábra

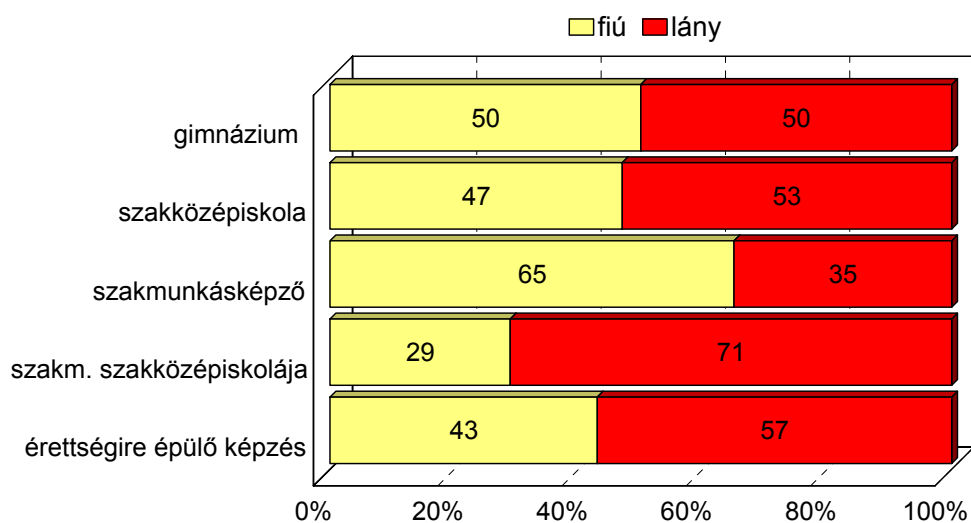
Az egyes évfolyamon tanulók életkor szerinti százalékos megoszlása

Betöltött életkor	14.év	15.év	16.év	17.év	18.év	19.év	20.+	Túlkorosok százalékos aránya
Évfolyam								
9. osztály	7	66	16	5	4	1	1	27
10. osztály		7	72	13	5	1	2	21
11. osztály			12	67	15	5	1	21
12. osztály				22	69	7	2	9
13. osztály					22	61	17	17

Fontos mutató, hogy az egyes évfolyamokban mennyi a túlkorosok aránya, milyen az egyes évfolyamok korösszetétele. Mivel ebben a korosztályban különösen fontos szerepet játszik az életkor - hiszen szűk, mindössze hét évet fog át kategóriánk - az évvesztéseket is túlkorosoknak minősítettük. A táblázatból látható, hogy a legnagyobb arányban a 9-11. osztályban fordulnak elő évvesztések, bukottak és más okból túlkorosnak minősíthetők. Ezekben az osztályokba közel minden negyedik, ötödik tanuló "késve" érkezett. A legjobb a helyzet a negyedik osztályosoknál, náluk ez az arány csak kilenc százalék.

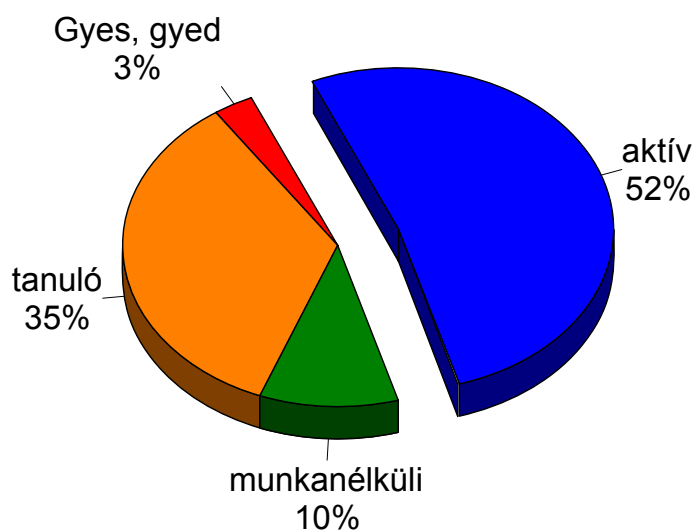
A válaszolók nem szerinti összetétele megfelel a korcsoportra jellemző általános demográfiai helyzetnek, a nemek szerinti megoszlás gyakorlatilag egyenlő. Ha azonban a tanulók nemek szerinti összetételét az egyes iskolák dimenziójában vizsgáljuk - ahogy az várható volt - jelentős eltérés tapasztalható (11. ábra). A legfiúsabb iskola a Jendrassik, de jelentős fiú többlet van az Ipariban és a Tánicsban is. Ezzel szemben a leglányosabb intézményben, a Közgazdaságiban csak minden ötödik tanuló fiú. Szintén lány dominancia van a Padányiban, a Kereskedelmiben és a Vetési Gimnáziumban. Ezeket a különbségeket csak részben magyarázzák az iskolák eltérő profiljai. A gimnazista és szakközépiskolás tanulók között a nemek kiegyensúlyozottak, a szakmunkásképzőkben - ahogy az várható - fiú dominancia van. A szakmunkás lányok közül többen vállalkoznak arra, hogy érettségit szerezzenek.

A tanulók nemek szerinti megoszlása

11. ábra

A 18-29 éves fiatalok gazdasági státusza

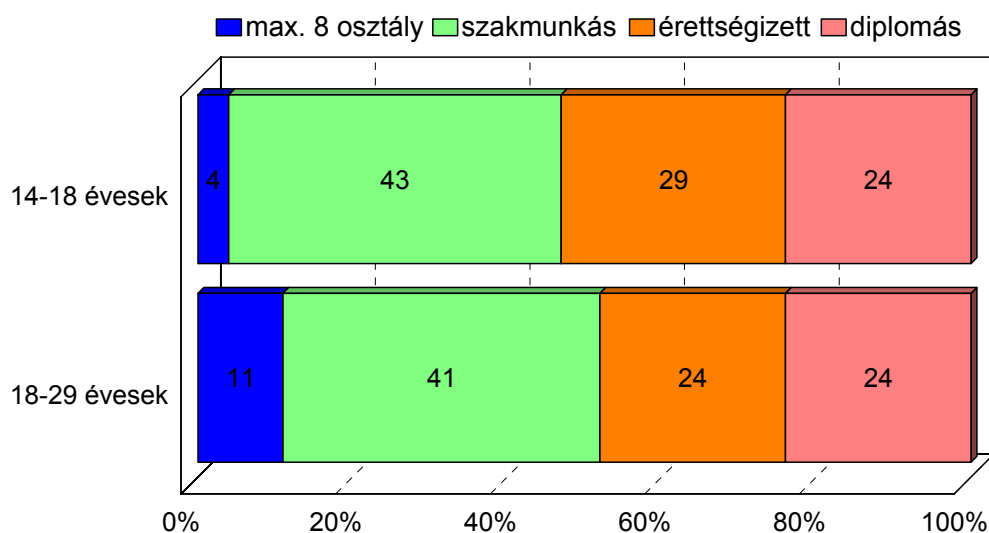
12. ábra

A 18-29 évesek veszprémi fiatalok 52 százaléka gazdaságilag aktív (12. ábra). Minden harmadik fiatal tanul valahol, valamilyen formában, 3 százalékuk van otthon gyesen, gyeden.

Azok a fiatalok akik munkanélküliként regisztráltatták magukat a vizsgálat mintájában 10 százalékban vettek részt.

Eddigi tapasztalataink alapján a legfontosabb magyarázó változók egyike a szülők iskolai végzettsége, azon belül is az apa iskolázottsága. A Veszprémben tanuló középiskolás diákok 4 százalékának édesapja csak általános iskolát végzett, 43 százalékuk kitanult valamilyen szakmát, további 29 százalék édesapja le is érettségizett (13. ábra). A diplomás szülők aránya 24 százalék. Összevetve három dunántúli város (Zirc, Szombathely, Veszprém) adatait, megállapítható, hogy a veszprémi tanulók szülei valamivel képzetebbek mint a szombathelyi diákoké, s legkevésbé iskolázott családban a zirci középiskolások élnek. Ennek az az oka, hogy a két zirci középiskola tanulóinak jelentős része (a gimnáziumban 67, az SZKI-ban 74 százalék) nem zirci lakos, hanem az alacsonyabb iskolázottsági szinttel rendelkező kis településekről jár be. Ezzel párhuzamosan érezhető, hogy a képzetebb zirci szülők - már csak kínálati paletta szélessége miatt is - Veszprémben lévő középiskolákba járatják a gyermeküket.

A szülők iskolai végzettségének megoszlása

13. ábra

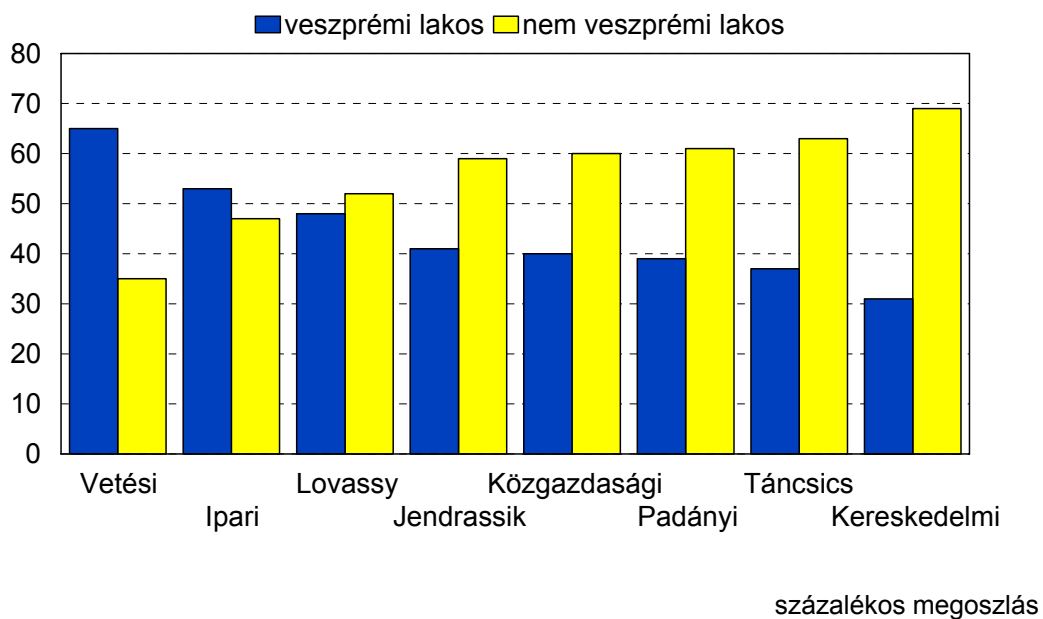
A szülő iskolai végzettsége - közvetve - jelentősen meghatározza, hogy a nyolcadikos tanuló milyen iskolatípusban tanul tovább. A két változó közötti korrelációs együttható értéke

$r=0,36$. Az összefüggés pozitív előjelű, a képzettebb szülők gyerekei a magasabb képzettséget adó iskola felé orientálódnak. Maximum szakmunkásképzőt végzett szülők gyermekei adják a mostani szakmunkásképző iskolák tanulóinak 61 százalékát, míg a tiszta profilú gimnáziumban tanulóknál ez az arány csak 15-16 százalék. Nincs tehát lezárva a mobilizációs csatorna, nem determinisztikus a családi háttér, de nagyon erős a hatása.

A kutatási eredményekből az is kiderül, hogy a veszprémi lakosú diákok szüleinek magasabb az átlagos képzettségi szintje, a diplomások aránya 36, az érettségizetteké további 32 százalék. Ezzel szemben a kollégiumban lakó, vagy a naponta ingázó tanulók között csak 17 százalék a diplomás, s 27-30 az érettségizett szülők aránya. Ez egyértelműen mutatja, hogy a környező kistéleplések kulturális tőkében szegényebbek mint a nagyváros. A Veszprémben tanuló diákok több mint fele (64 százaléka) nem helybeli, 55 százalékuk bejárós, 9 százalékuk kollégiumban lakik. A naponta bejárók magas aránya egyenesen következik a kínálat bőségéből és a térségi központi szerepből.

Mindez leképeződik az iskolatípusonkénti megoszlásban is (14. ábra). A szakképesítést adó középfokú oktatási intézményekben általában többségben vannak a nem veszprémi diákok. Az iskolák közül a Vetési Albert Gimnáziumban tanul a legtöbb veszprémi diák, a tanulók 65 százaléka él a városban. A legtöbb kollégista a Padányiban van, míg a Táncsics és a Kereskedelmi a bejárósok magas arányával tűnik ki.

A lakóhely iskolatípusonkénti megoszlása

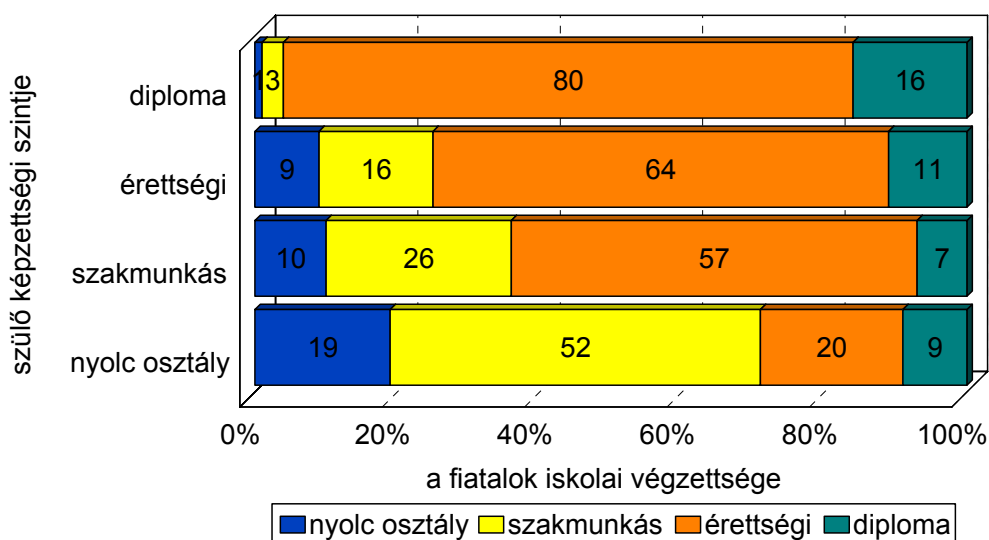

14. ábra

Érdemes megvizsgálni a 18-29 éves korosztály szüleinek kvalifikáltsági szintjét is. Megállapítható, hogy magasabb közöttük a maximum nyolc osztályt végzettek aránya, mint amit a középiskolások körében mértünk, a ennek az a magyarázata, hogy teljesen képzetlen szülők gyermekeinek jelentős része nem kerül be a középiskolákban.

A szülők képzettségi szintjét érdemes összevetni a fiatalok jelenlegi legmagasabb iskolai végzettségével (15. ábra). A diagramból kiolvasható, hogy a legtöbb felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatal a diplomás családokból kerül ki, s diplomások gyerekeinek "kötelező" az érettségi. Az is jellemző, hogy a szakmunkás szülők 25 százalékának a gyereke is szakmunkás, s a képzetlen szülők gyerekei között jóval átlag feletti a maximum 8 osztályt végzett fiatalok aránya (19 százalék). Mindezek alapján kísérletet tehetünk arra, hogy meghatározzuk a generációk közötti mobilitás irányát. A 18 éven felüli válaszadók iskolázottsága nyilván még nem minden esetben lezárt, de a tudás mobilitás értelmezéséhez felhasználható a hazai iskolarendszernek az a sajátossága, hogy a középiskolai végzettség erősen befolyásolja a későbbi tanulmányokat, illetve ezen keresztül az elért társadalmi státuszt. Immobilnak tekinthetjük azokat, akiknél a gyerek és a szülői helyzet megegyezik, felfelé mobilnak ha a gyerek helyzete jobb, s lefelé mobilnak, ha a gyerek helyzete rosszabb, mint a szülőké. Az ily módon értelmezett mobilitási csoportok a 18-29 éves fiatalokra vonatkozó megoszlása a következő: 32 százalék immobil, 30 százalék lefelé mobil, 38 százalék felfelé mobil. Ez azt jelenti, hogy a 18 éven felüli veszprémi fiatalok harmada ugyanolyan képzettségi szinten van, mint a szülei, s 38 százalékuk szerzett magasabb kvalifikáltságot.

A szülő iskolai végzettségének hatása a gyermek képzettségére

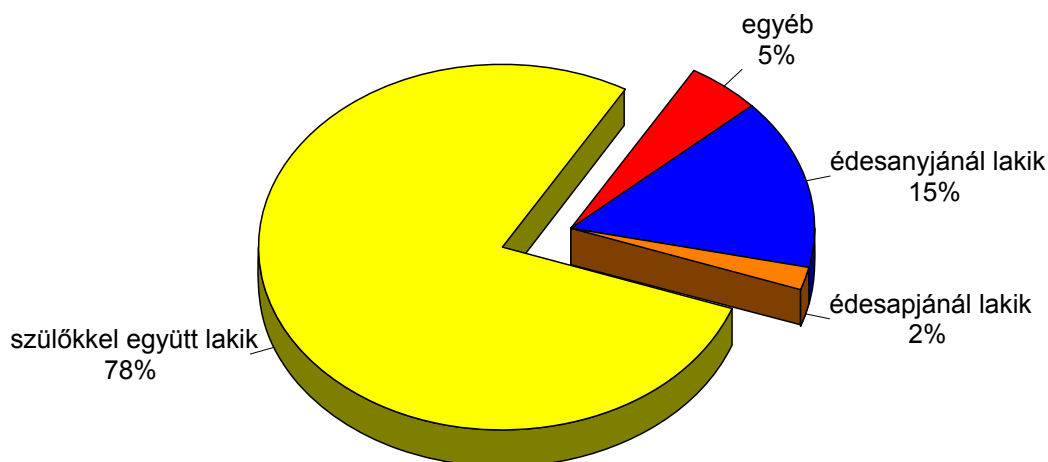

15. ábra

Köztudott, hogy az elsődleges szocializációs közeg, a család meghatározó szerepet tölt be az egyén életében. Kutatásunknak is mindenképpen ki kell térnie rá, már csak azért is, mert az ifjúsági munkaügyi kérdések, problémák, tanulói karrierek gyökerei a családban, a családi mintában vannak. Több kérdésben magyarázó változóként szerepel a családi háttérhez tartozó tényezők, pl. a szülő iskolai végzettsége vagy a család anyagi helyzete.

A Veszprémben tanuló diákok nagyobb része (78 százaléka) a hagyományos értelemben vett nukleáris családban él, olyan családban, ahol mindkét szülő együtt lakik a gyermekével. Az egyikék aránya 10 százalékos, 58 százalékuknak egy, 31 százalékuknak két vagy több testvére is van (16. ábra).

A diákok családi háttere

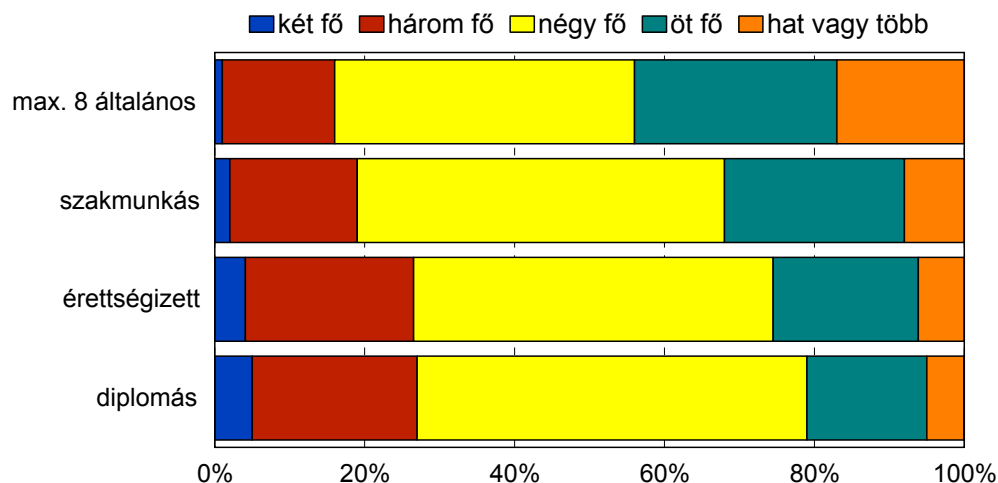
16. ábra

A csonka családban, vagy nem a szüleivel együtt lakó tanulók aránya valamivel átlag feletti a Vetési Gimnáziumban (26 százalék) és a Kereskedelmiben SZKI-ban (25 százalék). E tekintetben a legszerencsésebb helyzetben a Lovassy tanulói vannak, 86 százalékuk él egész családban.

Természetesen a csonka családban való nevelkedésnek számos negatív következménye lehet. A veszprémi tanulók körében mért adatok szerint a csonka családban élők néhány tizeddel alacsonyabb tanulmányi átlagot produkáltak. Az is kimutatható, hogy a csonka családban élők körében intenzívebb az egészségkárosító tevékenység, s 6 százalékkal magasabb közöttük azok aránya, akik az elmúlt évben voltak orvosnál betegség panaszával. Ne gondoljuk, hogy a látszólag rendezett családok mindegyike hibátlanul funkcionál. Az 1995-ös városi ifjúságkutatás során készített interjúkból kiderül, hogy a rossz családi háttér nem egyenlő a szociálisan és egzisztenciálisan rossz helyzetben lévő családokkal. Általános tapasztalat, hogy számos esetben az átlagos vagy átlagon felüli jómódú családok - talán éppen a hajtás miatt - nem működnek megtartó és visszatartó erőként. Gyakran halljuk, sőt tapasztaljuk, hogy a családi figyelem középpontjából kikerül a gyermek, nem jut rá mennyiségileg és minőségileg kielégítő figyelem, mert a szülők az egzisztenciális biztonságuk megteremtésével, vagy szinten tartásával vannak elfoglalva.

A diákok családjának 70 százalékában négy vagy öt fő él közös háztartásban, s további 7 százalékukban ötnél többen. A három fős családok aránya 20 százalék. A háztartások nagysága változik az apa iskolai végzettségének dimenziójában (17. ábra). Jól mérhető, hogy a szülő iskolai végzettségének növekedésével csökken a közös háztartásban élők átlagos száma. Míg a maximum nyolc osztályt végzett szülők által fenntartott családok 43 százalékuk nagycsalád (5 vagy több fő él együtt), addig a szakmunkás szülők családjának 31 százalékuk, a diplomás szülőknek pedig csak 22 százalékban kell ekkora családról gondoskodni.

A háztartások nagysága az apa iskolai végzettségének dimenziójában

17. ábra

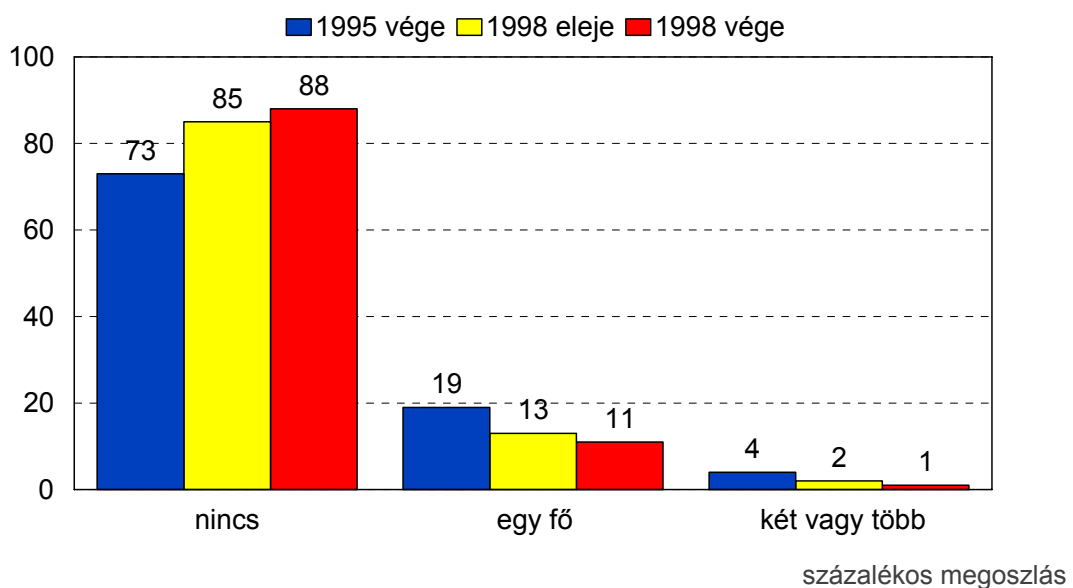
Az is megfigyelhető, hogy a vidékről naponta bejáró tanulók nagyobb családban élnek, mint a veszprémi társaik. A nagycsaládban élő diákok aránya a bejárósok között 34 százalék, míg a Veszprémben lakók között csak 17.

Piacgazdasági viszonyok között az élet meghatározó része a kereslet és kínálat fogalma. Társadalomformáló ereje talán legélesebben a munkaerőpiacon nyilvánul meg, ahol az emberi képességek, a munkaerő hasznossága is megmérettetik. A legdinamikusabban fejlődő gazdaságban is számolni kell azzal, hogy lesznek olyan személyek, szerencsétlen esetben egész rétegek, amelyek hosszabb vagy rövidebb időre kiszorulnak a termelésből,

munkanélkülivé válnak. A fiataloknak - akik a munkaerőpiaci versenyben hátrányos helyzetben vannak - szembe kell nézni ezzel a veszéllyel.

A veszprémi középiskolások számára a munkanélküliség - igaz egyenlőre csak közvetve, de - megélt jelenség. 1998. végén a tanulók 11 százalékban érintettek a munkanélküliség által (18. ábra). Ez 1995-höz⁵ képest és 1998 elejéhez képest is javulást jelent, s kedvezőbb, mint a környező településeken mérhető arány.

Hány munkanélküli van a családban?

18. ábra

A korrelációs számítások alapján gyenge összefüggés mutatható ki a diák tanulmányi átlaga, a szülő iskolai végzettsége és a munkanélkülivé válás között. Ez a jelenség is a kulturális tőke nagyon fontos szerepére irányítja a kutatók figyelmét, valamint arra, hogy a hátrány leküzdésében milyen hangsúlyos szerepe van (lenne) az oktatási intézményeknek.

A tanulók többsége egész családban él, kielégítő körülmények között. Ugyanakkor a családi kapcsolat és viszonyrendszernek ezek csupán a keretei, ezekből nem lehet empirikus következtetéseket levonni a családi viszonyok minőségére nézve. A családi kapcsolat minőségét az interperszonális interakciók száma alapján próbáltuk meghatározni.

⁵ A kutatás a 14-29 éves korosztályban zajlott

Megkérdeztük a diákokat, mennyire jellemző családjukra, hogy különböző alkalmakkor együtt vannak, beszélgetnek-e egymással.

A vizsgált fiatalok családjára a felsorolt valamennyi kijelentést jellemzőnek vélték a tanulók, leginkább azzal a kijelentéssel értettek egyet, hogy az ünnepeket együtt töltik. Százfokú skálán 88 pont az egyetértés mértéke.

Mennyire jellemző a családtagjaidra, hogy...

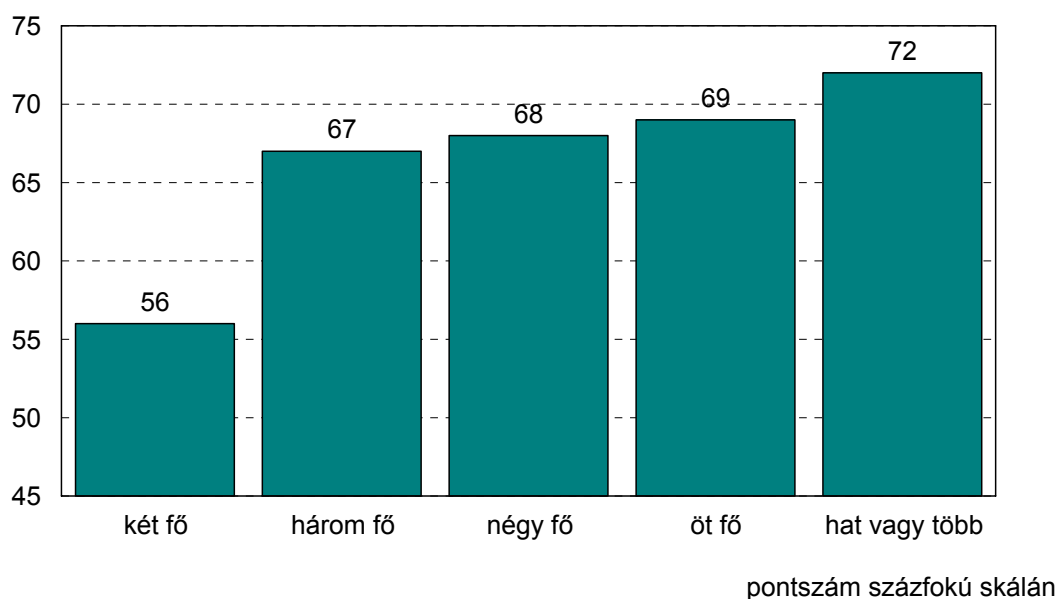
	<i>Veszprém</i>	<i>Szombathely</i>	<i>Zirc</i>
<i>ünnepeket együtt töltik</i>	88	90	87
<i>hétvégéket együtt töltik</i>	65	71	74
<i>sokszor beszélgetnek egymással</i>	64	69	74
<i>gyakran vannak együtt</i>	63	69	70
<i>szabadságot együtt töltik</i>	60	68	70

pontszám százfokú skálán

Roszbabb a helyzet a hétvégékkal. A tanulók családjának egyharmadára jellemző, hogy nem töltik együtt a hétvégéket, nem beszélgetnek egymással s gyakorlatilag egymás mellett élnek. A legkevésbé az jellemző, hogy a szabadságot együtt töltenék. Ha összevetjük a eredményeket a két másik város fiataljai által adott válaszokkal, látható hogy a veszprémi tanulók családján belüli kohézió mértéke a legkisebb, s Zircen a legmagasabb.

A jobb érthetőség végett a válaszok alapján e témában is szerkesztettünk egy összetett mutatót, mely a családi kapcsolatok erősségét próbálja meghatározni (19. ábra). Ez az érték a százfokú skálán 68 pont.

A családi kapcsolat erőssége a család nagyságának függvényében

19. ábra

A kapcsolat erőssége a tanulók életkorának emelkedésével csökken, természetesen lazulnak a családi kötelek. A mutató értéke a 14 évesek körében 73 pont, a 16 éveseknél 68, az érettségizőknél pedig 66. Az is jellemző, hogy a jobb tanulók családjában erősebbek a kötelek. A gyenge tanulók körében 62 pont a jó tanulóknál 70, a jeles tanulóknál pedig 75. Ennek megfelelően a magasabb átlagos tanulmányi eredménnyel büszkélkedő gimnáziumokban valamivel erősebb családi kapcsolatot mértünk. A mutató a Kereskedelmiben és a Jendrassikban a legalacsonyabb, de itt is eléri 65 pontot.

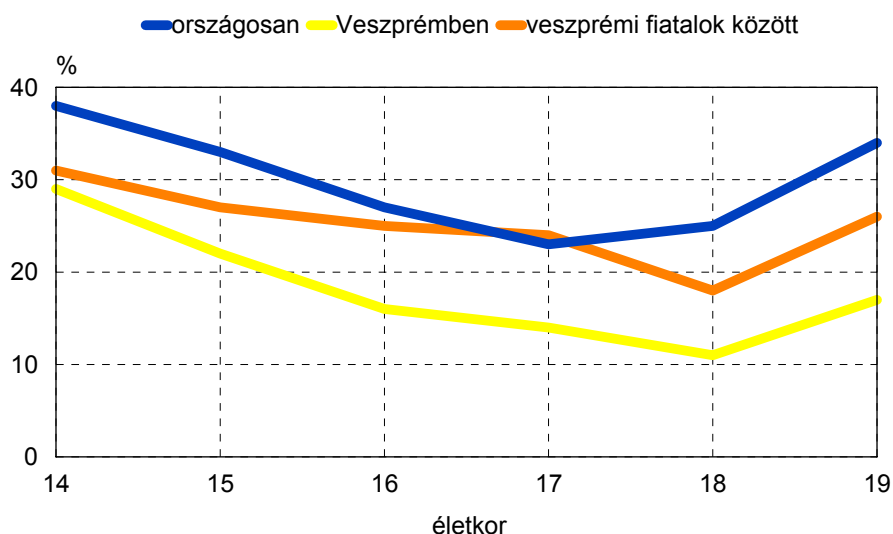
6. Vélemények a foglalkoztatottságról

6.1. Munkaügyi tájékozottság

A tanulók munkanélküliségről alkotott képét, a probléma fontosságáról alkotott értékítéletét nagyban befolyásolja, hogy mit gondolnak annak mértékéről. Ez alapján elmondható, hogy a tanulók többsége tájékozatlan, vagy tévesen informált. Az országos munkanélküliség arányáról a diákok 38 százaléka nem tudott véleményt formálni, a többiek átlagosan 28.9 százalékra saccolták, s a kerek számokhoz vonzódva 10, 15, 20 30 vagy 40 százalékot mondtak. Azon tanulók aránya akik a valós adathoz közelítő értékről (10.4 %) nyilatkoztak nem éri el az összes megkérdezett 10 százalékát.

A veszprémi helyzet megítélésével kapcsolatban még nagyobb bizonytalanság mérhető, 55 százalékuk nem tudom választ fogalmazott meg arra a kérdésre, hogy vajon Veszprém városban hány százalékos munkanélküliség. Akik válaszoltak az országos helyzetnél jobbnak vélik városuk foglalkoztatottsági állapotát, véleményük szerint a veszprémi munkanélküliség átlagosan 17.8 százalékos. Ez a tipp is sokkal magasabb, mint a valós arány. Azt azonban jól érzik a tanulók, hogy a városon belül saját korcsoportjuk a munkanélküliek között felülreprezentáltak. Véleményük szerint a veszprémi fiatalok (29 év alattiak) körében a munkanélküliségi arány 25.2 százalék.

A munkanélküliség vélt százalékos aránya a válaszoló életkora mentén

20. ábra

Ha a munkanélküliségi arányokra vonatkozó válaszokat az életkor dimenziójában vizsgáljuk, látható, hogy 14-18 év között folyamatosan csökken a vélelmezett munkanélküliségi arány, közelíti a valós adatokat (20. ábra). Ugyanakkor a 19 éves korosztály (aki a legközelebb van a munkaerőpiaci szerepléshez) ismét magasabb számokat mondott.

Nemek tekintetében is jelentős eltérés van a válaszokban, a lányok borúlátóbbak. Az országos munkanélküliség arányát 35, a veszprémiét 21, a veszprémi fiatalok körében pedig 29 százalékot "tippeltek", míg a fiúk 24, 16, 21 százalékot. A szülő iskolai végzettsége is szegmentálja a véleményeket, az alacsonyabb képzettségű családok gyermekei sokkal magasabbnak vélik a munkanélküliségi rátát. Ennek megfelelően a gimnazisták a legalacsonyabbnak, a szakmunkástanulók pedig a legmagasabbnak tartják a munkanélküliek arányát.

Az országos és a veszprémi munkanélküliség vélt aránya a szülő iskolai végzettségének dimenziójában

	országos arány	veszprémi arány
max. nyolc osztály	36,7	29,3
szakmunkás	32,7	20,8
érettségizett	27,8	14,7
diplomás	20,2	13,5
átlag	28,9	17,8

Jelentős különbségek mérhetők (6-8 százalék) a veszprémi/bejárós dimenzió mentén, a bejárósok rosszabbnak vélik a munkaügyi helyzetet, mint a veszprémiek, és a kollégisták fogalmazták meg a legnegatívabb véleményt. A közvetlenül megélt munkanélküliség élménye kisugárzik e válaszokra is, ahol van munkanélküli a családban, ott a nyilatkozó diák 8-9 százalékkal magasabbnak vélte a munkanélküliek arányát. A veszprémi fiatalok közötti munkanélküliek vélt aránya azonban a legtöbb szubpopulációban állandó, egyöntetű a negatív vélemény.

Az egyes munkaügyi, munkajogi kérdések, lehetőségek ismeretére, a tájokozottságra világított rá az a kérdéssor, melyben azt tudakoltuk, hogy bizonyos kijelentések igazak-e.

Az alábbi kijelentések igazak, vagy hamisak?

	Igaz %	Hamis %	Nem tudom %
A 14 év alatti fiatalok hivatalosan nem vállalhatnak munkát.	87	6	7
A munkabért az adó levonása után fizetik ki.	79	7	14
Ha valaki munkába áll, valamilyen szakszervezetbe is be kell lépnie.	4	74	22
A próbaidő a munkába állás elején három hónapnál több nem lehet.	63	11	26
Jogszabályok tiltják a hátrányos megkülönböztetést a munkában.	62	14	24
Munkaügyi vita esetén bírósághoz lehet fordulni.	60	10	30
A munkanélküli fiatalok számára a munkaügyi központban is vannak átképző tanfolyamok	60	5	35
A munkanélküli segélyt az ember addig kapja, amíg munkát nem talál magának.	37	55	8
A sztrájkot egyeztető eljárásnak kell megelőznie.	54	15	31
A pályakezdő fiatalok, ha nem kapnak munkát, jogosultak a munkanélküli segélyre.	48	26	26
A munkanélküli segélyt az önkormányzattól kell igényelni.	66	12	22
A munkáltatóknak és munkavállalóknak köteles kollektív szerződéseket kötniük.	72	10	18

a helyes megoldást a sötét mező mutatja

A veszprémi fiatalok többsége közepesen informált az egyes munkaügyi kérdésekben. Megtévesztette a tanulókat az a kijelentés, mely szerint a munkáltatóknak és munkavállalóknak köteles kollektív szerződéseket kötniük. A tanulók 72 százaléka gondolta így. Ennél sokkal nagyobb probléma, hogy az önkormányzat, mint a gondoskodó állam helyi

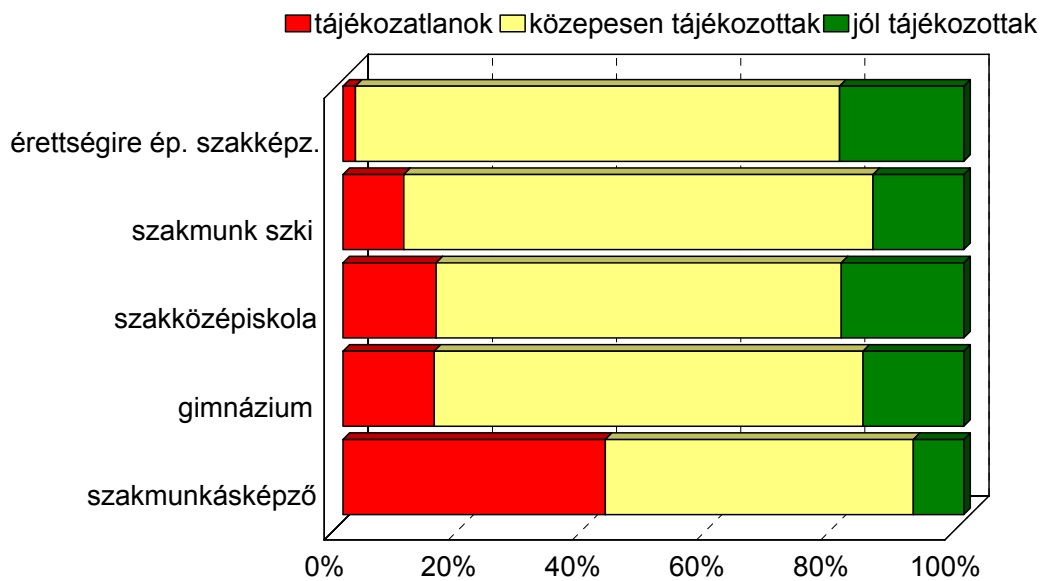
intézménye felfogásának megfelelően a fiatalok 66 százaléka úgy véli, hogy a munkanélküli segélyt (amely a pályakezdőknek nem is jár) az önkormányzattól kell igényelniük. Ha a pályakezdő fiatalok nem kapnak munkát, akkor sem jogosultak segélyre, de ezt csak a fiatalok 26 százaléka tudja. Azzal már többen vannak tisztában (55 százaléka), hogy a munkanélküli segélyt az ember csak korlátozott ideig kapja.

A legnagyobb mértékű helyes válasz arra a 14 éven aluliak munkavállalási tilalmával kapcsolatban érkezett, de 70 százaléka fölött van azok aránya is, akik tisztában vannak azzal, hogy a munkabért az adó levonása után fizetik ki valamint, hogy nem kötelező szakszervezeti tagnak lenni. Mindezek mellett a középiskolás diákok közel egynegyede fogalmazott meg "nem tudom" választ, s ez is azt mutatja, komoly hiányosságok is vannak munkaügyi, munkajogi ismereteikben.

Ha összességében nézzük a fiatalok informáltságát a kérdőívben feltett 12 eldöntendő kérdés közül a tanulók átlagosan hatot választottak ki helyesen. A jobb összehasonlíthatóság miatt a válaszok alapján három csoportba soroltuk a diákokat. Azokat a tanulókat, akik maximum négy jó választ adtak tájékozatlannak minősítettük, azok, akik öt és nyolc közötti jó választ adtak közepesen, azok pedig, akik nyolcnál több helyes választ adtak a jól tájékozottak. Ennek megfelelően a veszprémi tanulók 21 százaléka - a munkaügyi kérdésekben - tájékozatlan, további 63 százaléka közepesen tájékozott, s csupán 16 százalékról lehet elmondani, hogy jól informált. Ahogy az várható volt, a témában való jártasság összefüggésben van a szülő iskolai végzettségével és az életkorral. A idősebb tanulók és a képzettebb szülők gyermekei valamivel tájékozottabbak. Ahogy az várható volt a témában való jártasság összefüggésben van a tanulmányi eredménnyel is ($r=0,2$).

Ha az egyes képzési típusok dimenziójában vizsgáljuk a kérdést (21. ábra), látható, hogy a két másodképzés jellegű képzésben résztvevők (érettségire épülő szakképzés, szakmunkások szakközépiskolája) van a legkevesebb tájékozatlan tanuló, s a szakmunkások körében a legtöbb. Itt a diákok 42 százaléka teljesen tájékozatlannak minősíthető.

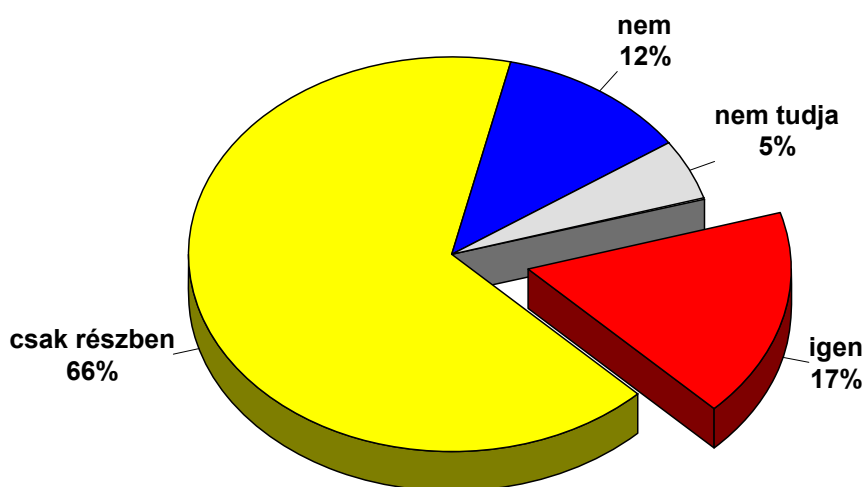
A tanulók munkaügyi tájékozottsága az egyes képzési típusokban

21. ábra

Ha mindehhez hozzávesszük, hogy a szakmunkások jelentős része nem kíván továbbtanulni, hanem kilép a munkaerőpiacra akkor válik igazán riasztóvá ez az adat. Az összes tovább nem tanuló veszprémi középiskolás 30-32 százaléka a munkaügyi kérdésekben, alapvető munkajogi témában teljesen tájékozatlan, ebből következően a munkaerőpiacon teljesen kiszolgáltatottá válnak. A munkaerőpiacra kilépő tanulók 18 százaléka rendelkezik az alapvető munkajogi, munkaügyi információkkal.

A munkavállaláshoz szükséges ismeretek megszerezhetők az iskolában?

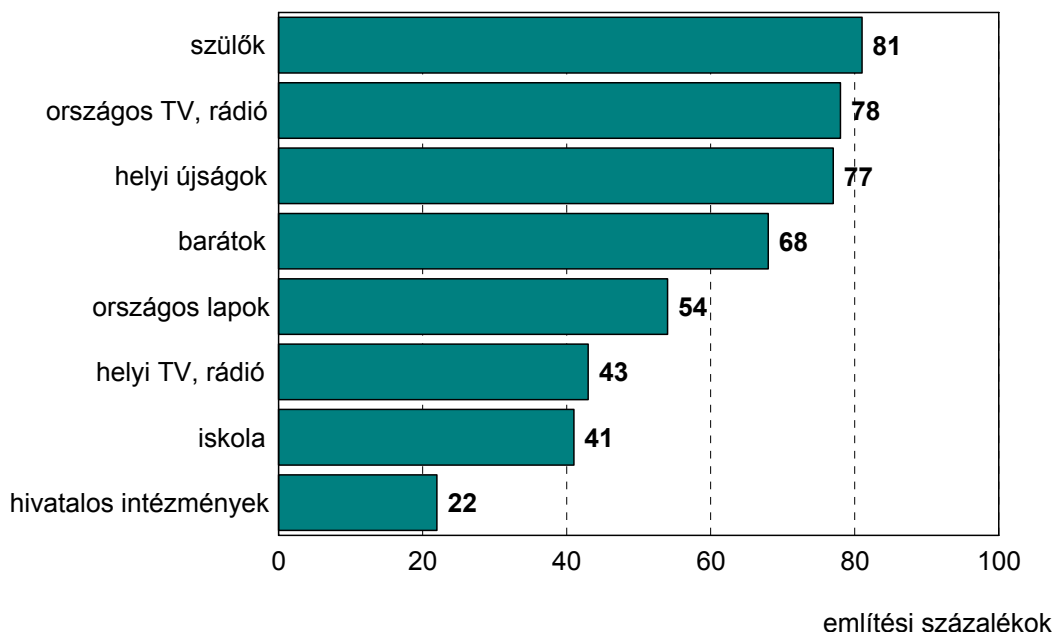

22. ábra

Ezek után nem meglepő, hogy a tanulók arra a kérdésre, hogy a munkavállaláshoz szükséges ismeretek megszerezhetőek-e az iskolában, többségében azt felelték, hogy csak részben (22. ábra). Egyértelmű igen válasz 17 százalékuktól érkezett, s paradox módon e válaszok 43 százaléka a legtájékozatlanabb szakmunkástanulóktól érkezett. Azok akik a legkritikusabbak többen vannak a gimnáziumokban és a magasabb évfolyamon tanulók (végzősök) között.

A fenti tájékozottság (vagy tájékoztatlanság) forrására is rákérdeztünk. A munka világából való információszerzés elsődleges forrása a szülő, de nem sokkal marad el mögüle az országos elektronikus média és a helyi írott sajtó sem (23. ábra). Érdeemes felhívni a figyelmet az iskolára, amelyet a tanulók alig 40 százaléka említett forrásként.

Információs források a munka világáról

23. ábra

6.2. Munkaügyi tapasztalatok

A középiskolai survey adatai alapján a fiatalok 54 százaléka dolgozott, végzett valami pénzkereső munkát az utóbbi fél évben. Közülük 14 százalék rendszeresen dolgozott vagy dolgozik, míg 40 százalék alkalmi munkásnak tekinthető. A korábbi munka jelentős eltérést mutat a nemek szerint, a fiúknál mindössze 38, míg a lányoknál 55 százalék azok aránya, akik nem dolgoztak az elmúlt fél évben.

Arra, hogy mi volt konkrétan ez a munka, viszont csak a (korábban dolgozott) fiatalok fele válaszolt valamit. A leggyakoribb említések a bolti eladó, a valamilyen fizikai munka, vendéglátóipar vagy szakmai gyakorlat voltak.

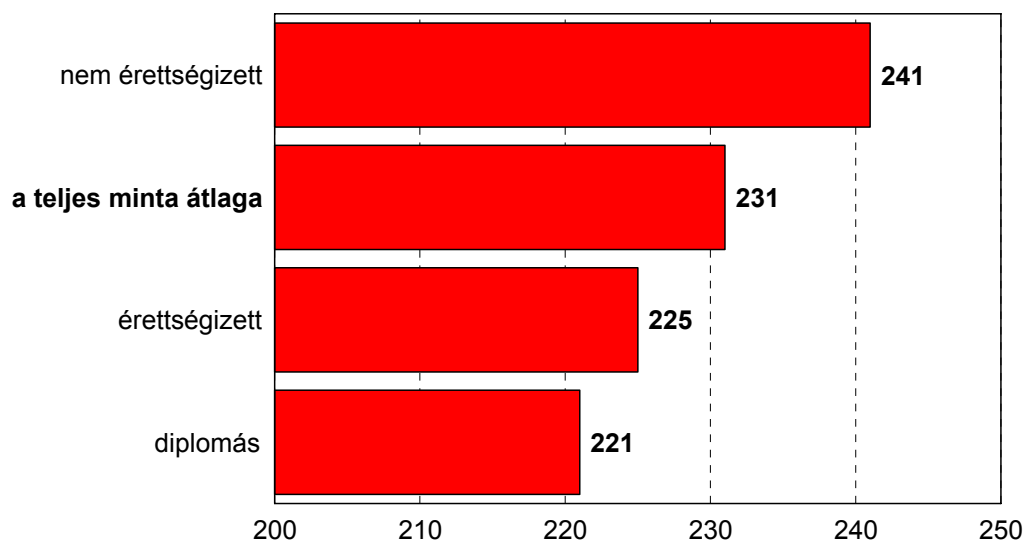
Sokat lehet hallani arról, hogy ha a fiatalok munkát vállalnak, azt legtöbbször feketén teszik, mindenféle írásos munkaszerződés nélkül, ami kiszolgáltatottá teszi őket az esetleges balesetek felé, vagy a munkaadó jóindulatán is múlhat, hogy annyit fizetnek-e, amennyiben az elején szóban megállapodtak. A veszprémi fiatalok esetén is elszomorító a kép, az önbevallás szerint is csak 44 százalékuk kötött munkaszerződést. Ebben a fiúk valamivel jobb érdekérvényesítő képességgel rendelkeznek, az ő esetükben 55 százalék a munkaszerződést

kötötték aránya. Itt valamennyit számít az apa iskolai végzettsége is, azok a fiatalok, akiknek az apja diplomás, ott 49 százalék a munkaszerződéssel dolgozók aránya.

Arra is rákérdeztünk, hogy mennyi órabért fizettek a fiataloknak. Ezt az adatot a munkatapasztalattal már rendelkezők 18 százaléka nem tudta megmondani. A többiek 50 és 3,000 forint közötti összegeket említettek, a minta átlaga 231 forint volt, a legtöbb említést a 150 forintos órabérnél tapasztaltuk. Itt ismét a fiúk vannak jobb helyzetben, az ő átlag-órabérük 251, míg a lányoké csak 193 forint. Különbséget tapasztalhatunk a helyiek és a környékiek közt is, a veszprémieknek fizetett átlagos órabér 278, a bejáróknak 206, míg a kollégistáknak 165 forint. Ez persze nem azt jelenti, hogy lakóhely alapján diszkriminálják a fiatalokat, hanem azt, hogy a veszprémiek jobban fizető állásokat tudnak megszerezni, feltehetően a helyi ismeretek magasabb szintje miatt.

Szintén jelentős különbség tapasztalható az órabérben az apa iskolai végzettsége alapján. A várakozással ellentétben azonban az összefüggés itt fordított. Minél magasabb ugyanis az apa iskolai végzettsége, annál alacsonyabb a gyerekek fizetett órabér (24. ábra). Természetesen itt sem arról van szó, hogy az apa végzettsége alapján fizetnék a fiatalokat, hanem arról, hogy a magasabb végzettségű szülők, mint láttuk, magasabb státuszú iskolába íratják gyermekeiket. A gimnazisták számára viszont csak kevésbé jól fizető munkalehetőségek állnak rendelkezésre, mint egy keresettebb szakmát tanuló fiatal számára.

Az órabér az apa iskolai végzettségének függvényében

Végül felsoroltunk négy intézményt, szervezete, rákérdezve, hogy az utóbbi egy évben volt-e ott a fiatal. Erre legtöbben a Meló-Diákot említették (20 százalék), az Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodát a fiatalok 8, a Mind-Diákot és a Munkaügyi Központ kirendeltségét 5-5 százaléka kereste fel.

6.3. A munkanélküliség, mint probléma

Piacgazdasági viszonyok között az élet meghatározó része a kereslet és kínálat fogalma. Társadalomformáló ereje talán legélesebben a munkaerőpiacon nyilvánul meg, ahol is az emberi képességek, a munkaerő hasznossága is megmérettetik. A legdinamikusabban fejlődő gazdaságban is számolni kell azzal, hogy lesznek olyan személyek, szerencsétlen esetben egész rétegek, amelyek hosszabb vagy rövidebb időre kiszorulnak a termelésből, munkanélkülivé válnak. A fiataloknak - akik a munkaerőpiaci versenyben hátrányos helyzetben vannak - nem csak ezzel, hanem azzal szembe kell nézni, fenn áll a veszély, hogy be sem kerülnek a munkaerőpiacra.

A fiatalok számára a munkanélküliség - közvetve, a családon, barátokon keresztül, és közvetlenül is megélt jelenség. Érthető, hogy kilencvenes években a fiatalok - és az egész társadalom - tudatában a legfontosabb problémaként a munkanélküliség jelentkezik.

A 10-17 éves korosztály már 1992-ben a munkanélküliséget tartotta legfontosabb országos problémának. Az alföldi régiót is ez jellemezte, hasonlóan ahhoz az országosan érvényes jelenséghez, hogy ennek a korosztálynak a határokon túli magyar kisebbség védelme, a volt kommunisták felelősségre vonása, a gyors privatizáció vagy a keresztény értékrend terjesztése gyakorlatilag egyáltalán nem jelentett fontos és megoldandó problémát. A munkanélküliség mellett - országosan és az alföldön egyaránt - a háborús konfliktusok elkerülése és a szociális egyenlőtlenségek kompenzálása szerepelt a leggyakrabban említett problémák között. A keleti régió két megyéjének gazdasági és szociális helyzete logikusan magyarázza, hogy az itt élő fiatalok az országos és az alföldi régió átlagához képest is többen nevezték meg legfontosabb problémaként a szegények segítségét. A problémák fontossági sorrendjének megfelelően a saját, 10-17 éves korcsoportra vonatkoztatott legsúlyosabb gondként egyértelműen a munkanélküliség szerepelt az 1992-ben lebonyolított kutatásban.

Jelentős még a továbbtanulási lehetőségek említése is, viszont az alföldi hat megyén belül a két régió fiataljainak válaszarányai eltér.

A legfontosabb problémák az országban

10-17 éves országos minta, 1992.

	százalék
mindent megtenni a munkanélküliség feltartóztatásáért	41
mindenáron elkerülni a konfliktust a külföldi országokkal	21
segíteni a szegényeken	19
mielőbb elérni, hogy semmiben sem különbözzünk a nyugati országoktól	10
határozott fellépés a határokon túli magyar kisebbség védelmében	4
felelősségre vonni a kommunistákat azért, amit a múlt rendszerben tettek	2
gyorsan a magánvállalkozók tulajdonába adni a gyárakat és a földeket	2
mindent megtenni a keresztény szellemiség terjesztéséért	1

Egy 1997-ben lebonyolított önkormányzati kutatássorozat⁶ is azt erősítette meg, hogy az adott településeken a munkanélküliség a legsúlyosabb városi probléma. Ezt követi az - ezzel szorosan összefüggő - szegénység, a fiatalok és idősek helyzete valamint a bűnözés. A vizsgált városok sorából Székesfehérvár lóg ki, itt a válaszadók - a fiatalok és idősebbek is - a lakáshoz való jutást jelölték meg. A probléma indexe százfokú skálán 90 pont. Ezzel szemben a munkanélküliséget - mely alakulását jelentősen befolyásolta a városban beruházó multinacionális cégek megjelenése - csak a hatodik helyre sorolták, közepesen súlyos problémaként.

Az elmúlt években Veszprémben többször is mértük, hogy a felnőttek, a fiatalok és diákok problématudatában hol helyezkedik el munkanélküliség. Amikor Veszprémben arra kértük a 18 év feletti válaszadókat, hogy értékeljék az egyes problématerületeket fontosság szerint, 1997-ben még négy terület (bűnözés terjedése, fiatalok helyzete, munkanélküliség, parkolás) kapott 75 pont feletti probléma-indexet a százfokú skálán, egy évvel később már csak három (bűnözés, munkanélküliség, lakás).

⁶ Az adatfelvételt a Marketing Centrum OPK végezte a PTI megbízásából 1997. októberében 18 magyarországi városban 18 év feletti választópolgárok körében városonként eltérő nagyságú mintán.

Mennyire tartja súlyos problémának a városban az alábbiakat

	1997. október	1998. szeptember	a probléma súlyosságának változása
bűnözés terjedése	84	84	0
munkanélküliség	78	79	+1
kevés bérlakás	78	76	-2
fiatalok helyzete	80	74	-6
nyugdíjasok helyzete	74	72	-2
hajléktalanok ügye	69	69	0
parkolás helyzete	75	57	-18
parkok, zöldterületek állapota	55	48	-7
tömegközlekedés helyzete	58	47	-11

Kutatásunk szempontjából két item megítélése, illetve megítélésének változása érdekes. Az egyik a munkanélküliség, a másik a fiatalok helyzete. A munkanélküliség problémaindex 1997-ben 78 pont volt, s ez érdemben nem változott 1998-ban sem. A fiatalok általános helyzete a teljes lakossági vélemény szerint javult, 80 pontról 74-re csökkent a probléma súlyossága. A fiatalok véleményét érdemes külön is megvizsgálni. 1997-ben a munkanélküliség problémaindex a felnőttek körében volt magasabb (78 pont), 1998-ban viszont a diákok és a tanulók körében mértünk magasabb értékeket, s ez azt jelzi, hogy az szubjektív problématudatban romlott a munkanélküliség helyzete. A középiskolások számára egyértelműen a legfontosabb probléma (81 pont) s 18-29 éves fiatalok körében is 82 pont mérhető. A fiatalok általános helyzetének javulása, számottevően csak a felnőttek által érzékelhető, a fiatalok idén is 75 pont fölé értékelték. Érdekes, hogy a védett és biztos társadalmi mikrokörnyezetben élő középiskolások kevésbé érzik probléma súlyosságát.

Mennyire tartja súlyos problémának a városban az alábbiakat

	1997. 18-29	1997. 30-X	1998. 14-18	1998. 18-29	1998. 30-X
bűnözés terjedése	81	84	77	83	84
munkanélküliség	74	78	81	82	78
kevés bérlakás	79	77	74	81	75
fiatalok helyzete	79	79	69	77	73
nyugdíjasok helyzete	71	74	59	68	73
hajléktalanok ügye	69	70	76	68	70
parkolás helyzete	73	75	-	56	57
parkok, zöldterületek állapota	56	54	64	44	49
tömegközlekedés helyzete	61	57	58	49	47
környezetszennyezés	-	-	77	-	-

Összességében elmondható, hogy a városi problémák megítélésében a 18-29 éves és annál idősebb lakosok véleménye között csak hangsúlyeltolódások vannak, lényegi különbségek nincsenek. A fiatalok érzékenyebbek a környezetre (parkok, zöld területek, környezetszennyezés), a közlekedés problémáira és bérlakás helyzetére. Jellemző, hogy a fiatalok a fiatalok helyzetét, az idősebbek az idősek helyzetét vélik súlyosabb problémának a városokban. A vizsgálatunk szempontjából kiemelt helyen lévő középiskolai korosztály véleménye több pontos is eltér a 18 éven felüli fiatalok és idősebbek véleményétől. Számukra a munkanélküliség után a bűnözés mellett a második legégetőbb probléma a környezetszennyezés. Hangsúlyosabb a hajléktalanok iránti szociális érzékenység is körükben, vélhetően azért mert, még nem érzik a saját bőrükön a társadalmi kényszerítő erőket, ugyanakkor a nyugdíjasok problémáival nem kívánnak foglalkozni.

A munkanélküliség problémaindex az egyes középiskolai szubpopulációkban eltérő. Jellemző, hogy a lányok fontosabb problémának érzik, mint a fiúk (+5 pont), de jelentős különbség van a veszprémi tanulók és a kollégiumban lakó diákok véleménye között is. Az is megállapítható, hogy ahol alacsonyabb a szülő iskolai végzettsége, ott a gyerekek jobban tartanak a munkanélküliségtől. Ennek az a magyarázata, hogy ezekben az alacsonyan kvalifikált családokban a gyermekek a munkanélküliséget, és annak pszichológiai, szociális hatását 10-16 százalékban közvetlenül is megélik, míg a diplomás családokban csupán 6 százalékban.

A munkanélküliség problémaindex az egyes középiskolások szubpopulációkban

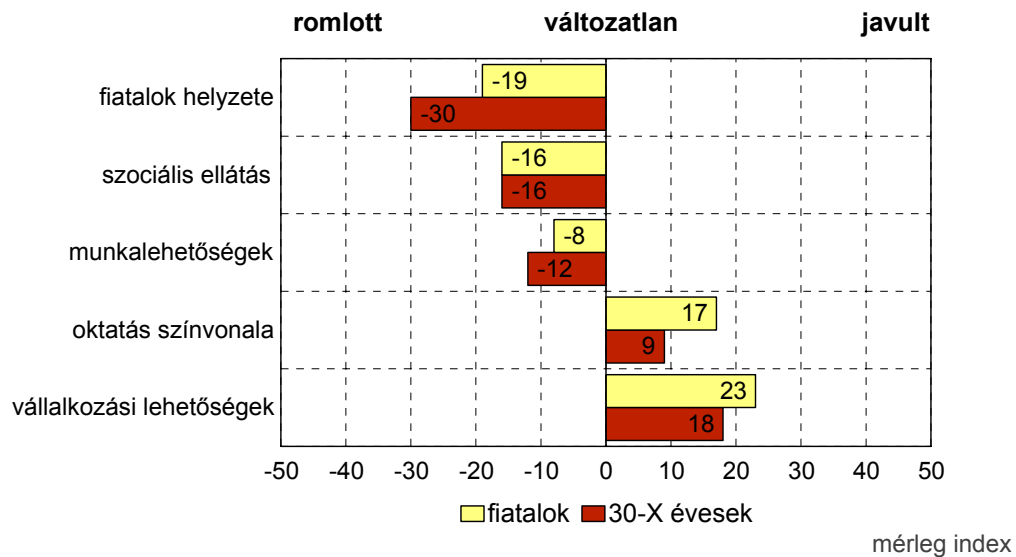
Társadalmi csoportok	érték (százfokú skálán)
férfiak	78
nők	83
veszprémiek	77
naponta bejárósok	82
kollégisták	87
9.évfolyam	83
10. évfolyam	83
11. évfolyam	78
12. évfolyam	76
13. évfolyam	86
max. nyolc osztályt végzett szülők gyermeke	83
szakmunkás szülők gyermeke	84
érettségizett szülők gyermeke	78
diplomás szülők gyermeke	77
gimnazista tanulók	76
szakközépiskolások	81
szakmunkás tanulók	86
szakmunkások szakközépiskolájában tanulók	83
érettségire épülő szakképzésben résztvevők	91
van a családban munkanélküli	86
nincs a családban munkanélküli	80

Mivel a szülő iskolai végzettsége jelentősen meghatározza a gyermek továbbtanulási irányait, s a munkanélküli státusz kérdése is elsősorban a képzettség dimenziójában vetődik fel, logikus, hogy a gyermek jelenlegi iskolája és a munkanélküliség fontosságának probléma-indexe között összefüggés mérhető. A legalacsonyabb probléma-indexet a gimnazisták körében mértük (76 pont), ők élik meg legkevésbé a családi munkanélküli státusz egzisztenciális és mentális következményeit. A szakközépiskolai képzésben résztvevők (nappali tagozat, szakmunkások szakközépiskolája) körében 81-83 a probléma indexe, a szakmunkás tanulóknál pedig már 86 pont. A legmagasabb pontszámot azok a tanulók adták, akik az érettségire épülő szakképzésben vesznek részt. Ezen a tanulók körében a legalacsonyabb a családban lévő munkanélküliek aránya, ők ismerik legkevésbé közvetlenül a munkanélküliséget. Mindez azt jelenti, hogy az érettségire épülő szakképzésben résztvevő tanulóknál a munkanélküliségtől való félelem valószínűleg belső szorongásból fakad.

Ha az egyes munkaügyi kérdésekhez kapcsolódó területeken bekövetkezett változásokat nem csak az elmúlt egy évre tekintve vizsgáljuk, hanem az 1994-es állapotokhoz hasonlítjuk, a fiatalok és az idősek véleménye között szintén csak hangsúlyeltolódások vannak, a fő irányok megegyeznek (25. ábra). Romlott a fiatalok helyzete, a szociális ellátás

színvonala, köre és a munkalehetőségek is szűkebbek lettek - legalábbis a város lakói szerint. Ugyanakkor pozitív irányba változott az oktatás színvonala és a vállalkozási lehetőségek. Érdeemes megfigyelni, hogy a fiatalok összességében pozitívabb elmozdulást érzékeltek, mint a 30 év felettek.

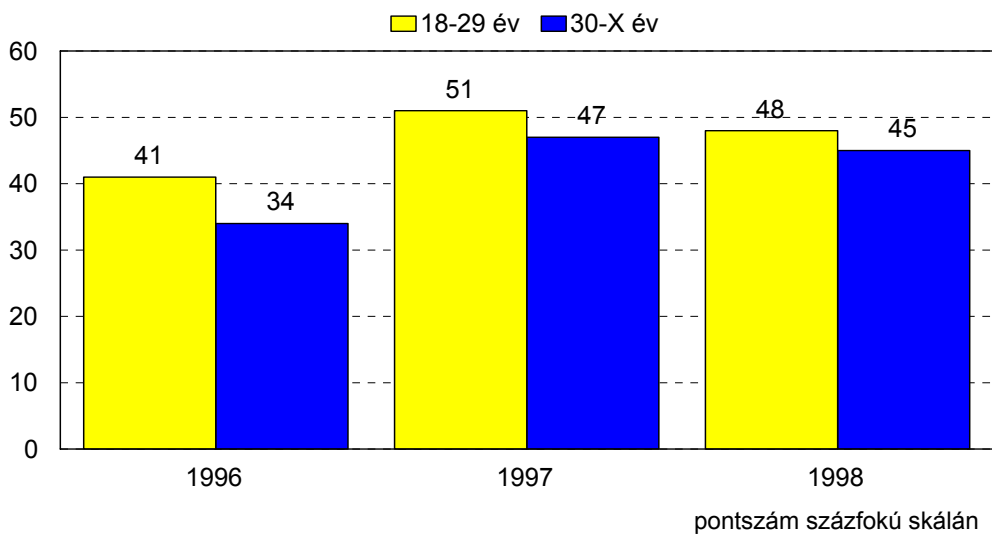
Hogyan változott a helyzet az alábbi területeken 1994 óta?

25. ábra

A helyi foglalkoztatás önkormányzati elősegítésével kapcsolatban is a fiatalok pozitívabb véleménye érzékelhető (26. ábra). 1996-ban százfokú skálán mért 41 pont ugyan elégedetlenséget takar, de a 30 évnél idősebbek ennél is negatívabb véleményt formáltak (34 pont). Egy évvel később a 18-29 éves válaszadóink 51 pontos, két évvel később 48 pontos elégedettséget fogalmaztak meg, szemben az idősebbek 47, illetve 45 pontos véleményével.

Mennyire elégedett a helyi foglalkoztatás elősegítésével a városban

26. ábra

A vizsgálatban szereplő fiatalok lényeges életkori specifikuma a konfliktusok feldolgozásának mikéntje. A probléma teljes vizsgálatára nyilván nem volt lehetőségünk, de annak jellemzését mindenképpen fontosnak tartottuk, hogy konfliktushelyzetben, problémáikkal kihez fordulnának a fiatalok.

Az adatfelvételtől kiderült, hogy az intézményes segítségnyújtás egy esetleges súlyos konfliktus vagy probléma esetén gyakorlatilag elutasításban részesül, a fiatalok egyharmada "használna" csupán segítő intézményt. Amikor arra kérdeztünk rá, hogy fordultak-e már valamilyen intézményhez a családsegítő központot 8 százalékuk, az ifjúsági irodát 6, a telefonszolgálatot pedig 4 százalékuk jelölte meg mint olyan intézményt melynek már igénybe vették segítő szolgáltatását. Az intézmények által nyújtott szolgáltatások legtöbbször valamilyen rendszerhez kötődik (egészségügy, oktatás), s leginkább az iskolás korosztály számára működnek legbiztosabban. Az 1995-ös városi ifjúságkutatásból kiderült, nem jellemző, hogy a szolgáltató intézmények az emberrel, klienssel mint komplex egészszel foglalkoznának, legtöbbször a fiataloknak csak bizonyos - problémás - oldalával találkozik. A fiataloknak kínált, vagy a számukra is hozzáférhető szolgáltatások többsége a lehető legkevésbé igazodik a fiatalok időbeosztásához, így nem is lehet csodálkozni azon, hogy nem vonják be őket személyes problémáik megoldásába.

Joggal feltételezhető, hogy az interperszonális kapcsolatok szerepe fontosabb a problémamegoldásban, a szülők, a kortárs csoport, illetve a partnerek bevonása játsza az elsődleges szerepet. A tanárok említése csupán 31 százalék, s ez azt mutatja, hogy a fiatalok gondolkodásában a pedagógusok inkább az intézményes segítőrendszer asszociációs mezőjében helyezkednek el.

6.4. Elképzelések, elvárások

A kutatás során igyekeztünk képet kapni a fiatalok munkához, munkaügyi problémákhoz, kérdésekhez való viszonyáról, kíváncsiak voltunk arra, hogy mit gondolnak, hogyan vélekednek munkanélküliekről. A vizsgálat során különböző kijelentéseket tettünk, és arra kértük a fiatalokat, hogy mondják meg, milyen mértékben értenek velük egyet. A kapott válaszokat százfokú skálára számoltuk át, az adatokat az alábbi táblázat tartalmazza.

Egyetértés az alábbi kijelentésekkel

	<i>egyetértés indexe</i>	<i>nem tudom százalék</i>
Csak akkor követelhetik meg a minőségi munkát, ha meg is fizetik.	75	5
A munkanélküliséget nem lehet teljesen megszüntetni.	73	9
A cégek nem szívesen alkalmaznak pályakezdőket.	66	14
A munkanélküliek többsége feketén azért dolgozik valamit.	66	15
A vállalkozók könnyen meg tudják kerülni az adó és TB-terheket.	62	16
Az állami szférában soha nem lehet annyit keresni, mint a magánszférában.	61	21
A munkanélküliek támogatására több pénzt kell fordítani.	56	9
A nem állami cégeknél kockázatosabb a munkavállalás, kevésbé biztosak az állások.	55	19
A szakszervezeti intézményrendszer idejétmúlt, semmi előny nem származik abból, ha valaki tag.	54	39
Az elhelyezkedéshez szükséges ismereteket csak továbbképzésekkel lehet megszerezni, az iskolában nem.	54	17
Az iskolákban sok helyen tanítanak olyan szakmákat, amelyekben nem lehet elhelyezkedni.	51	14
A munkanélküliek többsége maga tehet arról, hogy nincs állása.	49	4

A szakszervezetek hatékonyan képviselik a munkavállalók érdekeit.	43	27
Nem érdemes önálló vállalkozásba kezdeni, mert magasak a közterhek (adó, TB).	41	18

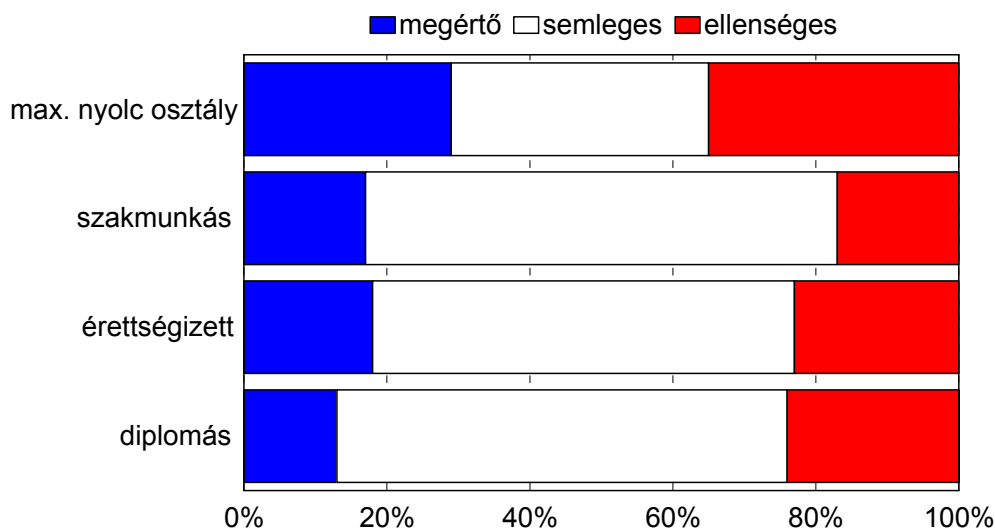
A legnagyobb egyetértés azzal kapcsolatban volt, hogy a minőségi munkát csak akkor követelheti meg a munkaadó, ha azt meg is fizeti. Szintén nagyon magas pontszámot kapott az piacgazdasági törvényszerűség, mely szerint a munkanélküliséget nem lehet teljesen megszüntetni. Negatívnak tekinthető, hogy tanulók többsége szerint a cégek nem szívesen alkalmaznak pályakezdőket, s hogy a munkanélküliek többsége feketén azért dolgozik valamit.

Teljesen egyértelmű elutasításban egyik kijelentés sem részesült, az ötven pontos egyetértési/elutasítási határon táncol az a kijelentés, mely szerint az iskolákban sok helyen tanítanak olyan szakmákat, amelyekben nem lehet elhelyezkedni valamint hogy a munkanélküliek többsége maga tehet arról, hogy nincs állása. A határ alatt is csupán két item található, az egyik a szakszervezetek érdekképviselési hatékonyságára vonatkozik, a másik a vállalkozások magas közterheire. A legtöbb kijelentéssel való egyetértés mértéke 49-62 pont között van inkább a válaszadók “középre menekülését”, bizonytalanságát jelzi, csakúgy, mint a nem tudom válaszok magas százalékos aránya.

Érdemes megvizsgálni, hogy az egyes társadalmi/demográfiai jellemzők, hogyan befolyásolják a válaszokat. Azon tanulók, akiknek családjában van munkanélküli természetesen toleránsabbak a munkanélküliségre vonatkozó itemekkel kapcsolatban, jobban támogatnák a munkanélkülieket, elutasítják, hogy a munkanélküliek többsége maga tehet arról, ha nincs állása. A szakszervezeti intézményrendszerrel kapcsolatban is elutasítóbbak, idejét múltnak vélik.

Nemek szerint csak munkanélküliségre vonatkozó itemek megítélésében van különbség, a lányok szociálisan érzékenyebbek, megértőbbnek mutatkoznak. A diplomás szülők gyermekei az iskola felkészítéssel kapcsolatban kritikusabbak, a szakmunkás tanulók pedig a vállalkozásokra vonatkozó kijelentésekkel értettek nagyobb arányban egyet.

A munkanélküliekhez való viszony a szülő iskolai végzettségének függvényében

27. ábra

A munkanélküliséggel kapcsolatos itemek megítélése alapján meghatároztuk, a tanulók általános viszonyát a munkanélküliekhez. E szerint a veszprémi diákok 21 százaléka ellenséges, ellenérzésekkel terhelt a munkanélküliekkel szemben, 63 százalékuk semleges, s 16 százalékuk megértő. A legkisebb ellenérzést a szakmunkás szülők gyerekei táplálják, míg legkevésbé megértők a diplomás családokban élő diákok (27. ábra).

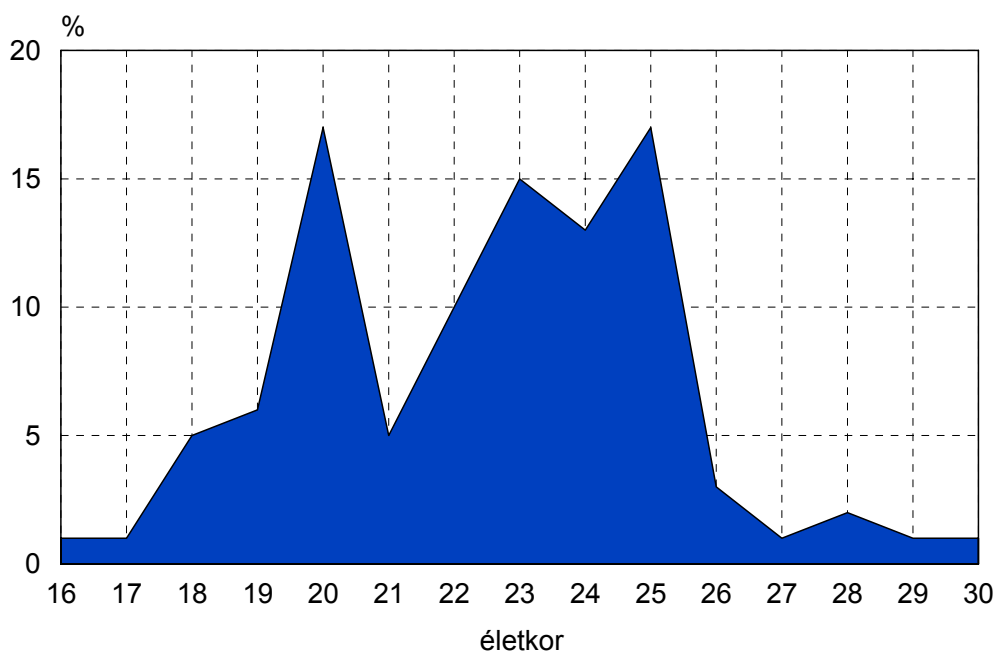
A jövedelmi kérdés az egyik legfontosabb a munkaválasztással, munkanélküliséggel való viszonytal kapcsolatban. Rákérdeztünk arra, hogy mennyi sebpénzt kapnak a fiatalok, és mekkora az a minimum összeg, havi jövedelem, amiből önállóan meg lehet élni.

A veszprémi középiskolások átlagosan 6,440 forint zsebpénzzel gazdálkodhatnak havonta és ennek több, mint tízszeresét tartják annak a minimum összegnek, ami a megélhetéshez szükséges. Érdekes módon a “csonka” családokban a zsebpénz összege magasabb – talán így ellensúlyozva a családi ismérvet, ugyanakkor az itt élő fiatalok alacsonyabb pénzüsszeget vélték a megélhetéshez szükséges minimumnak. A zsebpénz mértéke az apa iskolai végzettségével fordítottan arányos, ami szintén meglepő, hiszen számtalan empirikus kutatás bizonyította, hogy a magasabb végzettség magasabb jövedelmet von maga után. Ez a magasabb végzettségű szülők részéről feltehetően tudatos lépés, illetve az alacsonyabb végzettségű szülők gyermekei jobban fogyasztás-orientáltak, ami nagyobb

költekezést igényel. Ezt az is megerősíti, hogy ugyanezt a fordított arányoságot mértük a gyerek választott iskolatípusánál is, ami szoros korrelációban áll az apa iskolai végzettségével.

A fiataloknak azt is meg kellett válaszolniuk, hogy mikor akarnak munkába állni. Erre egyharmaduk nem tudott felelni, három százalékuk pedig 30 évesnél idősebb korára tette munkába állását. Az életkor szerinti megoszlást a 28. ábra mutatja. E szerint a fiatalok többsége ismét a kerek számokhoz ragaszkodott, két lokális csúcsot találhatunk, 20 és 25 évnél.

A munkába állás elképzelt ideje

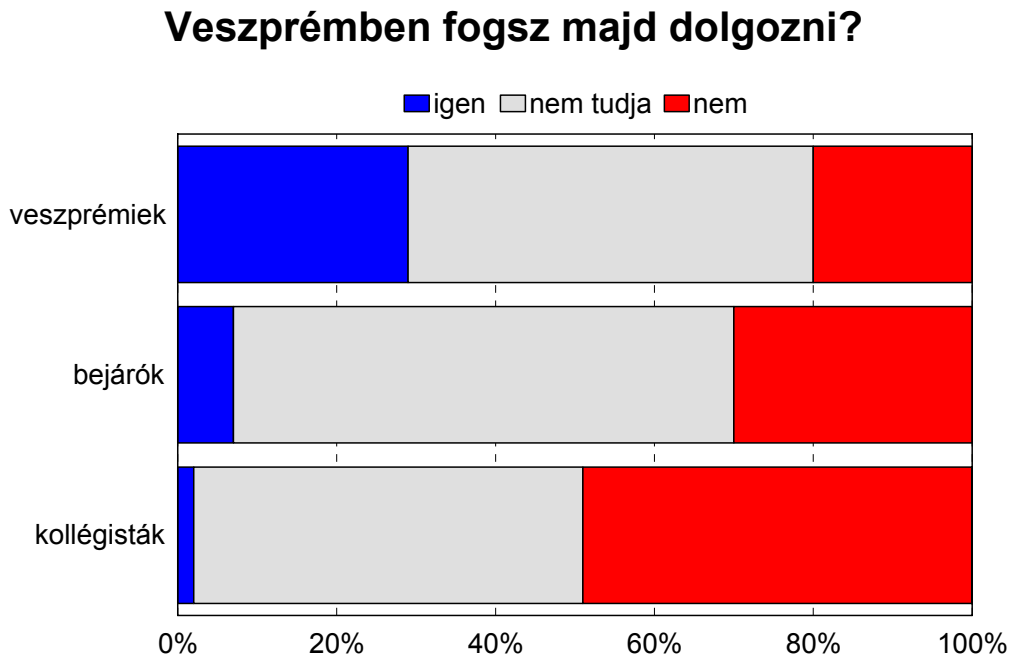

28. ábra

Ez az elképzelt életkor az apa iskolai végzettségével és a középiskolás fiatal tanulmányi átlagával együtt nő, vagyis e két mutató viszonylag jól megbecsülhetővé teszi a továbbtanulni szándékozók arányát. Ez látható a nem szerinti eltérésekben is, 20 év alatt a fiúk nagyobb aránya kezdene el dolgozni, míg 24-26 év körüli kezdésénél a lányok vannak többségben.

Arról is megoszlának a vélemények, hogy Veszprémben (a megyeszékhelyen) lesz-e az a munkahely, ahol a fiatalok dolgozni fognak. Erre a kérdésre 14 százalék válaszolt igennel, 28 nemmel és 58 százaléknyi bizonytalan válaszadó volt. Ha azonban megnézzük ezt

a kérdést aszerint, hogy a válaszadó fiatalok helyiek, bejárósok vagy kollégisták, akkor jelentős eltéréseket kapunk (29. ábra).

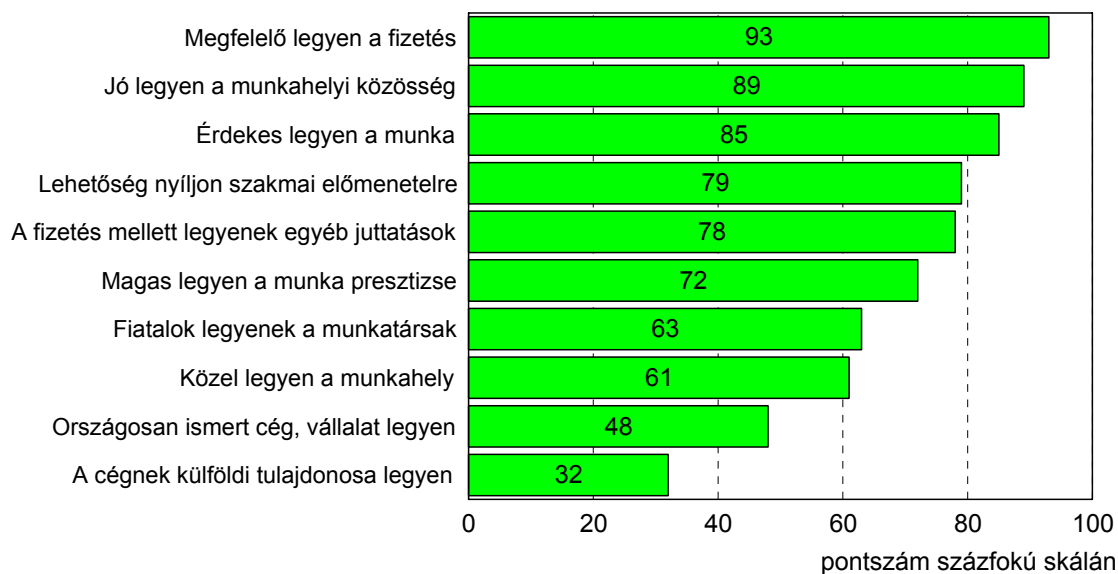

29. ábra

Igen árulkodó jel, hogy a veszprémi fiatalok közül is csak minden harmadik biztos benne, hogy a megyeszékhelyen fog dolgozni, és minden ötödik biztos, hogy máshol keres munkát. A csökkenő arány annak tudható be, hogy a bejárók a környékbeli településekről jönnek, ahonnan érdemes esetleg dolgozni is a megyeszékhelyre járni, míg a kollégisták távolabbról, és ők nem valószínű, hogy a városban maradnak munkát vállalni.

Az empirikus adatfelvétel során arra kértük a tanulókat, hogy az általunk felsorolt tényezőket értékeljenek aszerint, hogy mennyire érzik fontosnak a leendő munkahelyük kiválasztásában, ha majd munkába állnak (30. ábra).

A munkahely kiválasztásában mennyire fontosak az alábbiak?

30. ábra

A munkahely kiválasztásánál a legfontosabb szempontok a megfelelő fizetés, a jó munkahelyi közösség és a végzendő munka milyensége, százalékos skálán 80 pont felett van a fontosságuk. Szintén fontos, hogy legyen lehetőség szakmai előmenetelre, a fizetés mellett legyenek egyéb juttatások (üdülés, telefon, benzinpénz stb.) és a munka presztízse sem közömbös. Ezekhez képest a munkatársa életkora, a munkahely közelsége alárendelt szerepet játszik, s egyáltalán nem fontos szempont, hogy mennyire ismert a cég, s hogy a vállalatnak külföldi-e a tulajdonosa.

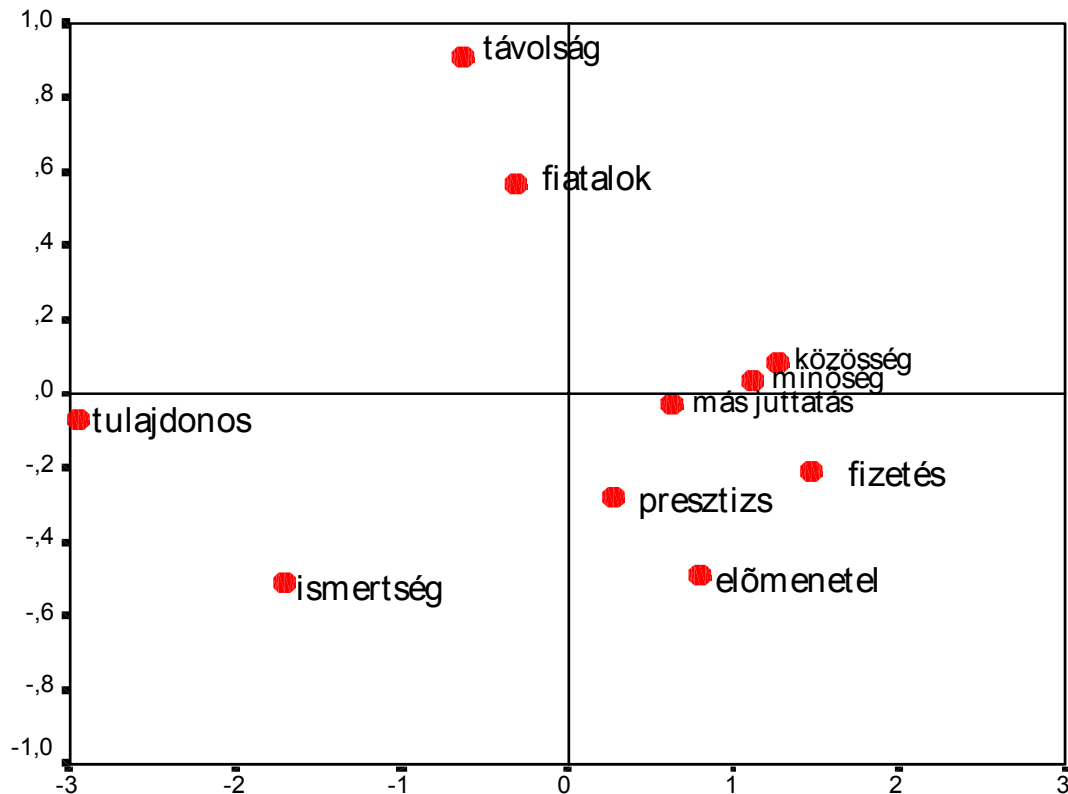
Szignifikáns eltérés, hogy fiúknak fontosabb a munkahely közelsége (+10 pont) és a fizetés melletti egyéb juttatások (+5 pont). Az is megfigyelhető, hogy a képzetlenebb családok gyermekei az összes szempontot fontosabbnak vélik a munkahely kiválasztásában, míg a diplomás szülők gyermekei bizonytalanabbak. Ennek megfelelően az egyes képzési formákban résztvevők között is vannak eltérések, a gimnazisták - a szakmai előmenetelt kivéve - a legtöbb itemet kevésbé érzik fontos szempontnak.

Ha a felsorolt 10 itemet faktoranalízis segítségével elemzzük, akkor kiderül, hogy a munkahely kiválasztását meghatározó szempontok három halmazba rendeződnek a diákok gondolkodásában.

1. faktor: „közösség”	faktor súly
Jó legyen a munkahelyi közösség	0.68
Fiatalok legyenek a munkatársak	0.62
Érdekes legyen a munka	0.61
Közel legyen a munkahely	0.56
A fizetés mellett legyenek egyéb juttatások (üdülés, telefon, benzinpénz stb.)	0.32
2. faktor: „külső identitás”	faktor súly
A cégnek külföldi tulajdonosa legyen	0.83
Országosan ismert cég, vállalat legyen	0.74
Fiatalok legyenek a munkatársak	0.40
A fizetés mellett legyenek egyéb juttatások (üdülés, telefon, benzinpénz stb.)	0.31
Érdekes legyen a munka	-0.14
3. faktor: „önmegvalósítás”	faktor súly
Lehetőség nyíljon szakmai előmenetelre	0.71
Magas legyen a munka presztizse	0.63
A fizetés mellett legyenek egyéb juttatások (üdülés, telefon, benzinpénz stb.)	0.47
Megfelelő legyen a fizetés	0.43
Jó legyen a munkahelyi közösség	0.32
Országosan ismert cég, vállalat legyen	0.31
Közel legyen a munkahely	-0.19

Az első csoport a közösséggel kapcsolatos jellemzőket tartalmazza, így ide tartozik a megfelelő munkahelyi közösség, a fiatal munkatársak, és az érdekes munka. Az egyén identitásának és munkahelyhez való viszonyának meghatározásában szerepet játszanak olyan tényezők, a cég tulajdonosa, a vállalat ismertsége, a munkatársak dinamizmusa. Ezek alkotják a “külső identitás” faktort, melyben a munka tartalmi része alárendelt szerepben van. Jól elkülönült halmazba rendeződnek az egyéni önmegvalósítás, kiteljesedés jellemzői, a szakmai előmenetel, a munka presztizse, a megfelelő fizetés, és az egyéb juttatások.

Az munkahely kiválasztását befolyásoló tényezőkről alkotott vélemények alapján - többdimenziós skálázással - meghatároztuk az egyes tényezők egymáshoz viszonyított helyzetét (31. ábra). A diagramon az itemek egymástól való távolsága azt jelzi, hogy megítélésük mennyire hasonló. Akkor kerül két változó egymáshoz közel, ha a válaszolók ugyanúgy ítélik meg őket.

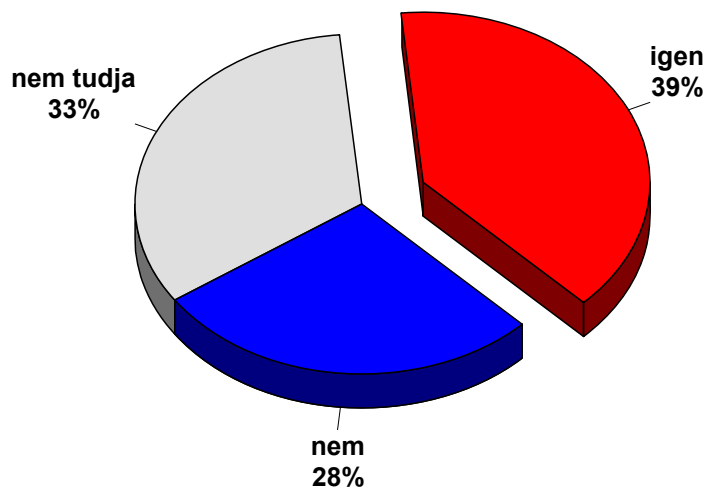

31. ábra

A fenti ábrán a vízszintes tengelyen a fontos/nem fontos dimenziót lehet azonosítani. Jó látható, hogy a munkahely választásánál befolyásoló tényezők közül a vállalat, cég, tulajdonosa, ismeretése, lakástól való távolsága és a munkatársak életkora különül el. A többi tényező, megítélése hasonló, vagy majdnem megegyezők (pl. a közösség, a munka érdekessége és a más juttatások szerepe).

Rákérdeztünk a vállalkozási szándéokra is. Ez nagyjából egyenlően oszlott meg a válaszadó középiskolások közt, egyharmaduk bizonytan volt és 10 százalékkal többen tervezik saját vállalkozásba fogni, mint ahányan nem (32. ábra). érdekes módon ez az arány nincs összefüggésben az apa iskolai végzettségével, annál inkább a válaszadó nemével, a fiúk közel fele (47 %), míg a lányoknak csak egyharmada (30 %) tervezi azt, hogy vállalkozásba kezd, önálló céget alapít.

Terveid közt szerepel, hogy vállalkozást alapíts?

32. ábra

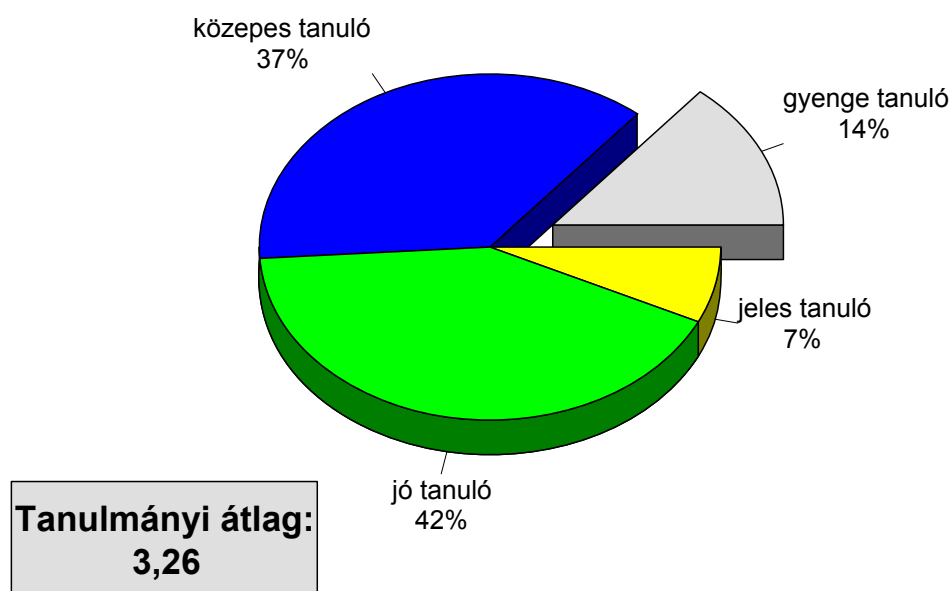
Akik vállalkozásba fognának, azok négy jellemző választípussal indokolták döntésüket. Legtöbben a megélhetés, illetve a másoktól való függetlenség miatt tennék, de vannak akik lehetőséget látnak benne, illetve azt mondták, hogy a családban már van vállalkozás, vagyis családi mintát követnek.

Akik nem kívánnak vállalkozni, azok a vállalkozással járó hercehurcát, adminisztrációt említették okként, de többen mondták, hogy nem szeretik az önálló üzletekkel együtt járó kockázatot.

7. Iskolai teljesítmény

A kérdőívben arra is megkértük a tanulókat, hogy nyilatkozzanak iskolai teljesítményükről, megkérdeztük a legutóbbi félévi tanulmányi átlagukat (33. ábra). A városban tanuló diákok összesített átlaga közepes, számszerűsítve 3,26.

A tanulók tanulmányi eredménye

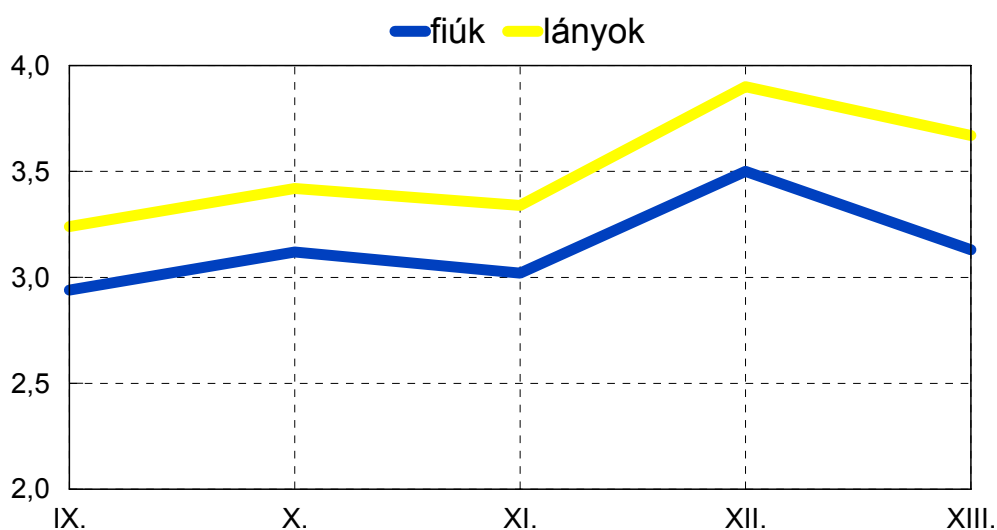

33. ábra

Ha nominálisan kategorizáljuk a tanulmányi átlagokat, a diákok 14 százaléka minősül gyenge tanulónak (1-2,49 közötti átlag), további 37 százalékuk közepes eredményt ért el a legutóbbi félévben (2,5-3,49 közötti átlag). Ennél jobb átlagot produkált a tanulók fele, 49 százaléka. 4,5-ös, tehát jeles átlagot ért el a tanulók 7 százaléka. Ha összehasonlítjuk az egyes iskolák adatait - ahogy az várható volt - azt tapasztaljuk, hogy a legmagasabb tanulmányi átlagot a gimnáziumok tanulói produkálták (a Lovassyban 4,18, a Vetésiben 3,95). A lányok Közgazdaságiban és Padányiban is a közepes eredmény feletti átlagot mértünk. A leggyengébben az Kereskedelmi SZKI-ban és a Tácsics Szakképzőben szerepeltek, nem érték el a hármas átlagot sem (2,8).

Természetesen az adott iskolákban sem teljesít mindenki egyformán. Ha az elemzésbe bevonjuk a válaszoló nemét és évfolyamát is, és az átlagokat ezek közös metszetében szemléljük két általános tendencia rajzolódik ki (34. ábra). Ez egyik, hogy a lányok minden évfolyamban jobban produkálnak a fiúknál. Különösen nagy, hét tized az eltérés az első évfolyamon. A másik jellemző az, hogy a diákok első után másodikra erősítenek, majd harmadikra kiengednek, hogy a érettségi évére újra lendületet vehessenek.

Tanulmányi átlag a nem és az évfolyamok dimenziójában

34. ábra

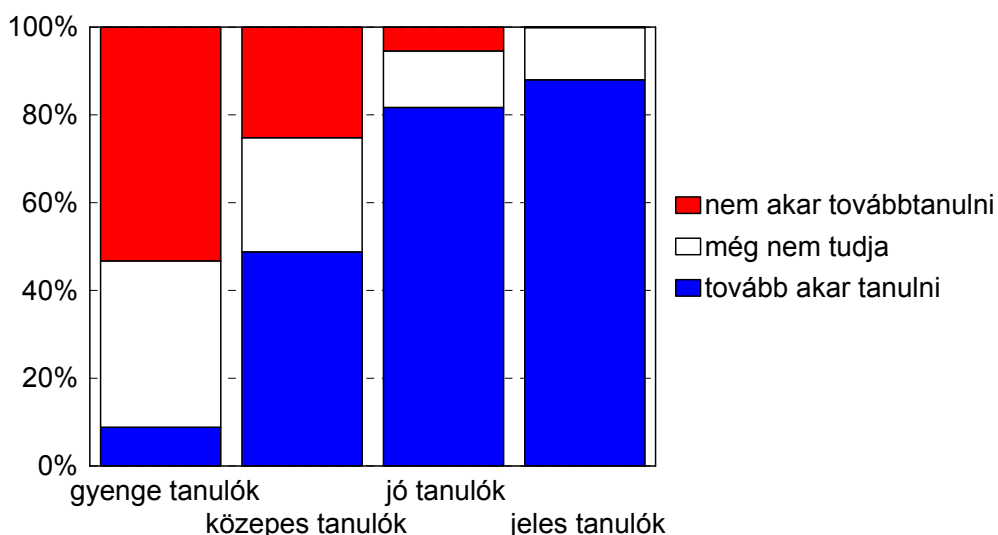
A tanulmányi átlagokat vizsgálva fel kell hívni a figyelmet arra a - pedagógusok által jól ismert - tényre, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülő gyermeke, mivel több kulturális tőkével rendelkezik jobban meg tud felelni az iskolai elvárásoknak, s az iskolákat leginkább ők tudják “használni” céljaik elérésére. A kulturális tőke hiánya vagy kisebb “mennyisége” most is utolérhető a veszprémi/bejárós diákok változó mentén. A bejárós diákok - akik többsége a környező kisebb, hátrányosabb helyzetű településről jár be - tanulmányi átlaga néhány tizeddel minden dimenzió mentén rosszabb. A nyolc osztályt végzetek gyermekei városi szinten 2,97-es, a szakmunkásokéi 3,41-es, az érettségizettekéi 3,68-as míg a diplomás szülők gyermekei 3,95-ös tanulmányi átlagot értek el az elmúlt félévben.

Az iskolai munka eredményét mutatja az idegen nyelvek ismerete is. Annak ellenére, hogy minden diák legalább egy, de többségük két élő nyelvet tanul nagyon alacsony a nyelvvizsgával rendelkező tanulók száma. A megkérdezett diákok közül mindössze 20 rendelkezik valamilyen nyelvvizsgával, tízen németből, nyolcan angolból, illetve egy-egy diák olaszból és franciából.

Nagyrészt a tanulmányi eredmények függvényében merül fel a továbbtanulás kérdése. A Veszprémben tanuló diákok 67,6 százaléka egyértelműen folytatni kívánja tanulmányait jelenlegi iskolája elvégzése után, negyötöde bizonytalan, még nem döntött, s a megkérdezettek 13,5 százaléka fogalmazott meg nemleges választ. Intézmények szerint - érthető módon - a szakképesítést nem adó gimnáziumból akarják a legtöbben beadni majd a felvételi jelentkezési lapot, a diákok 97 százaléka akar továbbtanulni. A szakközépiskola diákjainak 71 százaléka már most eldöntötte, hogy tovább akar tanulni valamilyen módon, 19 százaléuk még hezitál. Egyértelműen csak 10 százaléuk tekinti az iskoláját az intézményes tanulás utolsó állomásának.

Jól megfigyelhető, hogy a Veszprémben lakó és Veszprémben tanuló fiatalok magasabb (+14 százalék) arányban akarnak továbbtanulni, mint a környékről bejáró tanulók (35. ábra).

Továbbtanulási szándék és a tanulmányi eredmény

35. ábra

Az intergenerációs mobilitásra vonatkozó szándék jelen van a szakmunkás és az érettségizett szülők gyermekeinél. A szakmunkás szülők gyermekeinek 54, az érettségizett szülők gyermekeinek 75 százaléka tűzte ki célul a továbbtanulást. A diplomás szülők gyermekeinek 93 százaléka döntött úgy, hogy tovább akar tanulni.

Az iskolai tanulmányok állami oktatási rendszeren belül való folytatásának legmeghatározóbb eleme a diák jelenlegi tanulmányi eredménye. A jó tanulók számára evidencia, hogy folytatni kell a tanulmányokat.

Ha a továbbtanulás szempontjából megcélzott intézményeket nézzük a legnépszerűbb szakirány gazdasági és a mérnöki jellegű képzés. Közepesen népszerűek a jogi, államigazgatási, egészségügyi, szociális képző főiskolák, egyetemek. A pedagógiai, művészeti, a bölcsész és az agrár képzést nyújtó felsőoktatási intézmények kifejezetten népszerűtlenek.

8. A fiatalok érdektipológiája, értékrendje

8.1. Érdekek

Köztudomású, hogy a kilencvenes évek társadalmi-gazdasági és politikai változásai jelentősen átrendezték és egyben szegregálták az emberek értékhierarchiáját. Felmerült a tradicionális családi értékekhez való visszatérés gondolata éppen úgy, mint az ezzel élesen szembenálló piaci alapokon nyugvó, fogyasztáscentrikus attitűd. A szabadpiaci szemléletmód megjelenése eltérő típusú válaszreakciókat “provokált”.

Azok, akik társadalmi és kapcsolati tőkájukat gazdaságira tudták váltani, könnyen idomultak az új helyzethez, sikeres életpályán mozognak. Egy másik tipikus attitűd, a “kivonulás” mely leginkább azokra jellemző, akik a “legvidámabb barakk” légkörét, eszmeiségét szocializálták, az, amikor értékrendbeli problémák lépnek fel a túlzottan piackonform viselkedéssel kapcsolatban. Egy jellemző példa erre azoknak a beosztott értelmiségieknek az esete, akik hisznek a társadalmi igazságosságban és felháborodnak olyan társadalmi jelenségek láttán, melyek a piacgazdaságnak természetes velejárói, de értékrendjüknek nem felelnek meg. A harmadik válaszreakció a kényszerű alkalmazkodás, azon családoké, akik kilencvenes évek eleje óta nem tudják utolérni magukat. Ők vannak a legtöbben.

A teljesítményelvű értékeket csak kevés fiatal tudja sikeresen követni, s a többiek közül sokan - kivonulva kudarcaik színhelyéről, - vagy könnyebben élhető értékrendeket követnek, vagy pedig szembesülve saját maguk és mikroközösségük kudarcaival anómiás tüneteket produkálnak. Az anómiás tünetek deviáns viselkedésbe csapnak át, mely legtöbb esetben alkoholizmust, kábítószer-fogyasztást, extrém helyzetekben öngyilkosságot eredményeznek.

Ha az ifjúsági munkanélküliséget a maga komplexitásában kívánjuk tanulmányozni, nem kerülhetjük meg hogy feltárjuk érdekrendszerüket. A veszprémi fiatalok érdekeit vizsgáló kutatás elején⁷ nyitott kérdések segítségével vettük számba érdekeiket.

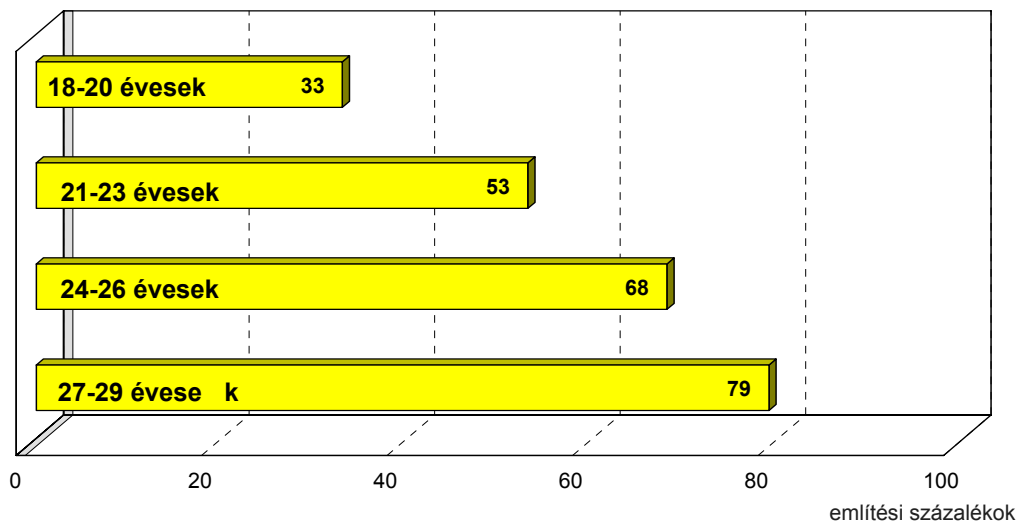
Mivel semmilyen módon nem akartunk tippet adni a megkérdezetteknek, egy nyitott kérdés segítségével arra kértük őket, mondják meg, hogy milyen érdekeik vannak. Mint ahogy az várható volt, a válaszolók a gazdasági érdekekkel, az egészséggel és a társas

⁷ Ifjúsági érdekérvényesítési kutatásra 1996 őszén került sor az ECHO Oktatókutatató Műhely “Ifjúság és demokrácia” projektjének kertén belül. A populációt 18-29 éves veszprémi lakosok alkotják N=300.

viszonyokkal kapcsolatos értékeknek említették a leggyakrabban. Az összes megkérdezett 58 százaléka említett olyan tényeket amelyeket összefoglalóan gazdasági érdekek nevezünk. (Pl. kielégítő anyagi helyzet, létbiztonság, kisebb adó, hitellehetőség, ne kelljen otthonról pénzt kérnem, alacsonyabb árak stb.) Természetes jelenség, hogy az életkor növekedésével erősen nő azok aránya, akik gazdasági érdeket említenek, hiszen a szülőktől való függetlenség alapfeltétele a gazdasági önállóság.

Míg a 18-20 évesek csupán 33 százaléka említett gazdasági érdeket addig a 26 év felettiek 79 százaléka (36. ábra). A összefüggést a statisztikai próbák is igazolták. Ha a válaszoló gazdasági aktivitását vizsgáljuk szintén ide jutunk: a tanulók 40, az aktív dolgozók 69 százaléka említett olyan tényezőt, amely a gazdasági érdekek közé sorolható.

Gazdasági jellegű érdekek százalékos említése

36. ábra

Szintén nagyon magas, 50 százalék, a család, mint érdekek említése, különösen a tanulók körében (61 %). Ezzel szemben a munkanélküliek - akiknek 59 százaléka említett gazdasági érdeket - csupán 38 százalékban adtak olyan választ, amely a család kategóriába sorolható. Ez érthető, hiszen napi anyagi gondokkal küszködőkről van szó. A biológiai és mentális egészségi érdekek, valamint barátokat a megkérdezettek egyharmada említette. Az összes többi érdektípus gyakorisága 30 % alatt van.

A fiatalok által említett érdektípusok

Érdektípus	Említési arány (%)
------------	--------------------

gazdasági	58
család	50
biológiai egészség	35
barátok	34
mentális egészség	31
oktatás	28
szakmai előmenetel	23
szórakozás	22
művelődés	18
munkahelyi/iskola mesterséges körny.	13
munkahelyi/iskola természetes körny.	13
szakmaválasztás	12
emberi jogok	12
lakóhelyi mesterséges környezet	11
lakóhelyi mesterséges környezet	9
kollégák/osztálytársak	9
erkölcs/világnézet	8
tudomány	6
információ	5
szomszédok/lakótársak	4
politikai	4

Figyelemre méltó, hogy az erkölcs, az információhoz jutás mint érdek, valamint a politikai érdekek a válaszolóknak milyen elenyésző részének jutott eszébe. (A politikai érdek említési aránya olyan kicsi, hogy már a statisztikai hibahatár alatt van!)

Ki kell emelni, hogy az említési gyakoriság nem egyenlő a fontossággal, hiszen lehetnek olyan érdekei a válaszolónak, amelyek fontosak számára, de a válaszadáskor nem gondol rá. Mivel kíváncsiak voltunk arra is, hogy melyek a fontosak, és melyek a kevésbé fontos érdekek a fiatalok számára arra kértük őket hogy rangsoroljanak általunk tett kijelentéseket fontosság szempontjából.

Mennyire fontos...	Pontszám (százfokú skálán)
egészségi állapotom	94
családi kapcsolataim	93
olyan szakmában dolgozhassak, amely valóban érdekel	91
párkapcsolatom alakulása	91
legyen biztos állásom	91
keresetem, jövedelmem alakulása	89
ne alkalmazzanak velem szemben hátrányos megkülönböztetést	88
lelki kiegyensúlyozottságom	87
baráti kapcsolataim alakulása	87

magánügyeimmel kapcsolatos információk	83
az erkölcs	82
a természeti környezet állapota	80
elég szabadidővel rendelkezek	79
hitem, világnézetem szerint élhessek	79
iskolai/munkahelyi kapcsolatok alakulása	78
iskolaválasztás, továbbtanulás	77
az otthonom berendezésének alakulása	76
az adó mértéke	76
a fogyasztói árak alakulása	75
lehetőségem nyíljon a szakmai-munkahelyi előmenetelre	75
sérelmeim orvoslása	73
hivatalos ügyeimmel kapcsolatos információszerzés	72
a művelődési intézmények elérhetőek legyenek	72
legyen színház a városban	72
beeszmólás a munkahelyi/iskolai környezetem alakításába	68
megfelelő tájékoztatás az országos eseményekről	68
az általános magyar gazdasági helyzet alakulása	65
információszerzés helyi, de nem politikai eseményekről	64
abban a szakmában dolgozhassak, amit eredetileg tanultam	62
jó kapcsolat a szomszédokkal	60
beeszmólás az oktatás/munkahelyi szervezet rendszerébe	60
legyen elég szórakozóhely a környezetemben	58
legyen mozi a városban	58
információszerzés a helyi politikáról és közéletéről	47
kifejezésre juttathassam politikai álláspontomat	33

A fenti táblázat adataiból jól látszik, hogy a válaszolók a legtöbb itemet igen fontosnak ítélték. Feltűnően sok kijelentést értékelték 75 pont fölé, s az is megállapítható, hogy az érdekek minden fő típusából találunk magas átlagpontoszámút. Külön figyelmet érdemel, hogy az ötven pontos határ alatt csupán két - éppen a politikai érdekre rákérdező item - található.

Részletesebb elemzés során kiderült, hogy a válaszoló neme csak kis mértékben van befolyással a kapott válaszokra. Ellenben, ha az egyes kérdések fontosságát az iskolai végzettség dimenziójában vizsgáljuk, - mint ahogy az várható - több kérdés megítélésében is jelentős különbség van. Az érettségivel nem rendelkező válaszadóknak az átlagnál kevésbé fontos, hogy információt szerezzenek a helyi politikai eseményekről (40 pont), hogy kifejezésre juttathassák politikai álláspontjukat (27 pont!) valamint az általános gazdasági helyzet alakulása (59 pont). Ezzel szemben az átlagnál 8 ponttal fontosabb számukra, hogy legyen mozi a városban. Ezek a hangsúly eltolódások beleillenek az képzetlenebb emberek preferenciáiról alkotott képbe.

A legalább érettségivel rendelkező fiatalok az átlagnál fontosabbnak ítélik az ország gazdasági helyzetének alakulását (73 pont), az erkölcsöt (88 pont) valamint a sérelmeik orvoslását (75 pont). Különösen nagy az átlagtól való eltérés a kérdésben, mennyire fontos, hogy a tanult szakmában dolgozzanak. A 62 pontos átlaghoz képest ők 13 ponttal fontosabbra, 75 pontra értékelték a kijelentés fontosságát. A szórakozóhelyek, mozi fontosságát viszont sokkal negatívabbra 36 (!) és 51 pontra értékelték (az átlag 58 pont). Ehhez hasonlóan értékelték ezt a kérdést az aktívan dolgozók. Ennek nyilvánvaló oka, hogy a gazdaságilag aktív korosztálynak kevesebb ideje van a szórakozásra, mint a tanulóknak, vagy más inaktívoknak. A tanulóknak nemcsak a szórakozóhelyek megléte a fontosabb, hanem, hogy világnézetük szerint élhessenek valamint - életkorukból fakadóan - az iskolaválasztás (+9 pont).

Mivel a 35 item túl sok ahhoz, hogy alaposan átlássuk, a beérkezett válaszok alapján az eredeti 35 kérdésből 8 összetett indexet szerkesztettünk. A mutatók a következőképpen alakultak ki. Olyan itemanalízist végeztünk, mely során kiszámítottuk, hogy az egyes itemek miképpen korrelálnak egymással. Az elemzés során nyolc - egymástól elkülöníthető - kérdéscsoport alakult ki, mely csoportokon belül az egyes itemek magas korrelációban álltak egymással. A végső indexet e kérdések összevonásával kaptuk. A kialakult struktúra jól megfelel az eredeti érdektipológiánknak:

- * Gazdasági érdek index (pl. fogyasztói árak alakulása, vagyoni helyzet, általános gazdasági helyzet);
- * Információs érdek index (ide tartoznak az különböző kérdésekben való információhoz jutással kapcsolatos kérdések);
- * Egészségi érdek index (ide tartoznak a fizikai és a mentális egészséggel kapcsolatos kérdések);
- * Környezeti érdek index (ide tartoznak az épített és a természetes környezettel kapcsolatos kérdések);
- * Szociális (társas) érdek index (pl. barátok, munkatársak, család, párkapcsolat);
- * Kulturális érdek index (pl. mozi, színház, közművelődési intézmények);
- * Szakmai érdek index (pl. szakmaválasztás, szakmai előmenetel);
- * Szimbolikus érdek index (pl. erkölcs, beleszólás a politikába).

Érdek típus	Pontszám	Férfiak	Nők	Különbség
-------------	----------	---------	-----	-----------

	(százaskálán)			
egészségi érdek	90	87	93	+6
szociális (társas) érdek	82	79	85	+6
gazdasági érdek	79	75	82	+7
szakmai érdek	76	73	79	+6
környezeti érdek	71	68	73	+5
kulturális érdek	67	66	69	+3
információs érdek	67	66	67	+1
szimbolikus érdek	67	64	68	+4

(Az öt pont feletti eltérések szignifikánsak)

A táblázatból kiderül, hogy a leggyakrabban említett gazdasági érdek korántsem a legfontosabb. Százfokú skálán a gazdaság jellegű érdekekre adott összesített pontszám 79, ami magas ugyan, de csak a harmadik a rangsorban. Az egészségi érdek 90 pontos átlaga jól tükrözi más kutatások eredményét. Számos önkormányzati kutatás - melyben többek közt azt is tudakolták, mire költené a lakosság a város pénzét - hasonló eredményre jutott. Az egészség a legfontosabb, úgy is mondhatjuk, hogy alapérdek a fiatalok számára. Az egészség, az anyagiak vagy a szociális érdekekhez képest relatíve kevésbé fontosak a kulturális, információs vagy szimbolikus érdekek.

A válaszoló nemének dimenziójában vizsgálva az egyes indexeket megállapítható, hogy nők minden érdektípust fontosabbnak ítélték a férfiaknál. Meg kell még jegyezni, hogy a szimbolikus érdekek 67-es átlagpontszáma - mint minden átlag - némiképp elfedi a valóságot, ugyanis e kategória tartalmazza a viszonylag magas erkölcsi, és a rendkívül alacsony politikai érdekeket is.

Ha az érdektipológiát faktoranalízis segítségével elemezzük, a válaszolók érdekei más elrendeződést mutatnak. Kimutatható, hogy a felsorolt 35 kijelentés a fiatalok gondolkodásában nyolc csoportba rendeződik. Ez azt jelenti, hogy a fiatalok az egyes érdekekhez való viszonyukat az alábbi nyolc faktor határozza meg, melyek a minta 60 százalékának válaszait magyarázták.

1. faktor: „anyagiak”	faktor súly
az adó mértéke	0.74
a fogyasztói árak alakulása	0.68
keresetem, jövedelmem alakulása	0.65
az otthonom berendezésének alakulása	0.55
elég szabadidővel rendelkezek	0.48
egészségi állapotom	0.45
iskolaválasztás, továbbtanulás	-0.26

2. faktor: „művelődés-tájékozottság”	faktor súly
legyen színház a városban	0.75
a művelődési intézmények elérhetőek legyenek	0.66
megfelelő tájékoztatás az országos eseményekről	0.52
információszerzés helyi, de nem politikai eseményekről	0.47
hittem, világnézetem szerint élhessek	0.46
legyen mozi a városban	0.45
3. faktor: „polgár”	faktor súly
jó kapcsolat a szomszédokkal	0.71
sérelmeim orvoslása	0.50
a természeti környezet állapota	0.49
hivatalos ügyeimmel kapcsolatos információszerzés	0.49
az erkölcs	0.45
4. faktor: „egzisztencia”	faktor súly
abban a szakmában dolgozhassak, amit eredetileg tanultam	0.69
legyen biztos állásom	0.63
családi kapcsolataim	0.55
olyan szakmában dolgozhassak, amely valóban érdekel	0.49
magánügyeimmel kapcsolatos információk	0.38
az erkölcs	0.38
párkapcsolatom alakulása	0.36
keresetem, jövedelmem alakulása	0.33
5. faktor: „beleszólás”	faktor súly
beleszólás a munkahelyi/iskolai környezetem alakításába	0.79
beleszólás az oktatás/munkahelyi szervezet rendszerébe	0.68
lehetőségem nyíljon a szakmai-munkahelyi előmenetelre	0.39
hivatalos ügyeimmel kapcsolatos információszerzés	0.39
információszerzés helyi, de nem politikai eseményekről	0.39
megfelelő tájékoztatás az országos eseményekről	0.34
iskolai/munkahelyi kapcsolatok alakulása	0.32
sérelmeim orvoslása	0.30
6. faktor: „harmónia”	faktor súly
lelki kiegyensúlyozottságom	0.81
a természeti környezet állapota	0.50
párkapcsolatom alakulása	0.48
baráti kapcsolataim alakulása	0.46
hittem, világnézetem szerint élhessek	0.39
ne alkalmazzanak velem szemben hátrányos megkülönböztetést	0.38
az erkölcs	0.32
7. faktor: „politika”	faktor súly
információszerzés a helyi politikáról és közéletéről	0.77
kifejezésre juttathassam politikai álláspontomat	0.75
az általános magyar gazdasági helyzet alakulása	0.65
megfelelő tájékoztatás az országos eseményekről	0.39
az adó mértéke	0.30
8. faktor: „szórakozás-haverok”	faktor súly
legyen elég szórakozóhely a környezetemben	0.81
baráti kapcsolataim alakulása	0.65
legyen mozi a városban	0.60

(Minél nagyobb az adott faktoron belül a faktorsúly, annál inkább játszik szerepet a faktor egészének kialakításában, a negatív súlyok pedig az egyet nem értés indikátorai, vagyis ellentétes dimenzióból történő kiegészítései a faktornak.)

Az első faktorban az anyagiakkal kapcsolatos itemek szerepelnek magas pozitív faktorsúllyal. Ezek az adó mértéke, a fogyasztói árak alakulása, kereset, a lakás felszereltsége. Szerepet játszik még a faktor kialakításában az egészségi állapot (ez nagyon fontos a keresőképességhez) valamint, hogy elég szabadidővel rendelkezzen a válaszadó. A már korábban leírt tendencia itt is megerősítésre került, ugyanis az **anyagiak** faktor fontosabb az idősebb és a már dolgozó fiataloknak.

A következő faktor a **művelődéshez** és a megfelelő **információkhoz** való hozzájutás érdekeit tartalmazza. Így ide tartozik, a színház, a mozi, a művelődési intézmények elérhetősége valamint a tájékoztatás az országos és helyi de nem politikai eseményekről. Jellemző, hogy az idősebbeknek és a legalább érettségivel rendelkezőknek fontosabbá válik a faktor.

A szomszédokkal való kapcsolat, a sérelmek orvoslása, kiegészítve a környezet állapotával valamint a hivatalos ügyeimmel kapcsolatos információszerzéssel, és az erkölcs fontosságával alkotja a **polgár** faktort. E mutatók kivétel nélkül a hagyományos értelemben vett polgári lét elemei. A részletesebb elemzés kimutatta, hogy a faktor felértékelt szerepet tölt be a munkanélküliek válaszaiban, továbbá rendkívül leértékelt a diákok körében.

Az biztos **egzisztenciával** kapcsolatos itemek a nőknek sokkal fontosabbak, mint a férfiaknak. Ennek két oka van. Az egyik, hogy a nők helyzete a mai magyar társadalomban leértékelt a férfiakhoz képest, nehezebben tudnak egzisztenciális biztonságot teremteni. A másik, hogy a faktor tartalmazza a családdal, mint értékkel kapcsolatos itemeket, melyek köztudottan fontosabbak a nőknek.

Az emberben megvan az igény arra, hogy átalakítsa környezetét, elmondhassa véleményét, aktívan részt vegyen szűkebb környezete alakításban. Ehhez természetesen szükségük van információkra is. A **beleszólás** faktor felértékelődik a munkanélküliek és a magasabb iskolai végzettségűek között.

A **harmónia** faktor, mely olyan itemeket tartalmaz mint a lelki kiegyensúlyozottság, a természeti környezet állapota, pár és baráti kapcsolatok alakulása, a hit - érthetően fontosabb szerepet játszik a nők életében. A fiatalabbak, illetve akik még a szülőktől függenek szintén fontosabbnak ítélik a harmónia értékeit az átlagnál.

Elkülönült faktorba rendeződnek a politikai érdeket jelző itemek. Ebben a **politikai** faktorban dominánsan jelen volt a magyar gazdasági helyzet alakulásának fontossága, valamint a megfelelő tájékoztatás az országos eseményekről és az adó mértéke is.

Végezetül a szórakozás és az ehhez kapcsolódó lazább baráti kör azonosítható be a **szórakozás-haverok** faktorban. E a faktor jelentősége - mivel az aktívan dolgozó "idősebb" fiataloknak kevesebb idejük jut rá - az életkor növekedésével folyamatosan csökken.

A kialakított faktorok alapján elkülöníthetjük a határozottan eltérő véleménnyel rendelkező válaszadókat. A klaszteranalízis során három jelentősen eltérő csoportot lehetett meghatározni.

Az első, legkisebb csoport a **kARRIER-orientált** fiatalok csoportja. Ők a válaszadók mindössze 13 százalékát alkotják. Jellemzőjük, hogy nagy az igényük a körülöttük lévő világ saját képükre való formálására, rendkívül fontos számukra az anyagiak, a tájékozottság. Ezekért cserébe hajlandók lemondani a harmóniáról, a szórakozásról, sőt még a biztos egzisztenciáról, családról is, ha a karrier ezt megköveteli.

A **kényelmesek** ezzel szemben a biztos egzisztenciát helyezik mindenek elé. Számukra fontosak a polgári lét alapvető vívmányai, ha kell eleget tesznek állampolgári kötelességüknek és elmennek szavazni. Nem törekednek a harmóniára, a nagy gazdagságra sem, de az sem közömbös számukra, hogy legyen kivel és hova elmenni szórakozni. A kényelmesek csoportjába sorolható a válaszadók 26 százaléka.

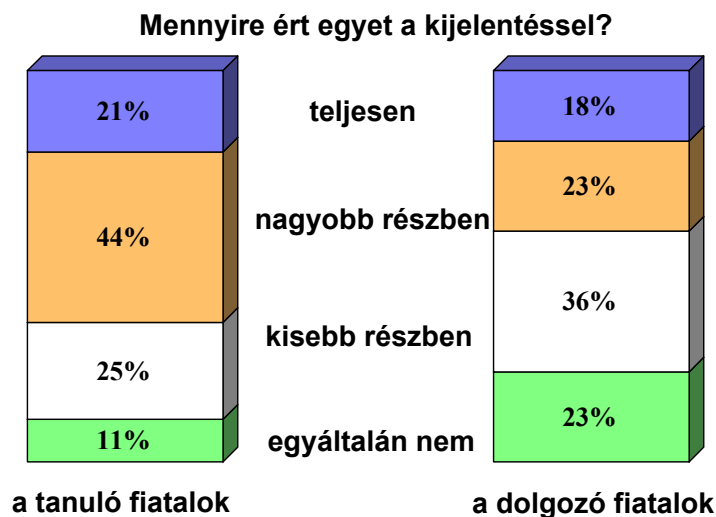
A legnépesebb klaszter a **család-orientáltaké**, ők a teljes minta 61 százalékát alkotják. Számukra a legfontosabb érték a harmónia. Mérsékeltén fontos csupán a polgári értékek megléte, a művelődés, szórakozás, s egyáltalán nem fontos számukra, hogy a körülöttük lévő külső világot, munkahelyet stb. saját képükre formálják. Ez utóbbi csoport kétharmadát nők alkotják, míg a kényelmesek és a karrier-orientáltak között számottevő többségben találjuk a férfiakat.

Az ifjúságpolitika és a foglalkozáspolitikában mibenléte körüli vitákban gyakran felvetődik az a kérdés, hogy vajon vannak-e különbségek a fiatalok és az idősebbek érdekei, problémái között, szükség van-e arra, hogy az ifjúsági problémákat a többi korosztálytól elkülönítetten kezeljük? A veszprémi fiatalok 88 százalékának véleménye szerint vannak különbségek a fiatalok és az ennél idősebbek érdekei között.

Ezt a képet némiképp árnyalja egy másik, hasonló kérdésre adott válasz, ugyanis a fiataloknak csupán fele véli úgy, hogy jelentős ellentétek vannak a tanuló és dolgozó fiatalok érdekei között (37. ábra). Az is megállapítható, hogy az életkor növekedésével, az első

munkatapasztalatok megszerzése után még kevésbé gondolják úgy a fiatalok, hogy ellentétes lenne az aktívak és a tanulók érdekei.

Jelentős ellentétek vannak a tanuló és a dolgozó fiatalok érdekei között

37. ábra

Hasonlóan befolyásolja a vélemények alakulását az iskolai végzettség növekedése is, a százfokú skálán való egyetértés mértéke a diplomások körében már csupán 38 pont. Ezek a válaszok azt a fajta ifjúságpolitikai gondolkodást erősítik, mely szerint ha az ember jogilag felnőtt, ugyanúgy kell kezelni, mint másokat, ezért nincs szükségük a fiatalok a társadalom ellenében való megkülönböztetésre. Például az ifjúsági munkanélküliséget, éppen úgy kell kezelni mint általában a munkanélküliséget, vagy a fiatalok lakásgondjait ugyanúgy kell orvosolni, mint általában a lakásgondokat.

Az ITETER 2. modell szempontjából egy kiterjesztett érdekvizsgálat is készült Veszprém, Székesfehérvár és Tatabánya városaiban, összesen 2000 fős lakossági (18+) mintán.

A beérkezett válaszok alapján nyolc különféle érdektípust különítettünk el⁸. A legfontosabbak - mint az várható volt - az egészségi és gazdasági érdekek. Az egészség a

⁸ Gazdasági érdek (pl. fogyasztói árak alakulása, vagyoni helyzet, általános gazdasági helyzet); információs érdek (különböző kérdésekben való információhoz jutással kapcsolatos kérdések); Egészségi érdek (fizikai és a mentális egészség); Környezeti érdek (épített és a természetes környezet); Szociális érdek (pl. barátok, munkatársak, család, párkapcsolat); Kulturális érdek (mozi, színház, közművelődési intézmények); Szakmai érdek (szakmaválasztás, szakmai előmenetel); Szimbolikus érdek (pl. erkölcs, beleszólás a politikába).

alapérdek a lakosok számára. Nagyon magas átlaga azt jelenti, hogy gyakorlatilag mindenki a maximális pontszámot adta az itemeknek. A vizsgált három városban is az országos körüli eredményeket mértünk. A nagyon magas egyetértésből következik, hogy nincs olyan demográfiai jellemző, amely érdemben szegregálhatná a véleményeket, a változó megítélése független nemtől, kortól, társadalmi, gazdasági státusztól, lakóhelytől egyaránt. Szintén nagyon fontos a szimbolikus érdek (ez tartalmazza az erkölcsöt, valamint a politikai érdeket) és a társas kapcsolatok alakulása. A kulturális és a szakmai érdek pedig a legkevésbé fontos a teljes populációt vizsgálva.

Az egyes érdektípusok átlagpontszámai százfokú skálán
18-29 és 30-X évesek, városi és országos minták, 1997.

Érdek típus	ország N=952 1997		Vp.'96 N=300	Vp. N=550 1997		Tatab. N=550 1997		Székf N= 1997 1100	
	18-29	30-X	14-29	18-29	30-X	18-29	30-X	18-29	30-X
egészségi érdek	94	94	90	93	94	98	96	94	95
gazdasági érdek	92	87	79	90	88	94	88	92	91
szociális érdek	88	82	82	86	82	89	82	90	88
szimbolikus érdek	81	81	67	78	79	80	79	82	81
információs érdek	71	73	67	71	73	71	73	73	73
környezeti érdek	79	70	71	79	66	81	69	83	78
szakmai érdek	85	62	76	82	62	85	65	86	79
kulturális érdek	74	56	67	76	60	76	59	76	68

A gazdasági érdek megítélése már nem ennyire egyöntetű. Az átlagnál alacsonyabbra értékelték fontosságát a 8 általánossal nem rendelkezők, a nyugdíjasok, a 60 év felettek (75-79 pont), s az átlagnál nagyobb jelentőséget tulajdonítanak neki - érthető módon - a munkanélküliek (96 pont).

A harmadik legfontosabbnak ítélt érdek - a szociális, vagy társas érdek - megítélése nagy mértékben függ az iskolai végzettségtől. Míg a 8 általánossal sem rendelkezők 72 pontra értékelték, addig a diplomások 86-ra. Jól jellemzi a mutató az öregek elmagányosodását, a 60 év felettek az átlagnál 13 ponttal alacsonyabbra értékelték a társas érdekek fontosságát. A szimbolikus érdekek 81-es átlagpontszáma - mint minden átlag - némiképp elfedi a valóságot, ugyanis e kategória tartalmazza a viszonylag magas erkölcsi, és az alacsonyabb politikai érdekeket is.

A környezeti érdekek megítélésében a vizsgált három település között is jelentős eltérés van. Tatabányán az országos adatokkal nagymértékben egyező értékeket mértünk, míg Székesfehérváron fel, Veszprémben pedig leértékeltőbb pozícióban van a kérdéscsoport. Az eddig tapasztalatoknak megfelelően az iskolai végzettség emelkedése itt

is pozitív hatást fejt ki, míg az életkor ellenkező irányban hat. A fiatalok 79 pontra, a középkorúak 80-ra, a 45-60 év közöttiek 71-re, az idősek pedig csak 53 pontra értékelték.

Jelentősen megoszlanak a vélemények a szakmai érdekek kérdésében. A legalapvetőbb jellemző a válaszoló neme is szegregál, a nőknek kevésbé fontos a karrier és a hozzá kapcsolódó érdekek. Meredeken emelkedik az érdekek fontosságának megítélése az iskolai végzettség növekedésével, 40 pontról (kevesebb mint 8 általános) 77-re (diplomások). Hasonlóan drasztikusan változik az életkor előrehaladtával a szakmai érdekek fontossága. A fiatalok - különösen a tanulók körében - a legmagasabb (85-90 pont) az aktív, középkorúaknál már alacsonyabb (64-82), a nyugdíjasoknál - érthetően alacsony (33-40) a mutató értékei.

Az életkori összevetésről összefoglalóan elmondható hogy a különböző érdektípusok között a környezeti, a szakmai és a kulturális érdekek szignifikánsan fontosabbak a 30 év alattiaknak, mint az idősebbeknek, míg a többi érdekek fontosságáról azonos véleményen vannak.

Ha az érdektipológiát faktoranalízis segítségével elemezzük, a válaszolók érdekei más elrendeződést mutatnak. Kimutatható, hogy a felsorolt területek a lakosok gondolkodásában öt csoportba rendeződnek, a válaszolóknak az egyes érdektípusokhoz való viszonyát az alábbi öt faktor határozza meg, melyek a minta 61 százalékának válaszait magyarázták. Az első faktorban a karrierrel kapcsolatos itemek szerepelnek magas pozitív faktorsúllyal. Ezek a biztos állás, a lehetőség a szakmai-munkahelyi előmenetelre, a tanult szakmában való munkavégzés, iskolai/munkahelyi kapcsolatok alakulása, továbbtanulás, továbbképzés. A már korábban leírt tendencia itt is megerősítésre került, ugyanis a faktor fontosabb a fiataloknak, és a képzetebbeknek. A következő faktor a biztos háttér érdekeit tartalmazza. Így ide tartozik, a egészségi állapot, az anyagi biztonság és a lelki kiegyensúlyozottság. Szerepet játszik a faktor kialakításában az erkölcs, a családi kapcsolatok és a környezet állapota. Jellemző, hogy a tanulók - akik még erősen függnék családjuktól, nem kell egzisztenciát teremteniük - nem érzik a faktor fontosságát, jelentősen leértékelik. A baráti kapcsolatok alakulása, a megfelelő szabadidő, a házastársi és párkapcsolat, szórakozóhelyek, és a sérelmek orvoslása alkotja a társas kapcsolatok faktort. Figyelemre méltó, hogy a faktor kialakításában szerepet kap az adó mértékének fontossága, és a biztos munkahely, amik egyértelműen a kényszerű anyagi szemléletmód jelenlétét jelzik. A részletesebb elemzés kimutatta, hogy a faktor szerepe az életkor csökkenésével folyamatosan csökken, igen leértékelt szerepet tölt be a nyugdíjasok körében. Településtípusonként is változik a szerepe, a

nagyvárosi lakosok fontosabbnak érzik a társas kapcsolatokat. Ennek egyik oka lehet, hogy a faktor tartalmazza a szórakozási lehetőségeket, melyek a nagyobb városokban elérhetőbbek, és talán a nagyvárosi elidegenedésből fakadó kapcsolati hiány is közrejátszik.

A biztos információ-tájékoztatottság faktor itemei (információszerzés a helyi és országos politikáról és közéletéről, politikai álláspont kifejezése, az általános magyar gazdasági helyzet alakulása, beleszólás az oktatás/munkahelyi szervezet rendszerébe) a fiataloknak - különösen a még tanulóknak - sokkal kevésbé fontos, mint az idősebbeknek, illetve már végzetteknek.

Elkülönült faktorba rendeződik az erkölcs, a világnézeti és vallásszabadság, a jogsérelmek elkerülése és orvoslása, valamint jelen van a tájékozottság.

A kialakított faktorok alapján elkülöníthetjük a határozottan eltérő véleménnyel rendelkező válaszadókat. A klaszteranalízis során két jelentősen eltérő csoportot lehetett meghatározni. Az első, kisebb csoport a karrier-orientáltak csoportja. Ők a válaszadók 42 százalékát alkotják. Jellemzőjük, hogy nagy az igényük az információra, fontos számukra a karrier, ezért cserébe lemondanak a társas kapcsolatok értékeiről és a korrektség is alárendelődik. A másik valamivel népesebb klaszter a család-orientáltaké, ők a teljes minta 58 százalékát alkotják. Számukra a legfontosabb érték a társas kapcsolatok alakulása.

Mindhárom vizsgált városban jól beazonosítható az országos mintában talált karrier, biztos háttér, a társas kapcsolatok és információs faktor. Ezeken kívül Székesfehérváron egy környezet faktor, Veszprémben gazdasági helyzet faktor Tatabányán pedig egy magas erkölcsi súlyú elv faktor ismerhető fel.

A fiatalok és az idősebbek érdekei közötti különbséggel maguk a fiatalok is tisztában vannak. Azzal a kijelentéssel, hogy "A fiatalok és az idősebbek érdekei között jelentős különbségek vannak" a veszprémi fiatalok 88 százaléka egyetért, a más településeken is hasonló véleményt fogalmaztak meg, százfokú skálán számolva Zircen 71, Szombathelyen 74 pont az egyetértés mértéke.

8.2. Értékrend

Az emberi viselkedés egyik legfontosabb mozgatórugója az egyén értékrendje, mely egyúttal abban is segít, hogy szemléletünk, világvégyünk koherens egészet alkosson, rendszerré szerveződjön. Ahhoz, hogy a fiatalok cselekedeteit megértsük, esetleges jövőbeni reakciójukat prognosztizálhassuk szükséges, hogy képet kapjunk értékrendjükről is.

A kilencvenes évekre korábban alapvetőnek tartott emberi értékek veszítették el jelentőségüket a változó realitások tükrében. Például a család, szülői befolyás, tudás, munka, becsület értéke átalakult. A szociális és családsegítő intézményrendszer jelentése szerint az emberi kapcsolatok a családokban felszínesebbek lesznek. A piacgazdasági társadalmi rendnek megfelelően szemléletünk fokozatosan, és kényszerűen anyagiasabb lesz. A családokban kevés figyelem jut a gyerekekre, a gyerekek jelentős része elmagányosodik a családban is, és társakat keresve más kapcsolatok és értékrendek után néz. Látja a szülők értékrendjének a válságát (sok becsületes és sikertelen szülő), és egy részük elutasítja az amúgy is egyre nehezebben működő szülői mintát.

Milyen értékeket vallanak az fiatalok? A három városra is kiterjedő adatfelvétel során (Veszprém, Zirc, Szombathely)⁹ alapvetően az anómia hipotéziséből indultunk ki. Abból, hogy olyan hirdetett értékrendje, emberek elé tűzött kívánatos céljai vannak a magyar társadalomnak, s benne a fiataloknak, amelyet azok, az elfogadott intézményes, hivatalos keretek között tömegesen nem tudnak követni. Ez praktikusán akkor következhet be ha a fiatalok tömegesen vallanak olyan értékeket, amelyeket szerint nem tudnak élni. A különböző életcélok közül kiválasztottunk kettőt, a sikeres és a boldog életet, s ehhez kapcsolódóan vizsgáltuk az értékrendet.

Az empirikus vizsgálatok kérdőívén megkértük a fiatalokat, határozzák meg a sikeres életet, majd azt tudakoltuk, hogy ki él ez értékek szerint. A kérdőív más helyén ugyanilyen formában kérdeztük meg boldog élet jellemzőit. A kapott válaszok csoportjait ezután fokozatosan, egyre szélesebb fogalom alá rendelve - korrelációs számítások és tartalmi egyezés alapján - kategorizáltuk a visszakódolt nyitott válaszokat. A kapott érték kategóriák, amelyekkel leírjuk a válaszolók sikeres és boldog életről vallott értékeit hat csoportba rendeződtek: társas értékek, anyagi és egzisztenciális értékek, dinamizmus, humán értékek, önfejlesztés, kikapcsolódás.¹⁰

A sikeres és boldog élet jellemző értékeinek százalékos megoszlása

	Veszprém N=261		Szombathely N=905	
	Sikeres élet	Boldog élet	Sikeres élet	Boldog élet

⁹ A vizsgálat az 1995-ös veszprémi ifjúságkutatás (N=262) anómia hipotézisének alapul, ennek szellemében készült el az 1998-as Zirci (N=988) és Szombathelyi (N=905) itemsor.

¹⁰ Társas értékek: barátok, partner, család jó viszony az emberekkel; Anyagi, egzisztenciális értékek: munka, lakás, tárgyak birtoklása, pénz, anyagi háttér; Dinamizmus: aktivitás értékei karrier, szakmai megbecsülés, célok, kreativitás, jövő, vállalkozás, szerencse; Belső, humán értékek: lelki egészség, hit, megbízhatóság, becsület, szociális érzékenység; Önfejlesztés értékei: önbizalom, művelődés, tudás, képzettség, tanulás; Kikapcsolódás értékei: örömeik, szórakozás.

Anyagi	32	3	35	13
Társas kapcsolatok	25	59	11	43
Önfejlesztés	19	13	26	30
Dinamizmus	15	11	24	6
Kikapcsolódás	7	12	1	5
Humán	2	2	3	3

A táblázatból jól látszik, hogy a sikeres élet legjellemzőbb értéke az anyagiak, az egzisztenciális biztonság, a fiatalok 32-35 százaléka ilyen választ adott kérdésünkre. Ezt követik a társas kapcsolatok, az önfejlesztés és a dinamizmus értékei. A kikapcsolódást a veszprémi fiatalok 7, a szombathelyiek 1 százaléka sorolta a sikeres élet jellemzői közé.

A legmegdöbbentőbb a sikeres életet alkotó értékek között a humán értékek elenyésző részaránya. Összevetve a két város fiataljainak siker-felfogását jól látható, hogy a szombathelyi válaszolók az önfejlesztés és a dinamizmus értékei fontosabbak a társas kapcsolatoknál, míg a veszprémi mintában az anyagiak után leginkább a társas kapcsolatok a sikeres élet jellemzői.

Ha az egyes értékeket külön vizsgáljuk megállapítható, hogy számos demográfiai jellemzővel kapcsolatban állnak. Az anyagi értékek szignifikánsan fontosabbak a szakmunkás tanulóknak és a fiúknak, míg a lányok 26-24 százaléka említette az anyagiakat, addig a fiúk közel fele vélte a sikeres élet legfontosabb jellemzőjének.

Az önfejlesztő értékek szignifikánsan fontosabbak azok számára, akiknek van munkanélküli a családjukban, továbbá fontosabb azoknak is, akik jobb tanulmányi eredményt érnek el. Gyenge összefüggés mutatkozik a nem tekintetében a lányok, továbbá képzettebb szülők gyermekei javára. Iskolatípusonként vizsgálva a szakközépiskolák tanulói körében mértük a legmagasabb arányt e kérdésben. A dinamizmus a lányok és a gimnazisták, a társas értékek pedig szakmunkás tanulók preferenciájában van az átlagnál hangsúlyosabban jelen, mint a sikeres élet jellemzője. A kikapcsolódás, mint a sikeres élet jellemzője az átlagnál hangsúlyosabban van jelen a gyengébb tanulók preferenciájában.

A zirci tanulók sikeres életről vallott nézete megegyezik a veszprémi fiatalok válaszaival. A zirci mintán elvégzett elemzések alapján az anyagi értékek gyenge pozitív korrelációban állnak az évfolyam növekedésével valamint a gyermekvállalási hajlandósággal. Közepes erősségű összefüggés mérhető és az anyagi értékek valamint a társas értékek ($r=0,22$) között, s negatív a kapcsolat az anyagi és a humán értékek között. Ez azt jelenti, hogy aki említett anyagi értékeket azok közül többen említettek társas értékeket is, viszont az anyagi és a humán értékek kizárják egymást.

A boldog élet legjellemzőbb értéke a társas kapcsolatok. Szombathelyen a tanulók 43, Veszprémben 59 százaléka mondott olyan jellemzőt, ami ide sorolható. Az önfejlesztés a boldog életben hangsúlyosabban van jelen mint a sikeresben. A tanulók 13 illetve 3 százaléka vallja a “pénz boldogít” elvet, s a humán értékek e kérdésben is leértékelt szerepet játszik. A kikapcsolódást és a dinamizmust fontosabbnak ítélik a veszprémieknek e kérdésben. Az egyes válaszok demográfiai változók mentén történő megoszlását ugyanazok a tendenciák jellemzik mint amiket a sikeres élet jellemző értékeinek kérdésében vázoltunk.

Érdeemes a boldog és sikeres élet jellemző értékeit egymás mellé írunk, mert a mindennapi életben, amikor cselekvési alternatívák között választunk, súlyozzuk az egyes cselekedetek fontosságát, értékességét. A jellemző értékek mindennapi döntéseinken keresztül életstratégiákat is hordoznak, s ha sikeresek és boldogok akarunk lenni, akkor fontos tudni, hogy az egyes értékek milyen viszonyban állnak egymással.

A sikeres és boldog élet jellemző értékeinek egymáshoz viszonyított sorrendje

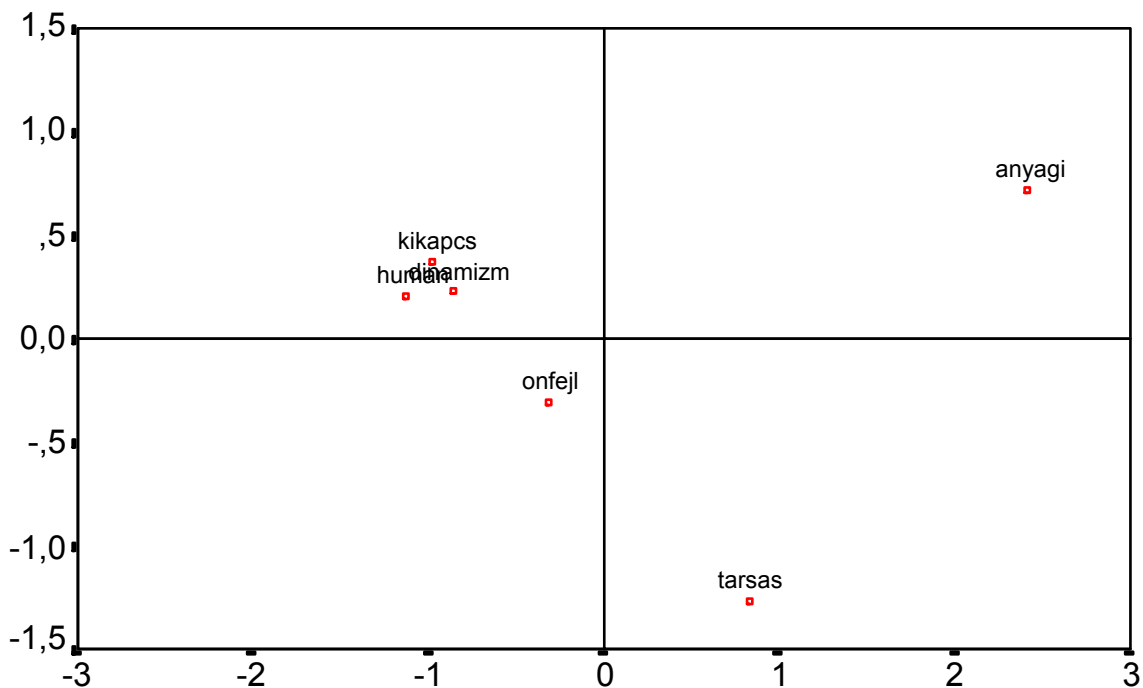
Fontosság	N=261		N=905	
	Veszprém Sikeres élet	Boldog élet	Szombathely Sikeres élet	Boldog élet
1.	Anyagi	Társas	Anyagi	Társas
2.	Társas	Önfejlesztés	Önfejlesztés	Önfejlesztés
3.	Önfejlesztés	Kikapcsolódás	Dinamizmus	Anyagi
4.	Dinamizmus	Dinamizmus	Társas	Dinamizmus
5.	Kikapcsolódás	Anyagi	Humán	Kikapcsolódás
6.	Humán	Humán	Kikapcsolódás	Humán

Látható, hogy míg az anyagiak a sikeres élet szempontjából első helyen szerepelnek, addig a boldog élet szerint az ötödik és harmadik helyre csúsztak le. A legszélsőségesebben a társas kapcsolatok megítélése mozog a két dimenzió mentén, a siker szempontjából csak másod és negyedrangú, míg a boldogság dimenziójában a legfőbb érték. Joggal merül fel a kérdés, hogy mai helyzet a fiataloknak a **sikeres és boldog**, vagy a **sikeres vagy boldog** életet kínálja inkább? Ha az értékek közötti konfrontációt nézzük, a legjobb helyzetben azok vannak, akik számára az önfejlesztés jelenti a legfőbb értéket, mert ez sokak szerint (9 százalék) kulcs lehet a boldog és a sikeres élethez egyaránt. A többségnél azonban a boldog vagy sikeres élet közötti különbözőség tényleges feszültséget eredményezhet jelenlegi és későbbi életük során egyaránt, ha döntési helyzetbe kerülnek.

Hétköznapi döntéseink alapvetően dinamikus természetűek, egy-egy döntés meghozatalakor kénytelenek vagyunk mérlegelni, többféle szempontot összeegyeztetni. Erre kondicionál a sikeres és a boldog élet közötti különbség is. Vizsgálataink alapján a fiatalok egynegyedét nem érintik ezek a konfliktusok, mert ők azok akik ugyanazon kritériumok alapján határozzák meg a sikeres és a boldog életet¹¹. Többdimenziós skálázás segítségével feltártuk az egyes értéktípusok távolságát (38. ábra), mert annál nagyobb feszültséget kell elviselnie valakinek, minél inkább ellentmondanak ezek az átfogó értékek egymásnak. Minél inkább máshogyan kell "sikeresen élni", mint "boldogan", annál mélyebb értékorientációs konfliktusokat kell átélnie az embereknek.

Az egyes értékek egymáshoz viszonyított távolsága

(többdimenziós skálázás)

38. ábra

Az ábrából kiolvasható, hogy a hat jellemző értéktípus egy háromszöget határol, melynek egyik csúcsán a társas, másik csúcsán az anyagi, a harmadik csúcsán pedig a kikapcsolódás, a humanizmus és a dinamizmus értékei foglalnak helyet. Ez utóbbi értékek között nincs jelentős távolság. A legkomolyabb gondban azok vannak akik az anyagi vagy

¹¹ Ez az érték az önfejlesztés 8,9 százalékánál, a társas kapcsolatok 7,3 százalékánál, s az anyagiak 6,6 százalékánál a szombathelyi mintában.

bármilyen más érték és a társas vagy bármilyen más érték között kényszerül választani amikor döntést hoz. Arányuk igen magas, a fiatalok 60 százaléka e két csoport valamelyikébe tartozik.

Miután megismertük a fiatalok sikeres és boldog életről vallott értékeit választ kell adnunk kiinduló kérdéseinkre. Elvethetjük-e az anómia hipotézisét?

Megvizsgáltuk, hogy a vallott értékek közül (a sikeres és a boldog élet értékeit összevontuk) melyek azok amelyek szerint leginkább élnek a tanulók. A leginkább megélt érték a kikapcsolódás és humán értékek. Ezek egyébként is alárendelt szerepet játszanak mind a sikeres mind pedig a boldog élet szempontjából, ezek az értékek nem okoznak anómiás helyzetet. Ugyanakkor a legfontosabb értékek, az anyagiak, a társas az önfejlesztés értékei már problémásabbak. Ezek a sokak által vallott, de csak kevesek által megélt értékek komoly zavart okozhatnak az egyén identitásában, sőt az egyén cselekedetein keresztül a társadalom működésében.

Élik-e a fiatalok és szüleik a fiatalok által vallott értékeket

az igen válaszok százalékos megoszlása

	Veszprém		Szombathely	Zirc	
	Fiatalok	Szülők	Fiatalok	Fiatalok	Szülők
Anyagi	31	31	34	36	36
Társas kapcsolatok	50	54	40	40	41
Önfejlesztés	52	49	35	39	34
Dinamizmus	33	51	29	37	33
Kikapcsolódás	43	44	75	44	42
Humán	54	52	67	60	43

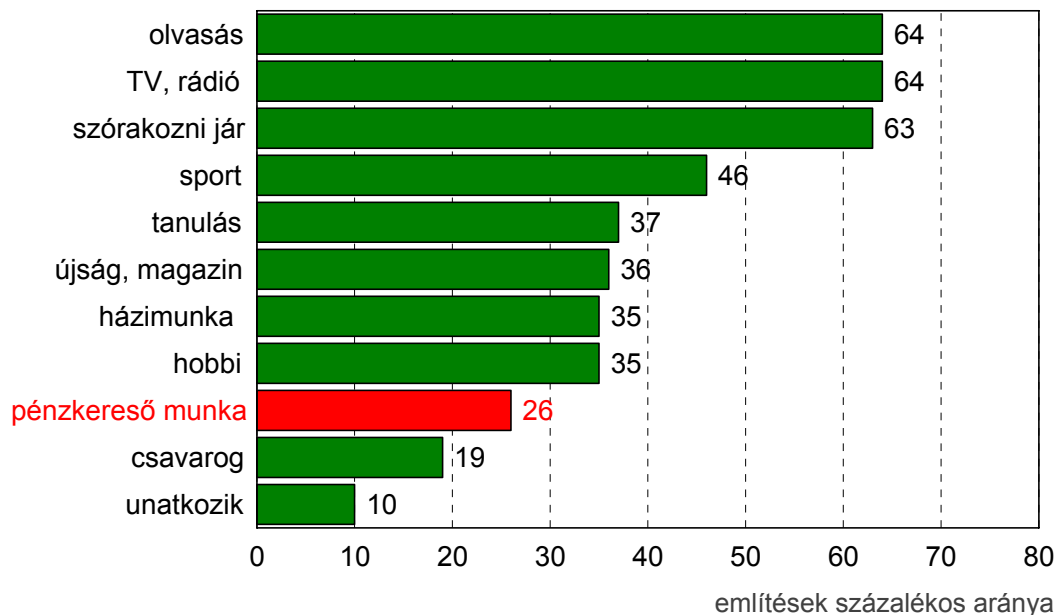
Érdekes egymással összevetni az egyes dunántúli városok adatait. Az anyagi értékek mindhárom vizsgált településen okozhatnak anómiás helyzetet, csakúgy mint a dinamizmus értékei. Az önfejlesztés valamint a társas kapcsolatok Szombathelyen és Zircen problematikusabb értékek, míg a kikapcsolódás a veszprémi fiatalok számára kevésbé élhető.

A tanulók által vallott értékek a szülők többsége számára sem élhető (különösen rossz a helyzet Zircen), sőt az önfejlesztés és a humán értékek tekintetében még rosszabb helyzetben vannak mint gyermekeik.

A veszprémi fiatalok értékorientációját mutatja az is, hogy mit csinálnak szabadidejükben (39. ábra). A szabadidőben végzett pénzkereső munka jellemzően nem diák időtöltés, a diákok az átlagnál sokkal ritkábban, a dolgozók munkanélküliek gyakrabban említik. Életkor szerint a leggyakrabban a 24-26 évesek említik, majd sorrendben a 27-29

évesek, harmadsorban a 19-23 évesek, s legkevésbé a 14-18 évesek. A legmagasabb iskolai végzettség szerint a szakmunkásképzőt végzetek és az érettségizettek az átlagnál gyakrabban említik.

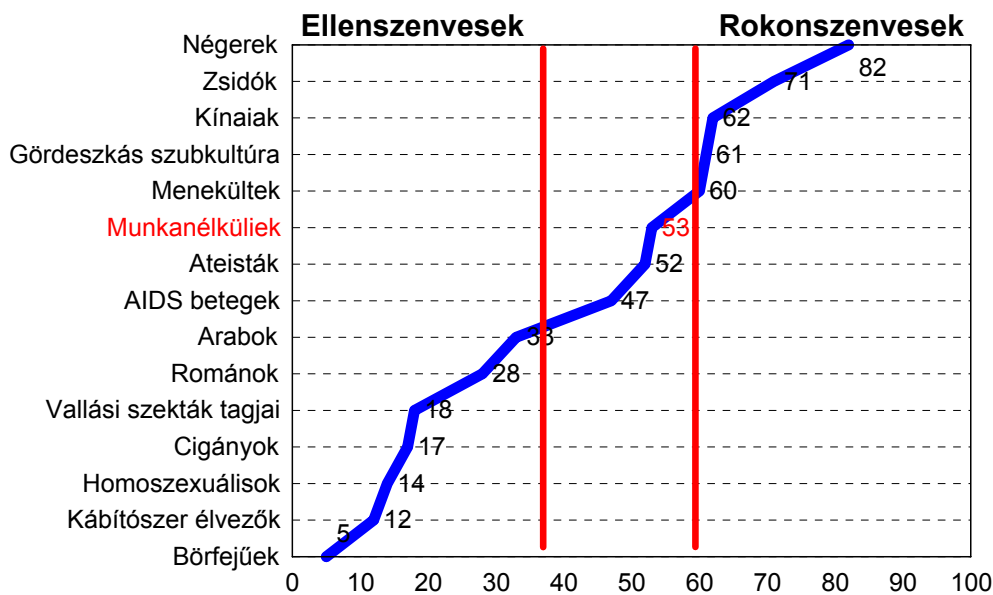
Mit csinálnak a fiatalok szabadidejükben?

39. ábra

Annak ellenére, hogy a csellengést a munkanélküliek említik az átlagnál gyakrabban, ez nem tevődik át a megítélésükre. Mikor arról kellett véleményt nyilvánítani, hogy az egyes társadalmi csoportok mennyire rokonszenvesek a fiatalok számára, a munkanélküliekkel kapcsolatban inkább a bizonytalanság jutott kifejeződésre, nem pedig az ellenszenv (40. ábra).

Az egyes társadalmi csoportok rokonszev-indexei

40. ábra

Korábban alapvetőnek tartott emberi értékek veszítik el a jelentőségüket a változó realitások tükrében. Például a család, szülői befolyás, tudás, munka, becsület. Az emberi kapcsolatok a családokban is felszínesebbek lesznek. A szemléletünk fokozatosan, és kényszerűen anyagiasabb lesz. A családok a pénzt hajtják, és kevesebb figyelem jut a gyerekekre, a gyerekek nagy része elmagányosodik a családban is, és társakat keresve más kapcsolatok és értékrendek után néz. Látja a szülők értékrendjének a válságát (sok becsületes és sikertelen szülő), és egy részük elutasítja az amúgy is egyre nehezebben működő szülői mintát.

A teljesítményelvű értékeket csak kevés fiatal tudja sikeresen követni, s a többiek közül sokan - kivonulva kudarcuk színhelyéről, - könnyebben élhető értékrendeket követnek, s több olyan ifjúsági szubkultúra alakul ki, amelyik felszínesebb vagy erőszakosabb divatok diktálta "gördeszkás" értékrendeket követ, vagy szélsőséges eszmék hatása alá kerülhet. Megjegyzendő, hogy itt nincs objektív mérce, az hogy ezek problémák-e, az azon is múlik, hogy mennyire tudja a felnőtt társadalom ezeket tolerálni, és a fiatalok mennyire tudják önmaguk sokféleségét tolerálni.

Milyen értékeket vallanak a veszprémi fiatalok?

Az anómia hipotéziséből indultunk ki. Abból, hogy olyan hirdetett értékrendje, emberek elé tűzött kívánatos céljai vannak a magyar társadalomnak, s benne a fiataloknak, amelyet azok, az elfogadott intézményes, hivatalos keretek között tömegesen nem tudnak

követni. A fiatalok anómiásak, ha tömegesen vallanak olyan értékeket, amelyeket tömegesen nem követnek.

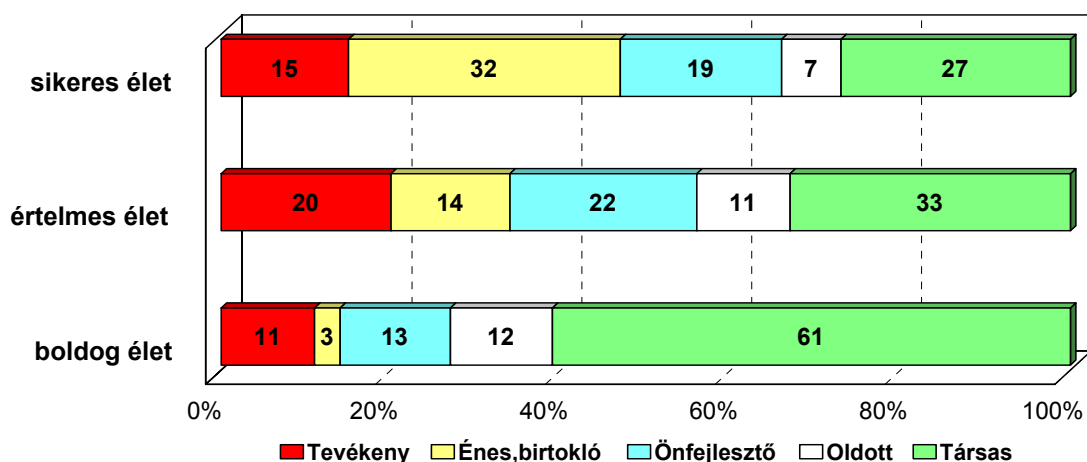
Ehhez tudnunk kellett, hogy milyen ez az "olyan" értékrend, és hogy tudják - e ezt az "ilyent" követni a fiatalok. Azaz meg kellett nézni, milyen értékeket vallanak, és azokat élik - e. Az empirikus vizsgálat kérdőívén megkértük a fiatalokat, hogy mondjanak öt jellemzőjét a sikeres életnek, majd a válaszok megadása után rákérdeztük arra, hogy így élnek-e, illetve, hogy a szülők ez értékek szerint élnek-e. A kérdőív más helyein ugyanilyen formában megkérdeztük még, az értelmes és a boldog élet jellemzőit. Így minden válaszoló tizenöt válaszlehetőséget kapott.

A kapott válaszok kategóriáit ezután fokozatosan, egyre szélesebb fogalom alá rendelve a válaszokat (korrelációs számítások és faktoranalízis segítségével) kategorizáltuk a nyitott válaszokat. A kapott érték kategóriák, amelyekkel leírjuk a válaszolók értékeit végül az alább látható kategóriákká alakultak.

1.Tevékeny élet	-Aktív vállalkozó élet: proaktivitás, célok, kreativitás, mozgalmas élet, perspektíva,jövő, vállalkozás, vállalkozó szellem; -Munka, munkahely;
2.Énes birtokló élet	-Pénz anyagiak: pénz, megfelelő anyagi háttér, létbiztonság, lakás, tárgyak birtoklása,támogató környezet, jó megjelenés; -Megbecsülés karrier: megbecsülés, szakmai megbecs., karrier;
3.Önfejlesztő élet	-Szellemi lelki fejlődés: lelki egészség, önbizalom, tehetség; -Műveltség, tudás: tudás, képzettség, művelődés; -Erkölcös élet: becsület, tisztesség, hit, normális életmód; -Egészséges élet;
4.Társas élet	-Szociális érzékenység; -Emberi kapcsolatok: barátok, jó viszony az emberekkel, partner, szeretet; -Család, gyerek, szülők: ép egészséges család, jó családi kapcsolatok;
5.Oldott élet	-Megelégedettség; -Örömök;

A fenti táblázat jelzi a legáltalánosabb kategóriákat, de egy későbbi kutatásismétlés lehetősége miatt, vagy, ha más is használná ezeket a kategóriákat a közreadjuk a mellékletben. Az általánosítások, a széles fogalmak mindig elveszik a sava-borsát, az elevenségét a tükrözött valóságnak. Jobban értjük, mert kevesebb részletet kell feldolgoznunk, jobban látjuk a fától elvonatkoztatott erdőt, de kevésbé érezzük.

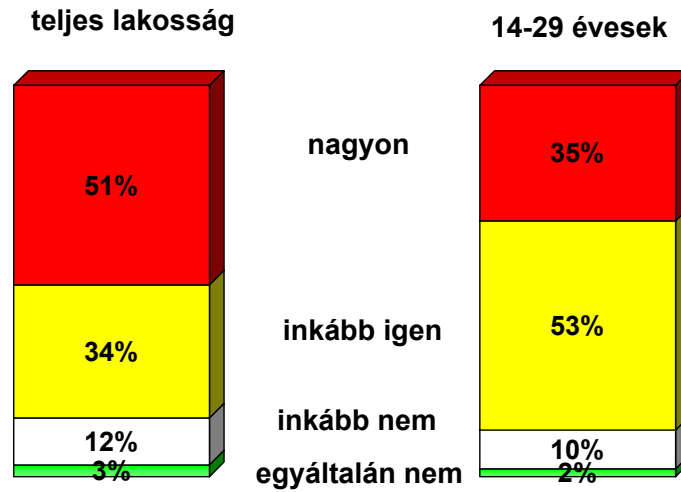
A sikeres, az értelmes és a boldog élet jellemző értékei

41. ábra

Mennyire fontos a szakmai karrier? (42. ábra) Az "énes, birtokló" értékeket gyakrabban vallók az átlagnál gyakrabban állítják, hogy nagyon fontos számukra a szakmai karrier. (Ez természetes is, mert az énes kategória egyik része éppen ez, itt az információtöbblet a jelzőben van, a "nagyon fontos" választípus nagyobb gyakoriságában.) A "Tevékeny" és az "Oldott" értékeket vallók számára az átlagnál gyakrabban "egyáltalán nem fontos", és a "nem fontos" válaszok a gyakoribbak a szakmai karrier fontosságára miközben azért a többségnek fontos.

Mennyire fontos a szakmai karrier?

42. ábra

	Teljes lakosság (18 év feletti)	Fiatalok (14-29 évesek)	különbség
boldog családi élet	97	91	-6
gyerekével sokat foglalkozzon	95	-	-
legyen elég pénze	92	80	-12
elégedett legyen életével	91	86	-5
hite szerint élhessen	91	80	-11
ne maradjon egyedül öregkorára	90	-	-
tiszteljék családon kívül is	87	81	-6
szakmai karrier	81	75	-6
elég idő legyen önmagára	79	76	-3
A női egyenjogúság	73	57	-16

Arra is meg kértük a tanulókat, hogy értékeljenek különböző kijelentéseket a szerint, hogy melyikkel milyen mértékben értenek egyet. Az értékrenddel kapcsolatos kijelentéseket négy csoportba rendeztük: karrier, hit, nihilizmus, liberalizmus.

Karrier	Veszprém	Zirc	Szombathely
Saját sorsunkért önmagunk vagyunk felelősek.	82	82	81
Mindig azt akarom csinálni, amihez éppen kedvem van.	69	65	72
A mai világban nem lehetünk válogatósak, minden lehetőséget meg kell ragadni.	69	72	70
Az álmok tartják fenn a világot.	34	34	38

az egyetértés mértéke százfokú skálán

A karrierre vonatkozó itemek megítéléséből kiolvasható, hogy az önmegvalósítást alapvető vezérelvként fogadják el, vallják, hogy saját sorsunk alakulásáért önmagunk vagyunk felelősek. Elfogadják az intézményes célokat és a célok eléréséhez rendelt - olykor kíméletlen - eszközöket egyaránt. A karrier és a boldogulás érdekében nem lehetünk válogatósak, minden lehetőséget meg kell ragadni. A veszprémi diákok is realistikák, ugyanúgy elvetik azt az állítást, hogy az álmok tartják fenn a világot, mint a szombathelyi vagy a zirci tanulók. Az álmodozók aránya valamivel magasabb a gimnazisták körében, továbbá a fiatalabbak és a gyenge tanulók között.

Ha a válaszokat a többi demográfiai változó tükrében nézzük, láthatjuk, hogy a diplomás szülők gyermekei, a jó tanulmányi eredményt elérők, továbbá a lányok kevésbé gondolják, hogy minden lehetőséggel élni kell, minőségi szempontokat is érvényesíteni akarnak döntéseikben. A karrierre vonatkozó itemek összesített pontszáma százfokú skálán 71 pont. A karrier általánosságban fontosabb a fiúknak (+5 pont). Iskolák mentén vizsgálva a kérdést azt találtuk, hogy a Padányiban (65 pont) a Lovassyban (66) és a Vetésiben (67) tanuló diákok értékrendjében kevésbé fontos szerepet játszik a karrier.

Lelki béke	Veszprém	Szombathely	eltérés
A problémáimmal van kihez fordulnom	77	-	-
Hit nélkül nincs értelme az életnek.	56	53	+3 pont
Amit én csinálok, az sok embernek hasznos.	54	-	-
Az embereknek meg kell tanulniuk, hogy azzal ériék be, ami van.	54	60	-6 pont
A vallás fontos szerepet tölt be az életemben.	30	44	-14 pont

az egyetértés mértéke százfokú skálán

A lelki nyugalom fontosságát mért kérdések közül a legtöbben (85 százalék) azzal értettek egyet, hogy a problémáikkal van kihez fordulniuk, százfokú skálán az egyetértés mértéke 77 pont. Az átlag azonban elfedi a fiúk és lányok véleménye közötti különbséget (fiúk 72, a lányok 82 pont), valamint azt, hogy a gyenge és a jeles tanulók közötti eltérés 7 pont, a gyengébb tanulók rovására. Érdekes azonban felhívni a figyelmet, hogy éppen a legjobb tanulmányi eredménnyel rendelkező Lovassyban van a legtöbb olyan tanuló (25 százalék), akiknek ha problémái vannak, nem tudnak senkihez sem fordulni.

A lányok és a jobb tanulók között többen vallják, hogy hit nélkül nincs értelme az életnek. (A városi átlag 60 százalék). Kevesebben, a tanulók 44 százaléka véli úgy, hogy amit csinál az sok embernek hasznos, de e kérdésben 27 százalék nem tudott véleményt alkotni.

Százfokú skálán 50 pont alatti volt a lovassys és közgázos diákok egyetértése, ami azt jelenti, hogy ebben a két iskolában többségben vannak azok, akik úgy érzik, hogy amit csinálnak arról nem lehet elmondani, hogy másoknak is hasznos lenne.

A karrier-orientált vélemények ellenére a tanulók fele (56 százaléka) úgy véli, hogy az embereknek meg kell tanulniuk, hogy azzal ériék be ami van. Ez azt jelenti, hogy a karrier számukra addig érdekes, amíg nincs meg a biztos egzisztencia. A fiatalok küzdési vágya, harciassága az életkor emelkedésével folyamatosan nő. Míg a 14 évesek 65 százaléka véli úgy, hogy az embereknek meg kell tanulniuk, hogy azzal ériék be, ami van, addig a 18 éven felülieknek kevesebb mint a fele gondolja, hogy el kell fogadni az adott helyzetet. A városi átlag százfokú skálán 54 pont. A jobb tanulók és a képzetesebb szülők gyermeki optimistább véleményt fogalmaztak meg.

A sikeres és boldog élet között szoros összefüggés van ($r=+0,54$). A sikeres és boldog életet élő tanulók aránya 66 százalék, a csak boldogoké 15, a csak sikereseké 5, míg a boldogtalan és sikertelen diákok aránya 14 százalék. Ez azt jelenti, hogy a boldog élet könnyebben élhető számukra.

	sikertelenek	sikeresek	különbség
karrier fontossága	69	71	+2
lelki béke fontossága	49	57	+8
nihil fontossága	48	33	-15
családi kapcsolatok erőssége	61	71	+10
egészségrombolás intenzitása	31	28	-3
pszichés problémák intenzitása	48	32	-16

pontszám százfokú skálán

	boldogtalanok	boldogok	különbség
karrier fontossága	69	71	+2
lelki béke fontossága	44	56	+12
nihil fontossága	52	34	-18
családi kapcsolatok erőssége	58	71	+13
egészségrombolás intenzitása	31	27	-4
pszichés problémák intenzitása	52	33	-19

pontszám százfokú skálán

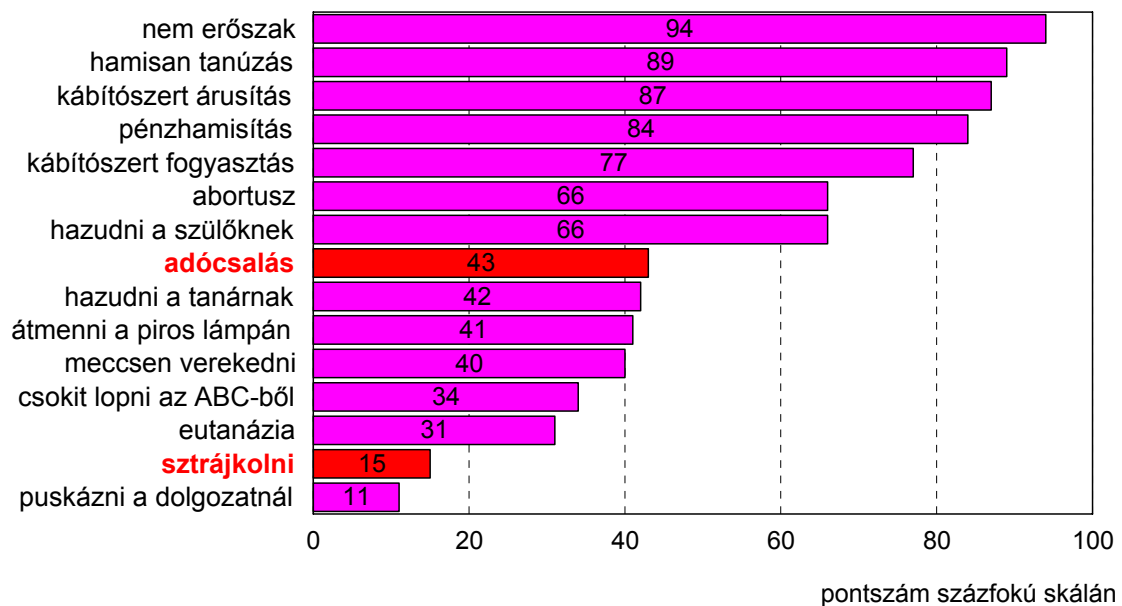
Érdeemes megvizsgálni, hogy az egyes értékek mennyivel fontosabbak a boldog, sikeres tanulóknak, mint a boldogtalan, sikertelen diákoknak. A fenti táblázatból jól kiolvasható, hogy a karrier fontosságának megítélésében nincs jelentős változás. A lelki béke

fontosabb a sikeres (+8 pont) és a boldog (+12) diákoknak, ellenben a nihilre vonatkozó kijelentésekkel a sikertelenek és boldogtalanok értenek magasabb arányban egyet.

Az is jól megfigyelhető, hogy a magukat sikeresnek és boldognak valló tanulók családjában erősebb családi kapcsolatokat mértünk, s körükben az egészségrombolás (dohányzás, drog és alkoholfogyasztás) intenzitása is alacsonyabb. A legnagyobb eltérés azonban a pszichés problémák előfordulásában található. A sikeres tanulók körében a lelki problémákat jelző index értéke 32 pont, míg a magukat sikertelennek vallóknál 48. Még nagyobb az eltérés a boldog/boldogtalan dimenzióban, a boldog diákoknál 33, a boldogtalanoknál ehhez képest 19 ponttal több, 52 a pszichés problémáit mutató index értéke.

Az empirikus adatfelvétel során olyan adatokat is gyűjtöttünk, amely alapján képet kaptunk a különböző destruktív cselekedetek megítéléséről. Arra kértük a tanulókat, hogy az általunk felsorolt cselekményeket értékeljék aszerint, hogy mennyire érzik súlyosnak (43. ábra).

Mennyire súlyosak az alábbi cselekedetek?

43. ábra

A legsúlyosabb bűncselekménynek a nemi erőszak, a hamis tanúzás és a kábítószert árusítása minősül, százfokú skálán 85 pont felett van a súlyosságuk. Szintén magas a pénzhamisítás és a kábítószert fogyasztás. Közepesen súlyosnak ítélik a tanulók az abortuszt valamint a szülőknek való hazudást. Bizonytalan a megítélése a jövedelem adóhatóság elöl

való eltitkolásának és hazudni a tanárnak. Inkább nem súlyos a közlekedési kihágás, a csoki lopás, az eutanázia, valamint a verekedés. Egyáltalán nem súlyos cselekedetnek a csekély társadalmi veszélyességű sztrájkot és a dolgozatnál való puskázást minősítették a diákok.

Szignifikáns eltérés, hogy lányok a legtöbb cselekedetet átlagosan 6-8 ponttal súlyosabbnak ítélték mint a fiúk. A vizsgálatunk szempontjából kiemelt két munkaügyi item a sztrájk és az adócsalás, melyek tekintetében markáns eltérés tapasztalható, a fiúk kevésbé szigorúak. Az adócsalással kapcsolatban megfigyelhető, hogy az idősebb diákok valamivel enyhébben ítélték. A felekezeti középiskolában, Padányi B.M.R.K Gimnáziumban tanulók nemcsak az abortuszt vagy az eutanáziát, hanem a sztrájkot és az adócsalást is keményebben büntetnék.

Ha a felsorolt 15 itemet faktoranalízis segítségével elemzzük, akkor kiderül, hogy a cselekedetek három halmazba rendeződnek a diákok gondolkodásában, csekély társadalmi veszélyű, társadalmilag veszélyes, és vitatott cselekedetek faktorába. A két munkaügyi jellegű item jogilag vagy erkölcsileg vitatott cselekedet a diákok szerint, az adóeltitkolás már-már nemzeti sportként zajlik hazánkban.

9. Az ifjúsági munkanélküliség kezelése

9.1 Intézmények közötti együttműködés

Az ifjúsági munkanélküliség alakulását befolyásoló tényezők vizsgálata nem nélkülözheti a segítői/támogatói intézményrendszer feltérképezését sem. Feltételezhető, hogy a feladatok ellátásában jól felfogott érdekből, szakmai megfontolásból, szükségszerű követelményként az munkanélküliség kezelésében érintett intézmények együttműködnek egymással.

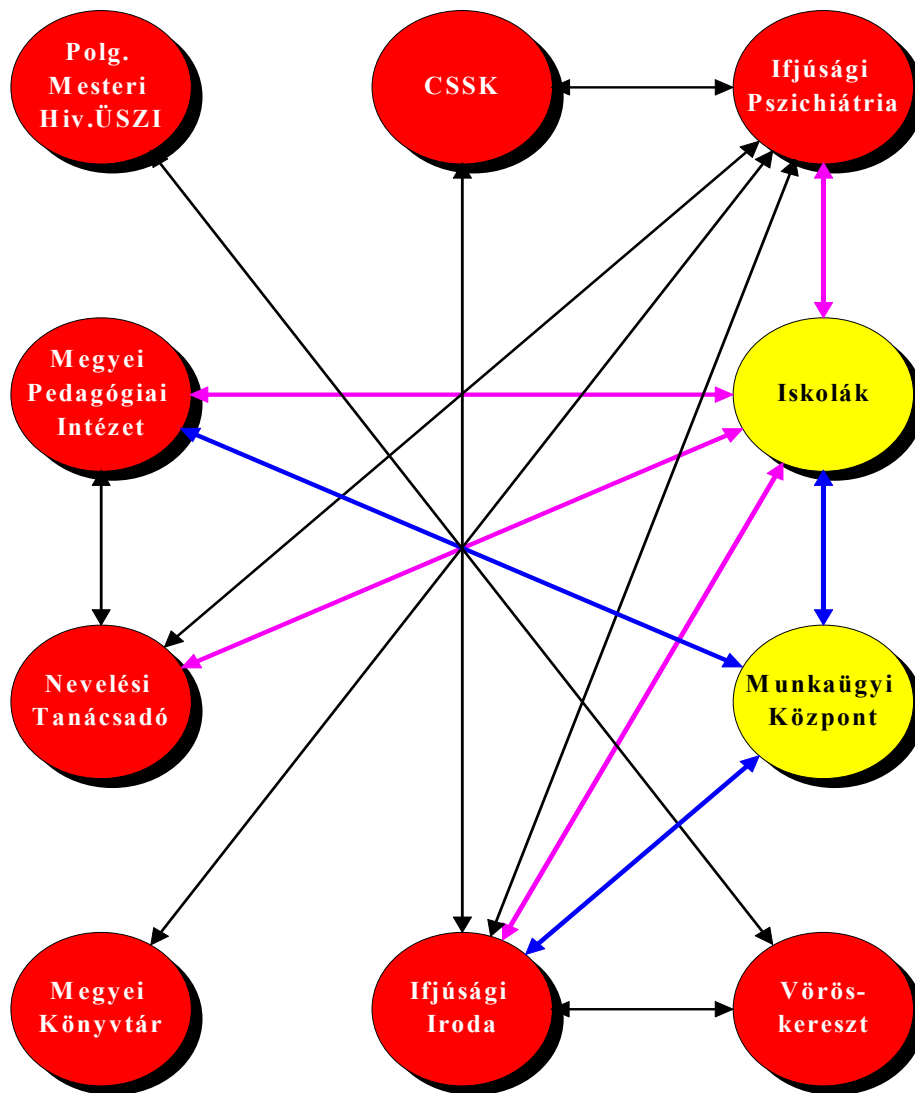
Elsődlegesen arra voltunk kíváncsiak, hogy a veszprémi humánszolgáltató intézmények milyen kapcsolatban vannak egymással, s ezek a kapcsolatok hogyan épülnek rendszerré, lefedik-e egymást. A könnyebb eligazodás végett hálózatos ábrát szerkesztettünk, amely áttekinti külön-külön és egyszerre is a kapcsolatokat.

A vizsgált intézmények közül a munkaügyi kérdésekben - elvileg - legkompetensebb intézménnyel, a Munkaügyi Központtal csupán két szervezet, a Megyei Pedagógiai Intézet és az Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda áll. A Munkaügyi Központnak ezeken kívül még az iskolákkal van - alkalomszerű - kapcsolata, ami az évenként egy megjelenésre szűkül. A munkaügyi szakemberek a végzős diákoknak egy előadást tartanak a munkaerőpiaci helyzetről, illetve szolgáltatásaikról.

Az partnerei felé legnyitottabb intézmények az Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda, és az Ifjúsági Pszichiátria. Három kapcsolatot említett a Pedagógiai Intézet és a Munkaügyi Központ.

A program szempontjából kiemelt célcsoport intézményével, a középiskolákkal az elemzett intézmények felének van kapcsolata. A pedagógiai szolgáltató intézmények közül a Megyei Pedagógiai Intézet a pedagógusoknak, a Nevelési Tanácsadó - szüleiken keresztül - a diákoknak nyújt szolgáltatást. Az egészségügyi intézményből a városban az Ifjúsági Pszichiátria munkatársai keresik a kapcsolatot a tanulókkal. A legrendszeresebb kapcsolata az iskolákkal az Ifjúsági Irodának van. ez annak köszönhető, hogy az irodában székel a Veszprém Városi Középszolai Diákönkormányzatok Szövetsége, mely szervezet a város összes középiskolájának diákönkormányzatát tömöríti, s így napi kapcsolatban vannak a diákokkal.

Munkaügyi területen érintett intézmények kapcsolati hálója

Összességében elmondható, hogy az intézmények ifjúságsegítési feladataikat nem hangolják össze, nincs vagy csak formális kapcsolat van az intézmények között. A legkritikább, hogy két intézmény közösen hajt végre valamilyen feladatot. Hiányzik a rendszeres kommunikáció és tájékoztatás az intézmények között is. Ezt erősíti a kutatás során megállapított átfedések is: van, amit több helyen is csinálnak úgy, hogy egymás tevékenységéről nem is tudnak. Könnyen kialakulnak „vákuumterületek” és dömpingprogramok: a koordináció hiányában lefedetlen vagy több helyen is ellátott területek, feladatok, funkciók vannak.

9.2 Aktív eszközök

Az ifjúsági munkanélküliség kezelésének éppúgy vannak passzív és aktív eszközei, mint az általános értelemben vett munkanélküliség kezelésének. Passzív munkaerő-piaci eszközök alatt a segélyeket, járadékokat értjük. Mivel ezek munkaviszonyhoz voltak kötve, így a fiatalok ebben eredetileg nem részesülhettek, egész addig, míg be nem vezették az ún. “pályakezdők munkanélküli segélyét”. Erre az a fiatal volt jogosult, aki:

- * felső- vagy középfokú végzettségét másfél évnél nem régebben szerezte,
- * nem volt állása,
- * a munkaerő-közvetítő iroda segítségével sem tudott három hónap alatt megfelelő munkahelyet találni.

A rendszerből így kimaradtak azok a fiatalok, akik nem rendelkeztek legalább középfokú végzettséggel (sőt, mivel a közvetítő irodák számukra alig tudtak állást felkínálni, ők a regisztrációból is többnyire hiányoztak). Ez a kimaradás nemcsak a segélyezésre, hanem természetesen az aktív eszközökre is vonatkozott. Ez a támogatás hat hónapig járt, alanyi jogon, így nem kapacitált semmire, legfeljebb “zsebpénz” funkciója volt. Haszontalanságának az Ft. módosítása vetett véget, mely 1996. július 1-től megszüntette ezt a formát¹².

Ennek közvetlen eredménye az volt, hogy akik csak a segélyre pályáztak, azok már nem is regisztrálták magukat, így 40 ezer körül stabilizálódott országos szinten a pályakezdő munkanélküliek száma

A 68/1996. (V.15.) Kormányrendelet szerint pályakezdőnek minősül mindenki, aki 25 (felsőfokú végzettség esetén 30) évnél fiatalabb, másfél évnél nem régebben fejezte be tanulmányait vagy szerezte meg első szakmáját, s mivel közvetlen pénzbéli támogatásról nincs szó, a szakképzettség hiánya sem okoz problémát. Ezzel együtt bővítették a képzési, átképzési formákat, a szakképzetlen pályakezdőt foglalkoztató munkáltató “munkatapasztalat szerzési támogatásban”, szakképzett fiatal alkalmazása esetén pedig “foglalkoztatási támogatásban” részesülhet. Ezen formák, vagyis az ún. gyakornoki rendszer, egyfajta bértámogatást jelentenek, melyek minimum a bér 50 százalékát érik el, és egy évig folyósíthatók, így a fiatalot nem egyszerűen segélyezik, hanem munkatapasztalatokat szerezve integrálódhat a munkaerőpiacra. Mellesleg a pályakezdők korábbi (1996 előtti) támogatási rendszerében a képzések után a bértámogatás aránya volt a legnagyobb.

¹² Ez a támogatási forma hivatalosan 1996. végéig volt folyósítható.

További kedvező változás, hogy a fiatalok a regisztrációt követően azonnal részt vehetnek az aktív programokban, nem kell a három hónapos próbaidőt kivárni (kijátszani), ha a munkaügyi központ nem tud megfelelő állást ajánlani. A képzések azonban mindinkább egyfajta “felvételi előkészítővé” váltak, ezért 1996-ban megszüntették azokat a kurzusokat, melyek a munkába állás helyett a továbbtanulást segítették (tipikusan a nyelvtanfolyamok egy részéről van szó). A korábbiakkal ellentétben lehetővé vált a fiatal munkanélküliek vállalkozóvá történő átképzése - ez a pályakezdő fiatal munkanélkülieknél nem volt lehetséges. Ennek ellenére a munkanélküliek vállalkozási kedve nem csap túl magasra - ennek oka a kisvállalkozásokat teljesen ellehetetlenítő állami adó- és TB-politika. Márpedig egy munkanélküli csak lépésenként lehet új vállalkozó (többségükben a kereskedelem, a szolgáltatások és az agrárgazdaság körében).

A jövedelempótló támogatás két éven át jár, de csak akkor, ha a munkanélküli megfelelő hosszúságú munkaviszonyt tud igazolni - ez legtöbbször a közmunkák szervezésével válik lehetővé. A pályakezdők részvétele a közhasznú munkákban nem a hagyományos területeken valósult meg, ugyanis többségük szakképzetlen, érettségizett fiatal, akik leginkább oktatási, művelődési, egészségügyi vagy szociális területen dolgozhattak. A nonprofit szervezetek közreműködése itt lehet a legfontosabb a rugalmasság és a szervezetek által betöltött szolgáltatási hiánypótlás következtében.

Összefoglaló statisztika az aktív programokról a pályakezdőket tekintve, megyei bontásban az 1995. évre vonatkozóan állt rendelkezésünkre¹³. Ennek alapján Veszprém megyében 776 pályakezdő munkanélküli vett részt képzésben, 184 főt foglalkoztattak bértámogatással, 179 főt alkalmaztak hagyományos közhasznú foglalkoztatással (ebből 17 diplomást) és 84 fő kapott útiköltség-térítést. Képzési támogatást 776 fő kapott, ebből 57 volt 18 év alatti. A lemorzsolódó pályakezdők létszáma 19 fő volt. A megyében álláskereső klubok tevékenységében 140 pályakezdő vett részt.

Ami a várost illeti, 1997 áprilisában összesen 864 fő részesült valamilyen aktív eszköz támogatásában. Ez ötvennyolccal több, mint az 1996-os adat és a növekedés lényegében a képzésben résztvevők számának növekedéséből ered (144-ről 203-ra). Emellett a vállalkozóvá válás támogatásában résztvevők száma nőtt szerény mértékben, a többi aktív eszköz által támogatottak száma csökkent. A pályakezdőknek adott foglalkoztatási támogatást a munkaügyi kirendeltség illetékese szerint a cégek “mérsékelten fogadták”. Kevésnek tartották a támogatás mértékét, de sokallták a 90 napos várakozási időt. Így foglalkoztatási

¹³ Forrás: OMK.

támogatást 47 pályakezdő, míg munkatapasztalat szerző támogatást 39 pályakezdő számára sikerült biztosítani.

Közhasznú támogatásban 1997-ben kevesebb munkanélküli részesült, mint egy évvel korábban (242 helyett 220). A 26 év alatti korosztályokban ez a szám viszont nőtt, 88-ról 128-ra. A csökkenés elsősorban a 36 év feletti korosztályokat érintette.

A következő fejezetben a legfontosabb aktív eszköz, a képzési-átképzési rendszer veszprémi alakulását vizsgáljuk meg.

9.3 Az átképzési rendszer

A munkanélküliek átképzésén belül elsősorban arra a kérdésre keressük a választ, hogy miért vannak kudarcra ítélve ezek az átképzések, illetve melyek az alacsony hatékonyság okai. Válaszainkat e kérdésbe is elsősorban az empirikus tapasztalatainkra, illetve a rendszerben dolgozókkal és a fiatalokkal készített interjúkra építettük.

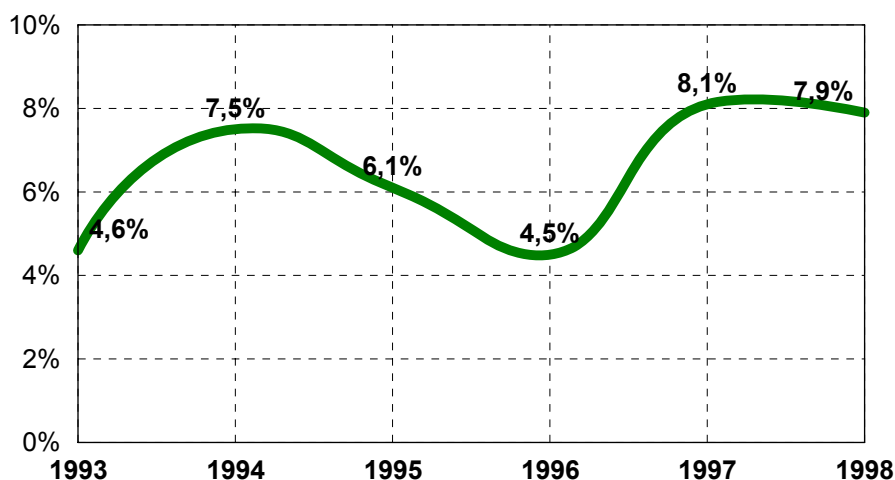
Átképzésekkel már az 1970-es évek "munkásiskolái" is foglalkoztak, de azt a tevékenységet amit ők folytattak még nem lehetett a munkanélküliek átképzésének nevezni. Inkább szakmai továbbképzésekkel foglalkoztak, hiszen munkanélküliség hivatalosan nem létezett.

Az első igazi átképzések 1986 körül indultak. Ma már több szervezet is foglalkozik ilyen jellegű munkával: népfőiskola; TIT; Regionális Munkaerőfejlesztő és Képző Központ; nonprofit szervezetek, pl. Munkanélküliek és Álláskereső Egyesülete; egyénileg támogatott képzések, Munkaügyi Központ Képzési osztálya.)

Mindezen lehetőségek ellenére mégis azt lehetett tapasztalni, hogy az átképzésben résztvevő munkanélküliek száma alacsony, nem éri el a regisztrált munkanélküliek 10 százalékát. 1995-ben Veszprém megyében 2.520 fő vett részt képzésekben, számuk 1992 óta egyre csökken (az összes aktív eszközben résztvevők száma a megyében 8.380 fő volt).

Képzésen, átképzésen résztvevők aránya

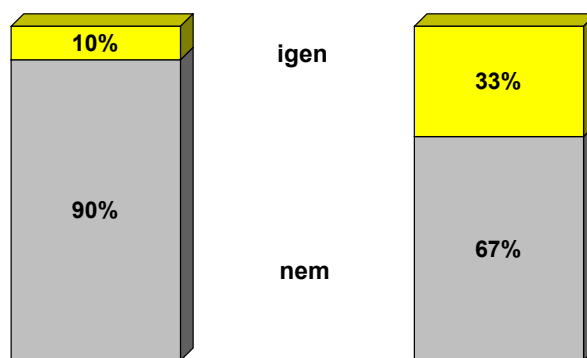
(a regisztrált munkanélküliek százalékában)

Vett már részt képzésen, átképző tanfolyamon?

18-29 éves korosztály

18-29 év közötti munkanélküliek

Az alacsony részvételi arány mellett a legnagyobb gond, hogy az átképzések hatékonysága is nagyon alacsony. Jól példázzák ezt azok az eredmények, amelyeket az ideális munkahely megtalálásának esélyéről kaptunk a képzésen részt vettek és nem vettek részt csoportokban. A számok azt mutatják, hogy akik az átképzésben részt vettek, összességében kisebb esélyt ítélnék meg önmaguknak, amely jelezheti a csalódást, de a realisabb helyzetértékelést is.

A kudarc okainak vizsgálata közben kiderült, hogy a legkisebb gondot az anyagi források biztosítása jelenti. Ezért csak az említés szintjén kell foglalkozni a kérdéssel.

Alapvető oka a kudarcoknak a szakértelem, a tapasztalat és a koncepció hiánya. Veszprém megyében 16 képző intézmény van (amelyek munkanélküliek átképzésével foglalkoznak), de ezek munkája nincs összehangolva. Nincsenek továbbá Magyarországon piacgazdasági munkaerőre szakosodott képző szakemberek. Nincsen olyan intézményünk, ahol ilyen szakembereket lehetne képezni. Azok, akik a munkanélküliek átképzésével foglalkoznak, csak a legkritikább esetekben rendelkeznek andragógiai módszertani ismeretekkel. (Attól, hogy egy pedagógus felnőtteket tanít, még nem lesz felnőttoktató!) Sajnos azt is tudomásul kell venni, hogy iskolarendszerű képzésben lehetetlen a munkaerőpiaci képzés. Óriási a különbség a két szisztéma metodikájában. A felnőttoktatásban személyre szólóan kellene folytania a képzésnek, az élettapasztalatokból kell kiindulni. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a munkaerőpiaci képzés pragmatikus, gyakorlatias, rövidített és ezáltal sűrített képzési forma kellene, hogy legyen.

A munkaerőpiaci megfeleléshez elengedhetetlenek az iskolás korban kialakítandó képességek: az állandó váltás, információszerzés, nyitott gondolkodásmód, önismeret, és az állandó tanulás, önképzés. Az oktatási rendszer csak az elmélet szintjén törekszik e képességek kialakítására, a gyakorlatban a mennyiségi szempont uralkodik. Ennek következtében a kívánatos képességek nem alakulnak ki, s jelentős részük utólag már nem is pótolható. (Pl. a munkanélküliek nagy része nem tud tanulni, mert nincs meg rá a képességük. Sokan közülük 20-30 évvel ezelőtt tanultak utoljára.) Ilyen feltételek mellett szinte predestinálva van az átképzések alacsony hatásfoka, kudarca.

A átképzések kudarcában hibásak a munkaügyi központok dolgozói és a felnőttoktatás szervezeteiben a koordinálást végző munkatársak is. Vajon tudják-e, hogy a munkaadóknak megfelel-e az általuk átképzett munkavállaló? Nagyon gyakran előfordul, hogy nem találkozik a munkaadó igénye és a munkanélküli szakmai tudása. Az adott szakmán belül mást tud, mint amit a munkáltató elvár. Ez a helyzet annak köszönhető, hogy nincs aki figyelné a munkaadók igényeit. Például az nyilván van tartva a munkaügyi központokban, hogy hol és mennyi asztalos kell, de azt senki nem kérdezi meg, hogy mit is kellene tudnia a leendő asztalosnak. Munkaerőbejelentő-lapon mindent megkérdeznek a munkaügyi központ munkatársai, csak azt nem hogy mihez is kellene értenie a munkavállalók.

Az oktatási intézmények és a munkaügyi tárca között nincs együttműködés (pl. szakmunkásképzés torz struktúrája, ami a mai napig a nagy állami vállalatok feneketlen munkaerőigényére épül, mely rendszer köztudottan összeomlott). Ennek a fiatalok a kárvallottai. Aki pedig önállóan akar fellépni, az hamar rádöbben, hogy egyéni képzést csak

annak támogatnak, aki már hozza a leendő szerződését vagy szándéknyilatkozatát a munkaadójától.

A hivatal túl személytelen, a munkanélküliekkel való foglalkozására jobb lenne a rugalmasabb nonprofit szervezetek igénybevétele, mert ezek jobban tudnak alkalmazkodni mind a munkavállaló, mind a munkaadó igényeihez (a munkaügyi központban vagy a kirendeltségen egy ügyfélre az ügyintézőnek átlagosan 5 perce van). A nonprofit szervezetek az alábbi területeken működhetnének hatékonyan: álláskeresés, munkaerőpiaci jártasságok kialakítása, álláskeresési technikák oktatása, különböző tréningek (önismereti, kommunikációs, konfliktuskezelő, stb.) tartása. A veszprémi Munkaügyi Központ - és általában a munkaügyi központok - azonban nem szívesen működik együtt a városi civil szektorral, féltékenyek a már meglévő olyan nonprofit szervezetekre, amelyek a munkaerőpiacon nyújtanak alternatív szolgáltatásokat.

Hol kell elkezdeni a terápiát?

Véleményünk szerint már a pedagógusképzésben. Az egyetemeken, tanárképző főiskolákon kell kialakítani a majdani általános- és középiskolai tanárok megváltozott szemléletét. A jövő pedagógusai már ne csak a tananyag passzív befogadását várják el a diákoktól, hanem törekedjenek a különböző képességek kialakítására is a leendő munkavállalókban. Csak akkor érhetjük el azt, hogy a munkavállalók képesek legyenek alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, ha képesek lesznek váltani. Ez az alapfeltétele a sikeres átképzéseknek.

10. Az empirikus adatok forrása

Az ifjúsági munkanélküliség alakulását befolyásoló tényezők longitudinális vizsgálatához részben meglévő statisztikai adatokat, korábban lezajlott kutatások eredményeit használtuk fel, részben pedig primer adatokat gyűjtöttünk iskolai önkitöltős kérdőíves módszerrel és célzott egyéni interjúkkal.

Veszprémi kutatások	év
Komplex veszprémi ifjúságkutatás (14-29 év)	1995
Ifjúsági szolgáltató intézmények szervezetszociológiai vizsgálata	1995
Veszprém városi közvélemény-kutatás (18-X év)	1995
Veszprém városi közvélemény-kutatás (18-X év)	1996
Veszprém városi közvélemény-kutatás (18-X év)	1997
Lakossági érdektipológia vizsgálat Veszprémben (18-X év)	1997
Ifjúsági érdekérvényesítési csatornák vizsgálata (18-29 év)	1997
Ifjúsági mentálhigiénés vizsgálat (14-19 év)	1998
Veszprém városi közvélemény-kutatás (18-X év)	1998
Ifjúsági munkaügyi kutatás a középiskolások körében (14-19 év)	1998
Más kutatások	
Lakossági érdektipológia vizsgálat Tatabányán és Székesfehérváron	1997
Szombathelyi ifjúságkutatás	1998
Zirci ifjúságkutatás	1998
Egyéb adatok forrásai	
KSH Veszprém Megyei Igazgatóság	
Veszprém Megyei Munkaügyi Központ	
Veszprém Megyei Munkaügyi Központ Veszprémi Kirendeltség	
Országos Munkaügyi Központ	
Célzott interjúk (munk. kp. kirendeltség vezető, munkapszichológus, pedagógus, ifjúságorvos, munkanélküli fiatal, középiskolás tanuló, szociális munkás)	

Tartalomjegyzék

1. A PROGRAM ELŐZMÉNYEI – AZ ITETER, MINT KERETMODELL	4
2. DEMOGRÁFIAI HELYZETKÉP	7
3. FOGLALKOZTATÁSI HELYZETKÉP	13
4. OKTATÁSI HELYZETKÉP	19
5. A VESZPRÉMI TANULÓK ÉS CSALÁDJUK	22
6. VÉLEMÉNYEK A FOGLALKOZTATOTTSÁGRÓL	35
6.1. MUNKAÜGYI TÁJÉKOZOTTSÁG	35
6.2. MUNKAÜGYI TAPASZTALATOK	41
6.3. A MUNKANÉLKÜLISÉG, MINT PROBLÉMA	43
6.4. ELKÉPZELÉSEK, ELVÁRÁSOK	50
7. ISKOLAI TELJESÍTMÉNY	59
8. A FIATALOK ÉRDEKTIPOLÓGIÁJA, ÉRTÉKRENDJE	63
8.1. ÉRDEKEK	63
8.2. ÉRTÉKREND	75
9. AZ IFJÚSÁGI MUNKANÉLKÜLISÉG KEZELÉSE	90
9.1 INTÉZMÉNYEK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉS	90
9.2 AKTÍV ESZKÖZÖK	92
9.3 AZ ÁTKÉPZÉSI RENDSZER	94
10. AZ EMPIRIKUS ADATOK FORRÁSA	98